

Anna-Kaisa Nieminen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö, 2021

VAPAUDEN JA VANKEUDEN SOLMUKOHTIA

Sosiaalinen tukiverkosto vankilasta vapautuessa

TIIVISTELMÄ

Anna-Kaisa Nieminen

Vapauden ja vankeuden solmukohtia – Sosiaalinen tukiverkosto vankilasta vapautuessa

Sivut 79 ja liitteet 5

Kevät 2021

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK)

Opinnäytetyön tavoitteena oli edistää vapautuvien vankien tukea siten, että se vastaisi paremmin heidän tarpeitaan. Opinnäytetyö kartoitti Helsingissä vapautuvien vankien tukea. Se tehtiin yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen ja Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa. Menetelmäksi valittiin teemahaastattelu, joka mahdollisti kysymysten muotoilun teoriaan pohjautuen ja tarjosi mahdollisuuden keskustelulle arkaluontoisissa aiheissa.

Haastateltavat olivat kaikki miehiä ja suorittivat vankeusrangaistusta Helsingin suljetussa vankilassa tai Suomenlinnan avovankilassa. Teemahaastattelut jaettiin kahteen osaan; haastattelut tehtiin ennen vapautumista ja vapautumisen jälkeen. Haastateltavia oli yhteensä yhdeksän. Vaikka vain kolme heistä osallistui haastatteluun vapautumisen jälkeen, aineistoa kertyi riittävästi laadullista analyysiä varten. Kaikki haastattelut litteroitiin. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 28 sivua.

Tulosten perusteella vapautuvien vankien sosiaalisessa tukiverkostossa korostui perheen, läheisten ja ystävien antama tuki. Moni haastateltavista sai tukea myös vankilan työntekijöiltä, esimerkiksi erityisohjaaja, sosiaalityöntekijä tai psykologi. Vertaistuki ja kuntouttavat hankkeet auttoivat vankilasta vapautuvia vankeja sopeutumaan yhteiskuntaan. Sosiaalinen tuki auttoi rikostaustaisia haastateltavia ylläpitämään päihteetöntä ja rikoksetonta elämää.

Haastattelut tuottivat kehitysehdotuksia, joiden avulla vapautuvien vankien saama tukea voitaisiin parantaa. Tulosten mukaan vankien osallistuminen vankilassa järjestettäviin toimintoihin oli vähäistä. Rangaistusajan ja vapautumisen suunnitelmat tehtiin muodollisista syistä ja niissä huomioitiin pääasiassa käytännön asioita, kuten asunnon tai taloudellisen tuen saaminen. Vankila koettiin syrjäyttäväksi laitokseksi, jonka vaikutusta voitaisiin vähentää esimerkiksi kokemusasiantuntijoiden avulla.

Asiasanat: sosiaalinen tukiverkosto, vanki, vankila, vapautuminen

ABSTRACT

Anna-Kaisa Nieminen

Social support and challenges upon release from prison

79 pages and 5 appendices

Spring 2021

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Bachelor of Social Services

The aim of this thesis was to develop better support for prisoners on release. The thesis mapped the support received by prisoners released in Helsinki. The thesis was carried out in co-operation with Criminal Sanctions Agency and The Finnish Foundation for Supporting Ex-offenders. Semi-structured interview was used as qualitative research method. It is well suited for sensitive topics, as also well-known in literature. The method allows discussion and formulating questions.

All the interviewees were men. They served their sentences in Suomenlinna open prison and in Helsinki closed prison. The semi-structured interviews were conducted in two parts; before release and after release from prison. Out of nine interviewees only three participated in the second part of the interview. All the interviews were transcribed and the data was sufficient for qualitative analysis. Transcribed material comprised 28 pages.

The most significant result was that the released prisoners received their most important support from various projects and peer support. Social support helped them to sustain sober and crime-free life. Several interviewees received support from their families, loved ones and friends. Interviews showed that employees providing support offered a special social instructor, a social worker and a psychologist. Peer support and rehabilitating projects promoted ex-offenders integration to society.

The results suggest that ex-offenders support needs more resources and further development. Interviewees rarely attended prison activities. Terms of punishment and plans for release were documents that were made mainly due to the format. Those documents took into account practical considerations such as housing or economy. The prison itself was perceived to be discriminatory. Experience experts could be used as an aid to reduce these shortcomings and as well as to improve support before and after release from prison.

Keywords: imprisonment, prisoner, release, social support

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 RIKOLLISUUS	6
2.1 Rikoskäyttäytyminen	6
2.2 Rikollisuus Suomessa	8
3 VANKEUS	10
3.1 Vankeusaika	10
3.2 Vankilan olosuhteet	12
3.3 Vankilasta vapautuminen	13
3.4 Vapautumisen haasteet	14
4 VANKIEN SOSIAALINEN JA PSYKKINEN HYVINVOINTI	17
4.1 Sosiaalinen pääoma	17
4.2 Sosiaalinen tuki	18
4.3 Huono-osaisuus rikostaustaisilla	20
4.4 Rikollisuudesta irtautuminen	22
5 OPINNÄYTETYÖN TOIMINTAYMPÄRISTÖT	24
5.1 Helsingin vankilat	24
5.2 Kriminaalihuollon tukisäätiö	25
6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	27
7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	28
7.1 Laadullinen menetelmä	29
7.2 Aineiston keruu	31
7.3 Haastattelujen kulku	32
7.4 Aineiston analyysi	34
8 VAPAUTUMISEN TUKI	37
8.1 Taustatiedot	37
8.2 Vankeusaika	40
8.3 Vapautuminen	44

9 KOKEMUKSET VAPAUTUMISESTA	48
9.1 Vapautumisen suunnittelu	48
9.2 Kuntouttava toiminta	50
9.3 Päihteettömyys ja asuminen	53
9.4 Taloudelliset ja työllistymisen haasteet	55
9.5 Yhteenveto	58
10 JOHTOPÄÄTÖKSET	60
11 EETTISET NÄKÖKOHDAT JA LUOTETTAVUUS	64
12 POHDINTA	68
LÄHTEET	71
LIITE 1. Suostumuslomake	80
LIITE 2. Haastattelupyyntö	81
LIITE 3. Teemahaastattelurunko	82
LIITE 4. Teoriaohjaava sisällönanalyysi	84
LIITE 5. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	86

1 JOHDANTO

Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön (Krits) Vertaistuki Rediksen kanssa. Redis on matalan kynnyksen kohtaamispaikka, joka tarjoaa tukea, neuvontaa ja vertaistukea rikostaustaisille sekä heidän läheisilleen. Opinnäytetyön idea lähti Kritsin tarpeesta kehittää vapautuvien vankien saamaa tukea vastaamaan paremmin heidän tarpeitaan. Tavoitteena oli kartoittaa yhteiskunnan marginaalissa olevan rikostaustaisten ryhmän kokemuksia ja heidän saamaansa sosiaalista tukea vankilasta vapautuessa. Muita yhteistyökumppaneita olivat Rikosseuraamuslaitos, Helsingin suljettu vankila ja Suomenlinnan avovankila.

Opinnäytetyön aihe on tärkeä, sillä vankilatuomion tarkoituksena on kontrolloinnin lisäksi vankien kuntouttaminen. Kuntouttamisesta on tullut ajankohtainen aihe. Esimerkiksi Saaren (2021) mukaan vankien tyytyväisyyttä elämään ja luottamusta on tutkittu vähemmän kuin esimerkiksi vankien terveyttä. Hänen mukaansa vankien huono-osaisuus unohdetaan helposti, kun vangit suljetaan vankilaan tuomiota suorittamaan.

Vankien vapautumista prosessina ja heidän kokemuksiaan tutkitaan laadullisella tutkimuksella teemahaastatteluna, jossa aiheet ovat ennalta määritellyjä, mutta puolistrukturoitu menetelmä antaa tilaa myös keskusteluille. Haastatteluista saatu aineistoa analysoidaan sisällönanalyysillä. Aineiston hankinta ja sen analyysi sisältävät eettisen pohdinnan. Vangit ovat sensitiivinen yhteiskunnan marginaaliin kuuluva ryhmä.

Opinnäytetyö alkaa teoreettisella viitekehyksellä, jonka jälkeen esitellään opinnäytetyön toimintaympäristöt ja tulokset. Tuloksissa esitellään haastateltavien taustatiedot. Sisällönanalyysi on teorialähtöistä, teoriaohjaavaa ja aineistolähtöistä. Lopuksi esitellään opinnäytetyön johtopäätökset, kehitysajat ja pohditaan, miten opinnäytetyöprosessi on vaikuttanut omaan ammatilliseen kasvuuni.

2 RIKOLLISUUS

Rikollisuus määritellään lain mukaan teoksi, jotka oikeudellisen määrittelyn mukaan ovat rikoksia. Kriminalisoinnin ajatellaan olevan yhteydessä kulttuuriin, joka määrittää tekojen sallittavuuden ja kiellettävyyden väliset rajat. Esimerkiksi päihteiden käytön kriminalisointi vaihtelee historiallisen ajan ja paikan mukaan. (Kivivuori, 2013, s. 20–25.)

2.1 Rikoskäyttäytyminen

Rikoskäyttäytyminen selittää rikollisuutta, joka tarkoittaa yhteiskunnassa ihmisten paheksuvia sosiaalisten normien vastaisia tekoja. Rikosalttius, eli populaatiossa sosiaalinen valikoituminen rikollisiin tekoihin voidaan jakaa yksilötason valikoitumisprosesseihin ja sosiaalisiin syysuhteisiin. Rikoskäyttäytyminen auttaa ymmärtämään rikoksia tehneitä, vaikka se ei poistakaan heiltä lain oikeudellista syyllisyyttä tekoihin. (Kivivuori ym., 2018, s. 17–23.)

Gottfredsonin ja Hirschin (1990, s. 3–13) rikollisuuden klassinen teoria perustuu yksinkertaisuudessaan ihmisen itsekkäisiin lyhytaikaista nautintoa ja usein jännitystä tuoviin tekoihin, joilla voi olla pitkäaikaisia seurauksia heidän elämässään. Tarkemmin he kuvailevat, että jokaisella ihmisellä on nautinnon hakuisuuden lisäksi taipumus vältellä epämukavuutta eikä rikoksen tekeminen välttämättä vaadi erityisiä taitoja.

Itsekontrolliteoriaa kutsutaan rikollisuuden yleisteoriaksi, jonka mukaan ihmisellä ei ole luontaisesti taipumusta rikollisuuteen, mutta hyvä itsekontrolli vaikuttaa edistävästi kykyyn välttää rikoksia. Pahoista teoista johtuva huono omatunto estää todennäköisesti rikoksen tekemisen moraalisten ja sosiaalisten sanktioiden vuoksi. Matala itsekontrolli liittyy selkeästi harkitsemattomuuteen eikä välttämättä johda rikollisuuteen, esimerkiksi tupakointi ja vahingot ovat seurauksia matalasta itsekontrollista. Rikollisuus johtuu ensisijaisesti puutteellisesta ja laiminlyövästä kasvatuksesta. Lapsen itsekontrolli ei kehity riittävästi, jos lasta ei vahdita eikä

poikkeavaan käytökseen puututa. Matalan itsekontrollin seurauksia ovat toisten huomiotta jättäminen, impulsiivisuus, epävakaat suhteet työssä ja ihmissuhteissa sekä huonot kognitiiviset taidot. (Gottfredson & Hirschi, 1990, s. 85–98.)

Itsekontrolliteoria on yksi rikollisuuden valikoitumisteorioista. Yksilön heikko itsekontrolli on ympäristön ja kasvatuksen vuorovaikutuksena syntyvä impulsiivista käyttäytymistä selittävä melko pysyvä temperamenttipiirre. Alhainen itsekontrolli näkyy jo lapsuudessa antisosiaalisena käyttäytymisenä ja nuorisorikollisuutena. Itsekontrollia on mahdollista kehittää vielä aikuisiällä oikeanlaisella hoidolla. (Kivivuori ym., 2018, s. 144–155.)

Paineteoria selittää rikollisuuden ja huono-osaisuuden yhteyttä. Esimerkiksi suurin osa rikoksia tehneistä henkilöistä kuuluu alhaiseen sosioekonomiseen yhteiskuntaluokkaan ja vain pieni osa heistä on käynyt lukion tai valmistunut ammattiin peruskoulun jälkeen. Paineteorian mukaan rikoksia tekevät yksilöt, jotka ovat kokeneet elämässään kielteisiä tapahtumia tai turhautuneet elämään alemmassa yhteiskuntaluokassa, kun heidän ympärillään vallitsee menestymistä ihannoiva kulttuuri. (Kivivuori ym., 2018, s. 155–164.)

Oppimisteorian mukaan rikosalttius on opittua toimintaa sosiaalisten vuorovaikutusten ja rikollisuudelle suotuisten palkkiojärjestelmien kautta. Yksilö voi altistua esimerkiksi kaveriporukassa ajattelemaan rikollisuudesta myönteisesti ja saada palkinnoiksi arvostusta, rahaa tai nautintoaineiden tuottamaa mielihyvää. Rikollinen seura on rikollisuuden riskitekijä ja usein rikosaktiiviset, päihdehakuiset ja impulsiiviset ihmiset hakeutuvat toistensa seuraan. Myös leimaamisteoriaan liittyy yhteiskunnassa valikoitumisen rooli. Rikollisesti käyttäytyvää torjutaan sosiaalisissa suhteissa, laillisissa instituutioissa ja hänen identiteettinsä muuttuu. (Kivivuori ym., 2018, s. 172–189.)

Biososiaalinen kriminologia tarkastelee biologisten tekijöiden yhteyksiä rikolliseen käyttäytymiseen. Esimerkiksi miehet tekevät rikoksia enemmän kuin naiset ja heikot kognitiiviset kyvyt sekä mielenterveysongelmat ovat yhteydessä rikosalttiuteen. Lisäksi sekä ympäristön että geenien muokkaamalla käyttäytymisellä

on vaikutusta rikolliseen käyttäytymiseen. Aikuisen antisosiaalisuus periytyy helposti lapsuudenaikaisista kasvuoloista, jolloin yksilö tulee alttiiksi hakeutumaan antisosiaaliseen rikoksia tekevään seuraan. Impulsiiviseen käyttäytymiseen liittyvä tarkkaavaisuuden ja ylivilkkauksen häiriö on yleinen vankien keskuudessa. (Kivivuori ym., 2018, s. 189–200.)

2.2 Rikollisuus Suomessa

Suomessa poliisin tietoon tuli vuonna 2018 yhteensä 459 528 rikosta ja lisäksi 412 887 liikenne rikkomusta. Taulukossa 1 on lueteltu eri rikoslajit ja niiden osuudet, joista omaisuusrikokset ovat suurin ja seksuaalirikokset pienin ryhmä. Rikollisuus Suomessa on laskenut tasaisesti 1960-luvulta alkaen vuoteen 2018 asti. Ainoastaan väkivaltarikollisuus kasvoi vuoteen 2011 asti samanaikaisesti, kun alkoholinkulutus kasvoi ja rikoksia ilmoitettiin poliisille aikaisempaa herkemmin. Maksuvälinepetokset lisääntyivät uusien maksuvälineiden käyttöönoton myötä 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa. (Danielsson, 2019, s. 3–7.)

Taulukko 1. Suomen poliisin tietoon vuonna 2018 tulleet rikokset (Danielsson 2019)

Rikoslaji (Yhteensä kaikki 459 528)	Osuus (%)
Omaisuusrikokset (Varkauksien osuus)	45 (27)
Liikenne rikokset	25
Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset	8
Huumausainerikokset	6
Seksuaalirikokset	1
Muut rikokset ja rikkomukset	15

Vuonna 2018 viranomaisten tietoon tuli 72 037 rikoslakirikkomusta Helsingin poliisilaitoksella, joka oli suurin määrä verrattuna muihin Suomen poliisilaitoksiin (SVT-b). Poliisin tietoon tullut ilmirikollisuus on vain jäävuoren huippu verrattuna todelliseen rikosten määrään, sillä suurin osa rikoksista ei tule poliisin tietoon (Laine, 2014).

Vankeusvanki tarkoittaa tuomittua ehdotonta määräaikaista tai elinkautista vankeusrangaistusta suorittavaa vankia. Taulukossa 2 vuoden 2019 tilastojen mukaan vankeusvankien yleisin päärikos on väkivaltarikos, toiseksi yleisin huumausainerikos ja kolmanneksi yleisin omaisuusrikos. Samana vuonna vankien keski-ikä oli 37,2 vuotta ja vangeista oli miehiä 92 %. Vankeusvankien yleisin vankeustuomion pituus oli 1–2 vuotta ja toiseksi yleisin 2–4 vuotta. Ensikertalaisia vangeista vuonna 2019 oli 38 %. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja, 2019.)

Taulukko 2. Vankeusvankien rikoslajikkeet ja niiden osuudet vuonna 2019 (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja, 2019)

Rikoslajike	Osuus (%)
Väkivalta	37
(Henkirikosten ja pahoinpitelyiden osuudet)	(21 ja 16)
Huumausaine	21
Omaisuus	16
Ryöstö	9
Liikennejuopumus	8
Seksuaali	6

Rikollisuutta ei vähennetä pelkillä vankilatuomioilla, sillä vankilaan joutuminen voidaan kokea jopa positiivisena statuksena. Vankilaa ei enää koeta niin rankaisevana kuin aikaisemmin historiassa eikä sinne joutuminen ole erityistä, jos henkilön ympärillä elävistä henkilöistä osa on vankilassa tai käynyt siellä. Rikollisuutta voidaan vähentää, jos vankeja pystytään kuntouttamaan pois rikollisesta käyttäytymisestä. Vankilan haittavaikutukset voivat lisätä uusintarikollisuuden riskiä. (Laine, 2011, s. 30–33.) Uusintarikollisuutta voidaan vähentää turvaamalla vangeille samat asumisen, työvoiman, koulutuksen ja sosiaali- sekä terveystalvelut kuin muillekin ihmisille. (Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2016, s. 18).

3 VANKEUS

Lain rikosseuraamuksesta (L 953/2009) mukaan vangeille suunnattujen toimien tavoite on uusintarikollisuuden vähentäminen. Vangin jälkihuolto alkaa jo vankilassa, sillä vankilan tehtävänä on valmentaa vankeja vapautumisen jälkeiseen elämään. Kunta osallistuu vangin kuntoutusprosessiin jo tuomion aikana ja aloittaa paikallisen jälkihuoltotyön saumattomasti vangin vapauduttua. Vankien kuntoutuksen tavoitteita ja hyötyjä ovat esimerkiksi yhteiskunnan kustannusten hallinta, vankien läheisten elämän helpottaminen ja vangin vapaudessa selviytymisen tukeminen. Rangaistusajan suunnitelma, vapautumissuunnitelma ja mahdollinen valvontasuunnitelma ovat vankeinhoidossa rangaistuksen täytäntöönpanon lisäksi myös jälkihuollollisia suunnitelmia. Vapautumisvaihetta suunnitellaan moniammatillisesti yhdessä vangin kanssa. (Virtanen, 2007, s. 17–21.)

3.1 Vankeusaika

Suomessa vankeuslaki (767/2005) määrittelee vankilarangaistusten täytäntöönpanot. Vankeusrangaistus alkaa vangin tullessa suorittamaan rangaistusta suoraan vapaudesta tai tutkintavankeuden päättymisen jälkeen. Vanki sijoitetaan arviointikeskuksen päätöksen mukaiseen suljettuun laitokseen, jos avolaitokseen sijoittamisen ehdot eivät täyty silloin kun vangilla on yli kaksi vuotta ehdotonta vankeutta suorittamatta tai hän ei sitoudu päihteettömyyteen. Siirtoa laitoksesta toiseen voi hakea vanki itse tai vankila. (Grönholm, 2002, s. 156; Rise-e.)

Suomessa vangeille laaditaan yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamisesta, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten. Rangaistusajan suunnitelma pitää sisällään vangin sijoittamisen vankilassa sekä maantieteellisesti että osastoille vankilan sisällä. Vankilaan sijoittaminen tehdään pääasiassa kotipaikkakunnan perusteella, mutta siinä huomioidaan myös vangin kuntoutustarpeet ja vaadittava turvallisuustaso. Lisäksi sijoittamiseen vaikuttavat vangin tausta, esimerkiksi rangaistuskertaisuus, ikä, sukupuoli ja terveys sekä aiemmat rikokset.

Rangaistusajan suunnitelman, jossa tavoitellaan työllistymistä, koulutusta, rikosmyönteisen ajattelun vähenemistä ja päihdeongelman hoitoa, tekemiseen osallistuvat työntekijät ja vanki. (Kritiikki; L 767/2005; Rise-e; Rise-f.)

Vankeusrangaistuksen aikana vangeille järjestetään toimintoja, jotka edistävät vangin sosiaalisia valmiuksia ja sijoittumista yhteiskunnassa. Vankilassa voi opiskella, tehdä työtä ja osallistua kuntouttavaan toimintaan, esimerkiksi päihde- tai ohjelmatyöhön. Vangin tukeminen toimintojen avulla ehkäisee uusintarikollisuutta psykososiaalisen työskentelyn kautta. Työtoiminta tukee vankien työllistymistä, taitoja ja toimintakykyä. Vangit tekevät käytännössä työtä useilla eri toimialoilla, esimerkiksi metalli- ja puuteollisuus, puutarha-ala, hallinto ja autokorjaamo. Avolaitoksesta vangit voivat tehdä työtä siviilityöluvalla vankilan ulkopuolella. Vankilassa on mahdollista suorittaa perusopetuksen tai lukion oppimäärä sekä ammatillisia opintoja koko tutkintoon asti. Korkea-asteen opintoja on vankilassa mahdollista suorittaa etäopetuksena tai avovankilasta siviiliopintoluovalla. (Rise-d.)

Vankilan kuntouttava toiminta jakautuu päihdekuntoutus- ja rikosperusteisiin, yleisiin ja arjen sekä sosiaalisia valmiuksia lisääviin ohjelmiin. Ohjelmatoiminta käsitteenä tarkoittaa rakenteellisesti jäsenneityjä työskentelymuotoja, joilla vaikutetaan rikoksen uusimisriskejä lisääviin tekijöihin. Vankien päihteiden käyttöä rajoitetaan vankilaan saavuttaessa esimerkiksi päihdearvioinnilla. Vankilan lääkäri voi määrätä vangin vieroitus- tai katkaisuhuoltoon. Päihdekuntoutus on vankiloissa motivoivaa ja tietopainotteista yksilö- sekä ryhmäkuntoutusta. (Rise-d.) Suljetussa Helsingin vankilassa toimii 9-paikkainen päihdekuntoutusosasto, jossa vangin hoitoaika on 1–8 kuukautta ja hoito perustuu sekä kognitiivisiin että psykoedukatiivisiin tietoteorioihin (Rise, 2019). Useissa vankiloissa on mahdollista osallistua ammatillisen päihdekuntoutuksen ohella vertaistuelle rakentuvaan ohjelmaan (Saari & Grönlund, 2021, s. 183). Vertaisryhmätoimintoja ovat esimerkiksi Nimettömät alkoholistit (Alcoholics Anonymous eli AA), Nimettömät narkomaanit (Narcotics Anonymous eli NA), A-kiltatoiminta ja Kris-toiminnot (Kris tarkoittaa suomen kielessä Rikollisten revanssia Suomessa) (Rise-d). Lisäksi joissain vankiloissa on mahdollisuus osallistua eri kirkkokuntien järjestämiin uskonnollisiin toimintoihin (Saari & Grönlund, 2021, s. 182).

Rikosperusteiset ohjelmat voivat olla suunnattuja tiettyihin rikostyyppeihin syyllistyneille henkilöille, esimerkiksi väkivaltarikoksiin. Yleisohjelmat on kohdennettu arvioimaan rikoksen tehneen omaa toimintaa rikollisessa käyttäytymisessä. Useat arjen taitoja ja sosiaalisia valmiuksia lisäävistä toimintaohjelmista on akkreditoitu, eli ohjelmat toteutetaan hyväksymismenettelyillä toteutettujen käsikirjojen mukaisesti. Tällaisia ohjelmia ovat esimerkiksi seuraavat: Viisi keskustelua muutoksesta, suuttumuksen hallinta ja vankiloiden yhteisökuntoutus. (Rise-d.) Myös Sörkkäyhteisö on akkreditoitu 8-paikkainen yhteisökuntoutusmalli, jossa vangin hoitoaika kestää 4–8 kuukautta (Rise, 2019). Vankiloissa on myös ulkopuolisten toimijoiden järjestämää kuntoutusta, kuten Marttaliiton Arki sujuvaksi -kurssi ja Kriminaalihuollon Tukisäätiön perheleirit. Kuntouttava vankityö -ohjelma (KUVVA) on Helsingin kaupungin sosiaaliviraston ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteisohjelma, joka sijoittuu vangin vapautumisvaiheeseen. KUVVAssa olevat vangit käyvät Suomenlinnan avovankilasta käsin päivittäin työtoiminnassa vankilan ulkopuolella ja osallistuvat päihdekuntoutukseen. (Rise-d.)

3.2 Vankilan olosuhteet

Vankila on moniulotteinen toimintaympäristö, jossa ilmapiiriä mitataan ei-materiaalisilla ulottuvuuksilla, kuten kunnioituksella ja humaaniudella. Suomessa vankeuden tutkimuksissa on käynyt ilmi, että vankeudessa panostetaan enemmän turvallisuuteen ja aktivointiin kuin henkilöistä välittämiseen ja tukemiseen. Vankilan toiminta perustuu järjestyksen ylläpitoon ja kontrolliin; sillä voidaan sanoa olevan passivoiva vaikutus. Kuntoutus on kuitenkin lisääntynyt 2000-luvulle tultaessa. Vankiloiden kuntoutus ja koevapauskäytännöt vaihtelevat vankien aktiivisuuden sekä työntekijöiden kiireiden mukaan. Huonokuntoisimmat vangit voivat syrjäytyä ja jäädä ilman tukea. (Lindeborg ym., 2012, s. 16–23, s. 139–142.)

Suomessa vankien hyvinvointi vankiloissa on kohtuullisen hyvä. Vankeja kohdellaan suurimmassa osassa maan vankiloita oikeudenmukaisesti. Suomen vankiloissa yhteydenpidon vankilan ulkopuolelle koetaan onnistuvan hyvin, mutta luottamuksessa työntekijöihin on todettu pieniä puutteita. Suljetut ja avolaitokset eroavat toisistaan, sillä suljetut laitokset tuntuvat vangeista eristetyiltä, kun taas

avolaitokset ovat rennompia. Suljetuissa laitoksissa vangit kokevat saavansa huonosti tietoa rangaistuksen kulusta. Vangit kokevat, että huonojen työntekijöihin kohdistuvien vuorovaikutussuhteiden takia he joutuvat itse hankkimaan tiedon esimerkiksi rangaistuksen kulusta. (Lindeborg ym., 2012, s. 137–142.)

Suomessa vankien hyvinvointia varjostaa turvattomuus, jota viidennes vangeista kokee. Turvallisuuden tunne on tärkeä, sillä se vaikuttaa myönteisesti elämään tyytyväisyyteen. Turvallisuuden tunne liittyy vankien väliseen reiluun kohteluun ja turvattomuuden tunne vankien väliseen väistämiskäyttäytymiseen. Vankien turvallisuutta valvotaan, mutta yksityisyyden suojan kunnioittaminen estää aukottoman valvonnan. (Saari, 2021-a, s. 170–175.)

3.3 Vankilasta vapautuminen

Vangit suorittavat harvoin koko tuomionsa vankilassa. Vangit siirtyvät vankilasta ehdonalaiseen vapauteen suorittamaan lopun tuomiostaan valvotusti vapaudessa tai valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdottoman vankeusrangaistuksen loppumista. Ehdonalaiseen vapauteen vanki voi päästä suoritettuaan ehdottomasta rangaistuksestaan puolet, kaksi kolmasosaa tai viisi kuudesosaa riippuen muun muassa vangin tuomiota edeltävistä rikoksista. Ehdonalaisesti vapautuville vangeille määrätään koeaika, jonka aikana Rikosseuraamuslaitos vastaa vankien valvonnasta ja syyllistyessään rikokseen vanki voi joutua takaisin vankilaan. (Rise-f.)

Lain valvotusta koevapaudesta (L 629/2013) mukaan päästessään valvottuun koevapauteen vangin tulee sitoutua päihteettömyyteen ja hänen allekirjoittamaansa sopimukseen koskien koevapautta sekä ilmoittamaan ja hyväksyttämään asuin- ja toimintapaikkansa Rikosseuraamuslaitoksella. Valvottu koevapaus säästää yhteiskunnan varoja, kuntouttaa vankeja ja vähentää uusintarikollisuutta. Päihteiden ongelmakäyttöä pidetään yhtenä keskeisenä rikollista elämäntapaa ylläpitävänä tekijänä. Koevapaudessa olevia vankeja kuntoutetaan esimerkiksi opettamalla heille elämäntaitoja, eli tekemään elämässä oikeita valintoja ja tukemalla päihteettömyyttä. (Rantanen & Lindqvist, 2018, s. 3–6.)

Vapautumista valmistellaan ja vangille tehdään jo vankilassa vapautumissuunnitelma, jossa arvioidaan palveluiden tarve. Vapautumissuunnitelmassa huomioidaan muun muassa vapautuvan vangin päihde- ja asunto-, sosiaali- sekä terveyspalveluiden tarve. (Rise-f.) Vangin luvalla vapautumissuunnitelmaan voidaan yhdistää vankilan toimesta hänen kotikuntansa sosiaali- ja terveyspalveluita sekä työvoimaviranomaisia vapautumiseen liittyvissä asioissa noin 3–6 kuukautta ennen vapautumista. Vangin vapautumisvaiheessa vankila on päävastuussa vapauttamisen suunnittelusta. Kun vanki on vapaudessa, hän siirtyy kunnan sosiaali- ja terveystoimien sekä työvoimahallinnon palveluihin. Vapaudessa vangin palveluohjauksen vastuu on esimerkiksi valvontaan määrättyllä Kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistolla ja eri toimijoiden välisellä verkostolla. Palveluprosessin toimivuus edistää vapautumisen siirtymistä ja helpottaa rikoksista irti pysymistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2006.)

Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits) tukee rangaistuksen eri vaiheissa olevia vankeja. Säätiö tarjoaa tukea erityisesti vapautumisen jälkeen, kuten tuettua asumista Helsingissä ja päivätoimintaa eri palveluissa sekä hankkeissa. Kritsistä saa tietoa ja apua tulevaan tuomioon, vankeusaikaan ja esimerkiksi perheyhteyksien tukemiseen tuomion aikana. (Krits; Krits-a; Krits-b; Krits-c.) Kritsin internet-sivuilla on kattavasti tietoa vertaistuesta, päihitteettömyydestä, velkaantumisen hoitamisesta ja toimeentulon tukien hakemisesta.

3.4 Vapautumisen haasteet

Vankilasta vapautumisen haasteena on vapauden mieltäminen sellaisena kuin se on muille ihmisille aina ollut itsestäänselvyys (Timonen, 2009, s. 237). Vapautuminen poistaa elämästä sääntelyn ja henkilökohtaisen elämän tarkkailun. Entisen vangin on vaikea löytää oma paikkansa yhteiskunnassa ja mieltää se positiivisena asiana. Vapautumiseen liittyy monia epävarmuustekijöitä, sillä henkilö tuntee helposti itsensä yhteiskunnassa ulkopuoliseksi, taloudellinen toimeentulo ei ole varmaa ja omasta elämästä vastuunottaminen on usein lyhytjännitteistä. Vanki voi esimerkiksi perua sosiaalityöntekijän tapaamisia tai hankkia rahaa laittomasti ajattelematta pidemmän tähtäimen vaikutuksia. (Kääriäinen, 1994, s.

178–213.) Vangeilla ei ole aina motivaatiota sitoutua pitkäjänteisesti niin sanottuihin virallisen tuen muotoihin ja kohdennettuihin palveluihin, jos saatavilla on saman henkistä rikollisuuteen kytkeytyvää seuraa, joka tarjoaa heille sekä fyysistä että taloudellista turvaa (Saari & Grönlund, 2021, s. 196).

Vankien yhteiskuntaan kiinnittyminen edellyttää henkilöltä omaa aktiivista ponnistelua vanhoihin helppoihin kuvioihin palaamisen sijaan. Kiinnittymisen tekee vaikeaksi instituutioiden ja ympäristön ennakkoluulot entisiä rikoksen tekijöitä kohtaan, kohtuuttomat velat ja työelämään kiinni pääsemisen vaikeudet. Lisäksi oman sosiaalisen aseman nostaminen pois marginaalista on vaikeaa muun muassa kasautuneiden sosiaalisten ongelmien vuoksi. (Kyngäs, 2000, s. 222–224, s. 240.)

Suomessa vuonna 2015 46 % eli noin puolet rikoksista tuomituista uusi rikoksen alle kolmen vuoden kuluessa edellisestä rikoksesta. Rikos uusittiin keskimäärin 11 kuukauden aikana vapautumisesta. (SVT-a.) Viiden vuoden seurantavälillä vuonna 2014 vapautuneista vankeusvangeista 57 % syyllistyi yhdyskuntapalveluun tai ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtaneeseen rikoksen uusimiseen (Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2019). Rikoksen uusijat ovat useammin tuomittuja omaisuus- ja henkirikoksista kuin esimerkiksi seksuaalirikoksista. Rikoksen uusijoista suurin osa on nuoria ja he ovat hieman useammin miehiä kuin naisia. (Hypén, 2004, s. 33; Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2019; SVT-a; Tyni, 2015, s. 44–49.)

Voimakkain vankilaan palaamista ennustava tekijä on vankilakertaisuus, eli ehdottomaan vankeuteen kerran tuomitut syyllistyvät uuteen rikokseen harvemmin kuin useamman kerran vankeusrangaistuksen saaneet (Hypén, 2004, s. 39). Esimerkiksi vuonna 2007 vapautuneista ensikertalaisista vankeusvangeista rikoksen uusi kolmen vuoden seurantajaksolla joka kolmas ja yli viidettä kertaa vankilassa olleista kaksi kolmasosaa. Ensi kertaa vapautuvista vangeista noin puolet eivät päädy takaisin vankilaan ja rikoskierteeseen joutumista voidaan pitää harvinaisena. (Hypén ym., 2011, s. 162–171.)

Uusintarikollisuuden riskitekijöitä ovat vankilakertaisuuden lisäksi antisosiaalinen persoonallisuus, rikosmyönteiset asenteet, heikko itsekontrolli, rikollinen seura ja vapautuvien vankien huono-osaisuus. Aikaisempi rikollinen käyttäytyminen on voimakas selitystekijä uusintarikollisuudessa, sillä se kuuluu vangin henkilöhistoriaan eikä siihen ole mahdollista vaikuttaa vankilatuomion aikana. Antisosiaalinen persoonallisuus ja asenne muodostuvat pitkän ajan kuluessa. (Tyni, 2015, s. 46, s. 64). Antisosiaalinen käyttäytyminen on sekä perintö- että ympäristötekijöistä johtuvaa aggressiivista ja rikollista käyttäytymistä, johon voidaan liittää sosiaalisten tunteiden puutteita (Kivivuori ym., 2018, s. 197).

Rikosseuraamuslaitoksen toimintakertomuksissa uusintarikollisuutta seurataan viiden vuoden ajanjaksoilla, esimerkiksi uusimmassa vuoden 2019 raportissa uusintarikollisuuden määrä oli vähentynyt verrattuna edelliseen vuoteen. Toimintakertomuksissa uusintarikollisuutta vähentäviksi tekijöiksi mainitaan pidemmällä aikavälillä kuntouttava työ, yleinen rikollisuuden määrän väheneminen ja väestön ikääntyminen vankien keskuudessa, sillä ikä vähentää riskiä tehdä rikoksia. (Rikosseuraamuslaitos, 2019; Rikosseuraamuslaitos, 2020.) Uusintarikollisuuden arvioimiselle asettavat haasteita piilorikollisuus eli raportoimattomat rikokset, muuttuva lainsäädäntö ja liian lyhyt seurantajakso, jonka toivottava pituus olisi kymmenen vuotta (Hypén ym., 2011; Kivivuori, 2011).

4 VANKIEN SOSIAALINEN JA PSYKKINEN HYVINVOINTI

Vangit kuuluvat Suomessa huono-osaisimpaan ryhmään sairastavuuden ja psykososiaalisten taustojen vuoksi (Lintonen & Joukamaa, 2013). Päihteiden käyttö ja psyykkiset ongelmat ovat yleisiä vangeilla (Joukamaa ym. 2010, s. 46–49; Kaskele & Pitkänen, 2018, s. 703–708) ja yhdessä heikon koulutus- ja työhistorian kanssa vangit asettuvat sosiaaliseen marginalisaatioon, jota huonontaa entisestään laitoksessa asuminen (Cullen & Pretes, 2000; Hypén, 2004, s. 54–58; Saari ym., 2020, s. 14). Useille vangeille rangaistusajaksi on vain yksi kuormittava ajanjakso heidän elämässään muiden joukossa (Saari & Kainulainen, 2021, s. 16). Vankilassaolon aikana ihmissuhteet sekä vankilan sisä- että ulkopuolella ovat tärkeä osa sosiaalista pääomaa, mutta laitoksessa yhteydenpitoa ulkomailmaan kontrolloidaan (Lafferty ym., 2015). Sosiaalinen tuki on tärkeä huono-osaisuutta vähentävä tekijä erityisesti, kun vanki vapautuu ja pyrkii kiinnittymään yhteiskuntaan (Saari ym., 2020; Timonen, 2019).

4.1 Sosiaalinen pääoma

Sosiaalinen pääoma ja tuki ehkäisevät rikollisuutta, sillä ne muodostavat yksilölle rakentavan suhteen sekä yhteiskuntaan että häntä lähellä oleviin ihmisiin (Hearn, 2010, s. 7–8; Lafferty ym., 2015). Rikostaustaisilla huono-osaisuus eli marginalisaatio yhteiskunnasta, päihteiden käyttö, psyykkiset ongelmat ja puutteet elintä-ässä sekä toimintakyvyssä ovat yleisiä ja aiheuttavat haasteita vuorovaikutukseen ympäristön kanssa (Saari ym., 2020, s. 13–19).

Yleinen luottamus ihmiskuntaan ja ihmisten väliset suhteet yhteisöissä ovat sosiaaliseen pääomaan liittyviä tekijöitä, joiden puute aiheuttaa sosiaalisia haittoja, kuten väkivalta- ja nuorisorikollisuutta sekä korkeaa psyykkistä ja fyysistä sairastavuutta. Sosiaalinen pääoma on heikkoa, jos ongelmiin puututaan heikosti. (Neal, 2011, s. 12–13.) Sosiaalista pääomaa kuvataan seuraavilla indikaattoreilla: osallistuminen, kontrolli, pystyvyys, yhteisötason rakenteiden ja piirteiden

havaitseminen, sosiaalinen vuorovaikutus, verkostot, tuki, luottamus, vastavuoroisuus ja yhteenkuuluvuuden tunne (Iisakka, 2004). Indikaattoreista sosiaalista pääomaa kuvaa parhaiten sosiaalinen luottamus, joka on yhteydessä rikollisuuteen. Sosiaalisen luottamuksen lisääntyminen voi vähentää rikollisuutta tai sosiaalinen pääoma ja siihen kuuluva luottamus yhteiskunnassa voivat lisääntyä vähentyneen rikollisuuden myötä. (Neal, 2011, s. 35–55.)

Lin (2000) määrittelee sosiaalisen pääoman sijoituksiksi ja resursseiksi sosiaalisissa suhteissa sekä näistä toiminnoista odotettavissa oleviksi tuotoiksi. Hänen mukaansa sosiaalinen pääoma on yhteisön tai yksilön laadullista ja määrällistä tuottoa sosiaalisessa verkostossa, mutta se voi määrittyä paikallisesti. Hearnin (2010, s. 7–8) mukaan sosiaalinen pääoma on myös sosiaalista kontrollia, jonka yksilö voi nähdä niin sanottuna tienä pois rikollisuudesta. Hänen mukaansa sosiaalista pääomaa voi olla pysyvä työ tai avioliitto, joihin kiinnittyminen muodostaa sosiaalisen kontrollin eli esteen liittyä rikolliseen toimintaan.

Sosiaalista pääomaa voidaan mitata vankilan sisäpuolella, jolloin siihen kuuluvat oleellisina osina ihmissuhteet, uskonto, addiktiot, vierailijat, ikääntyminen, itsensä vahingoittaminen, jengiin kuuluminen, henkinen hyvinvointi, kansalaisoikeudet ja vankilan ilmapiiri. Ihmissuhteet sekä vankilan sisä- että ulkopuolella ovat kattava osa sosiaalista pääomaa. Vankilassa vangit voivat olla keskenään ystäviä tai heillä voi olla luottavainen suhde siellä oleviin työntekijöihin. Sosiaalinen pääoma vankilassa mittaa vangin hyvinvointia. Ihmissuhteet vankilassa rakentuvat eri tavoin kuin vapaudessa tiettyjen valta-asetelmien vuoksi, esimerkiksi vangin ja vanginvartijan suhde. Vankilassa henkilö elää eristettynä muusta maailmasta ja hänen yhteydenpitoaan ulkomaailmaan kontrolloidaan. (Lafferty ym., 2015.)

4.2 Sosiaalinen tuki

Kriminologiassa on kaksi tärkeää toisilleen vastakkaista käsitettä, jotka ovat pakko ja sosiaalinen tuki. Pakko rikollisuuden aiheuttajana tarkoittaa tilannetta, jossa yksilö on pakotettu toimimaan tietyllä tavalla pakon tai pelon vallassa. Pa-

kote toiminnan aiheuttajana voi olla ihmissuhteisiin liittyvä tai ekonominen painostus. Sosiaalinen tuki tarkoittaa yhteisön ja sosiaalisten verkostojen antamaa apua yksilölle. Se ehkäisee rikollisuutta ja edistää vankien kiinnittymistä yhteiskuntaan. (Colvin ym., 2002.) Sosiaalisen tuen puuttuminen lisää huono-osaisuutta (Saari ym., 2020).

Sosiaalinen verkosto muodostuu henkilön itselleen tärkeiksi määrittelemistä ihmisistä. Kiinnittyminen sosiaaliseen verkostoon on yhteiskunnan ulkopuolelle jääneelle tai jätetylle ihmiselle mahdollisuus päästä takaisin yhteiskunnan vuorovaikutuksellisiin tilanteisiin ja suhteisiin. (Timonen, 2009.) Sarpavaaran (2015) ehdonalaisten päihteidenkäyttäjien keskuudessa tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, että perheellä ja ystävillä oli vaikutusta päihteiden käytön lopettamisen motivaatioon. Hänen mukaansa hyvät perhesuhteet, joissa ei tehty rikoksia tai käytetty päihteitä olivat motivaatiota lisäävä tekijä, kun taas päihteitä käyttävät ystävät olivat usein uhka.

Laajimmillaan määriteltynä sosiaalinen tuki tarkoittaa kaikkia kohtaamisia henkilöiden ja palvelutuottajien välillä, jotka parantavat yksilön elämän edellytyksiä ja toimintakykyä. Vankilassa vangit saavat sosiaalista tukea perheeltä, ystäviltä, sukulaisilta, vapaaehtoisilta ja erilaisilta palveluntuottajilta. Tuki on keskeistä myönteisissä siirtymissä, kuten päihteettömyyden tai rikoksettomuuden edistäminen. Sosiaalinen tuki voi olla joko emotionaalista tai tiedollista. Se jaetaan myös viralliseen ja epäviralliseen tukeen. Suomessa vangeille perhe on yleisin sosiaalisen tuen verkosto, ja sen jälkeen toiseksi yleisimmät ovat läheiset ja ystävät vankilan ulkopuolella. Kun vangit saavat tukea pääasiassa epävirallisilta tuen lähteiltä, viralliset lähteet eivät ole heille merkittäviä. Vangeissa on ryhmiä, jotka saavat pääasiassa eniten tukea virallisilta lähteiltä, kuten vankilan, sosiaalitoimen tai päihdehuollon työntekijöiltä. Pieni osa vangeista saa sosiaalisen tuen seurakunnan työntekijöiltä ja vapaaehtoisilta, jolloin taas perheen merkitys on heille pieni. (Saari & Grönlund, 2021, s. 187–196.)

4.3 Huono-osaisuus rikostaustaisilla

Huono-osaisuus on yleistä vankien keskuudessa. Vangit ja erityisesti vankeusrangaistuksen uusineet ovat Suomessa aikuisväestön köyhin, sairain ja syrjäytynein väestön osa. Vankien työhistoria ja koulutus poikkeavat valtaväestöstä siten, että vain muutamalla prosentilla vangeista on keskiasteen koulutus ja suurella osalla ei ole työhistoriaa ollenkaan. (Hypén, 2004, s. 54–58.) Tämä asettaa vangit sosiaaliseen marginalisaatioon. He ovat yhteiskunnassa standardeista poikkeava ihmisryhmä, jonka sosiaaliseen syrjäyttämiseen liittyvät poliittiset, ekonomiset ja sosiaaliset tekijät. Vangit kuuluvat usein useaan eri marginalisaatioryhmään. (Cullen & Pretes, 2000.) Yksi niistä on laitoksissa asuminen (Saari ym., 2020, s. 14).

Köyhyys ja epätasa-arvo lisäävät rikosalttiutta, sillä köyhyys aiheuttaa painetta selviytyä vauraassa yhteiskunnassa sekä johtaa yksilöiden turhautumiseen. Eriyisesti heikko sosiaalinen asema on yhteydessä rikoskäyttäytymiseen. Lapsen myöhempää rikoskäyttäytymistä ennustavat esimerkiksi heikko taloudellinen tilanne perheessä ja kielteiset elämäkokemukset. (Kivivuori, 2013, s. 145–186.)

Huono-osaisuus muodostuu puutteista yksilön elintasossa ja osallisuudessa sekä heikosta toimintakykyisyydestä. Huono-osaisuuden rakenteet syntyvät vuorovaikutuksessa yksilön sisäisten ja ulkoisten toimijoiden välillä. Esimerkiksi viimesijaisten tukien hakeminen katsotaan vakavaksi elintason puutteeksi. Toimintakykyisyys vaikuttaa saatavilla olevien palveluiden hyödyntämisen mahdollisuuksiin ja vuorovaikutukseen auttajien sekä organisaatioiden kanssa. Osallisuus on elämänlaatuun vaikuttava tekijä, jota huonontaa jatkuva niukkuus ja koettu alhainen status yhteiskunnassa. Ylisukupolvinen huono-osaisuus ei selity pelkästään sosiaalisilla mekanismeilla, vaan yksilöllisten ja yhteiskunnallisten ilmiöiden yhdistelminä, joista esimerkiksi epigenetiikkaa tutkitaan jatkuvasti lisää. Huono-osaisuus ei periydy automaattisesti, sillä esimerkiksi vapaus ilman uusia vankeustuomioita tai päihteettömän jakson onnistuminen ovat myönteisiä siirymiä haavoittuvien huono-osaisten yksilöiden elämäkuluissa. (Saari ym., 2020, s. 13–19.)

Vankilan arjessa osallisuus on itsemääräytynyttä, sillä vanki voi itse päättää miten ja millaiseen toimintaan hän vankilassa osallistuu. Vankiloiden toiminnoista työ, koulutus ja ohjatut toiminnot ovat suosituimpia ja esimerkiksi uskonnollinen ja oma-aputoiminta epäsuosituimpia. Osallisuus ja sosiaalinen tuki vaikuttavat yhdessä myönteisesti elämänlaatuun, mutta niiden väliset mekanismit eivät ole tarkkaan tunnettuja. (Saari & Grönlund, 2021, s. 177–179, s. 184–187.)

Kyngäs (2000, s. 25) tutki vankeutta miesten elämäkulussa ja tutkimuksessa haastateltujen huono-osaisuuteen kuuluivat taloudelliset vaikeudet, alhainen koulutustaso, työttömyys, vankilatausta ja päihdeongelmaisuus. Hänen tutkimuksensa osallistujat olivat miehiä, joiden keskuudessa rikollisuus on yleisempää kuin naisilla, ja he kuuluivat tavanomaisimpaan huono-osaisten ryhmään eivätkä niin sanottuun marginaalien marginaaliin.

Psyykkiset ongelmat ovat vangeilla erittäin yleisiä ja Suomessa vangeista vain 6 %:lla ei ole diagnosoitu yhtään psykiatrista diagnoosia. Vangeista 83,5 %:lla on todettu elämän aikana jokin päihderiippuvuus. (Joukamaa ym., 2010, s. 46–49; Kaskela & Pitkänen, 2018, s. 703–708.) Huumeiden ja alkoholin käyttäjillä uusintarikollisuus on yleisempää ja se aiheuttaa haasteita koevapauden valvonnassa (Belenko, 2006).

Päihteet vaikuttavat ihmisen tietoisuuteen ja synnyttävät voimakasta mielihyvää. Vaikutustensa vuoksi niiden käyttöä, valmistusta ja kauppaa säädelään. Suomessa ainoita laillisia säädeltyjä päihteitä ovat alkoholi ja tupakka. Laittomia huumausaineita ovat esimerkiksi kannabis, amfetamiini ja oopiumi. Rikoskulttuurissa päihteiden käyttö on yleistä ja päihteet toimivat rikollisissa piireissä sekä vallan välineenä että valuuttana. Merkittävä osa vankilatuomioon johtaneista rikoksista tehdään päihtyneenä. Rikollisten piirissä esiintyvä päihteiden ongelmakäyttö ja vaikea päihderiippuvuus madaltavat kynnystä rikollisiin tekoihin. Päihderiippuvuus johtaa kykenemättömyyteen säädellyä päihdyttävien aineiden käyttöä ja tekoihin hankkia aineita keinolla millä hyvänsä. Päihdeongelmien ehkäisyn ja päihdepolitiikan tukeminen ovatkin välillisiä keinoja rikollisuuden vähentämiseksi. (Mäki, 2002, s. 239–240.)

Borschmannin ym. (2017) mukaan vapautuvien vankien riski tehdä itsemurha on kolme kertaa suurempi kuin vielä tuomiotaan suorittavilla vangeilla tai yleisesti muulla väestöllä. Tutkijat päättelivät itsensä vahingoittamisen johtuvan ennemminkin vapautuneen vangin ja ympäristön välisestä ristiriitaisesta suhteesta kuin itsessään vankilasta vapautumisesta. Suomen Lääkäriliiton (2021, s. 308–309) mukaan vapautuvien vankien yleisimpiä yksittäisiä kuolinsyitä ovat itsemurhat, päihteisiin liittyvät kuolemat ja liikennetapaturmat.

4.4 Rikollisuudesta irtautuminen

Desistanssi kriminologian käsitteenä tarkoittaa ajankohtaa tai prosessia, jolloin yksilö irtaantuu rikollisuudesta. Irtautuminen voi tapahtua joko tiettyinä hetkenä tai pitkällisellä ajanjaksolla. Lisäksi rikoksettomuuden käsitteellistäminen edellyttää määrittämistä, kuka on rikollinen, minkälainen rikoksettomuus tarkoittaa onnistumista rikollisuudesta irtautumisessa ja kuinka pitkällä aikavälillä mittaaminen tehdään. (Kivivuori ym., 2018, s. 204–205; Viikki-Ripatti, 2011, s. 199–203.) Rikollisuudesta irtautumista edesauttavia tekijöitä ovat muun muassa avioliittoon sitoutuminen, työpaikan saaminen, koulutuksen lisääminen, ikääntyminen ja vahva itsekontrolli (Tyni, 2015, s. 65–66).

Desistanssi on sosiaalisen kontrollin teoria, joka kuvastaa rikolliseen toimintaan kytkeytymistä sosiaalisten yhteyksien ollessa heikkoja. Sosiaalisen kontrollin teoria selittää rikoskäyttäytymistä ja vähentää rikollisuutta. Teorian ensimmäinen osio eli kiinnittyminen kuvastaa yhteyksiä yksilön ja yhteisön välillä. Vahva kiinnittyminen yhteisöön ja sosiaalisten normien mukaan toimiminen kulkevat rinnakkain. Sitoutuminen on toinen osio. Se tarkoittaa instituutioihin käytettyä panostusta ja aikaa, joista yksilö pitää kiinni eikä menettämisen pelossa ota riskejä. Kolmantena osiona osallisuus viittaa vuorovaikutuksen tasoihin ja panostuksiin sosiaalisesti hyväksyttävässä toiminnassa, kuten työ. Neljäntenä osiona ovat uskomukset ja liittyminen, jotka kuvastavat yksilön arvoja ja moraalia sekä uskosta siihen, että arvojen mukainen toiminta on kannattavaa. Esimerkiksi henkilö voi uskoa siihen, että ahkera opiskelu on hyödyllistä myöhemmin elämässä. (Alston ym., 1995; Hearn, 2010, s. 6–7; Kivivuori ym., 2018, s. 164–172.)

Vankien osallisuutta yhteiskunnassa voidaan parantaa esimerkiksi hankkeilla, joissa vangit koulutautuvat vertaistyöntekijöiksi toisille vangeille. Uudellamaalla toimii tällä hetkellä Kokemusasiantuntijuus edistämässä itsenäistymistä ja osallisuutta -hanke (Keijo). Muita rikostaustaisia kuntouttavia hankkeita ovat esimerkiksi Kalliola-konsernin Vahvasti tukien -avokuntoutus ja Rikosseuraamuslaitoksen sekä Helsingin kaupungin yhdessä toteuttama Kuntouttava vankityö -ohjelma (KUVA). Järvelä (2011, s. 239) kirjoittaa vankien osallisuudesta näin:

Vankilasta vapautuvien sosiaalisen osallisuuden lisääminen tuemalla heidän omia vaikutusmahdollisuuksiaan omaan elämäänsä ja tarjoamalla heille osallistumismahdollisuuksia erilaisiin yhteisöihin edellyttää asiakastyöltä kokonaisvaltaista työtettä, luottamusta, yhteistyötä ja kumppanuusverkostoja. Näiden lisäksi pysyvien vaikutusten aikaansaaminen edellyttää palveluilta joustavuutta ja pitkäkestoisuutta.

Psyykkiset ongelmat, päihteiden käyttö ja yhteiskuntaan kiinnittymättömyys vankilasta vapautumisen jälkeen ovat riskitekijöitä uusintarikollisuudessa, mutta niitä vielä suurempia riskejä ovat nuorisoricollisuus ja aikaisemmat rikostuomiot. Ehdonalaisessa vapaudessa oleminen vähentää uusia pidätyksiä vapautumista seuraavan vuoden aikana. (Fisher ym., 2014.) Suomessa kaivataan uusia tutkimuksia esimerkiksi koevapauden ja muiden valvontarangaistusten vaikutuksista uusintarikollisuuteen (Hypén ym., 2011, s. 171).

Vankilasta vapautumisen jälkeen vangeilla on riski tehdä uusia rikoksia, mutta koevapaus ja yksilöohjelmiin osallistuminen vähentävät uusintarikollisuutta verrattuna maksimirangaistuksen suorittaneisiin (Ostermann, 2011). Vapautuneiden vankien huonoa elämäntilannetta lieventävät vahvat sosiaaliset tukiverkostot. Koevapaudessa olevan vangin onnistunut paluu yhteiskuntaan edellyttää liittymistä sosiaalisiin instituutioihin, kuten perhe, sosiaaliset palvelut, julkiset organisaatiot, opiskelu tai työ. Vangin hyvä suhde yhteiskuntaan edistää poissa pysymistä antisosiaalisen käyttäytymisen piiristä. Sosiaalisen tuen puute voi synnyttää yhteiskuntaan sopeutumista estäviä vihamielisiä ajatuksia. (Hochstetler ym., 2010.)

5 OPINNÄYTETYÖN TOIMINTAYMPÄRISTÖT

Opinnäytetyöni idea lähti yhteistyöstä Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa. Opinnäytetyön otsikko ”vankeuden ja vapauden solmukohtia” on Kriminaalihuollon tukisäätiön sanoittama. Vertaistuki Redis on yksi säätiön toiminnoista ja siellä rikostaustaiset kävijät ovat pääasiassa joko koevapaudessa tai vapautuneita Helsingin ja Suomenlinnan vankiloista. Säätiön tavoitteita ovat rikollisuuden haittojen vähentäminen ja vapautuvien vankien sopeutumisen edistäminen yhteiskuntaan. Opinnäytetyöni tutkimuslupa anottiin Rikosseuraamuslaitokselta, joka vastaa rangaistusten täytäntöönpanosta ja vapaudessa suoritettavista rangaistuksista.

5.1 Helsingin vankilat

Vankila on rikosseuraamuslaitos, jossa kaiken toiminnan taustalla ovat seuraavat arvot: ihmisarvon kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, turvallisuus ja usko ihmisen mahdollisuuksiin muuttua sekä kasvaa. Seuraamusten täytäntöönpanon tulee olla vankilassa inhimillistä ja tasavertaista siten, että siinä toteutetaan lainmukaisuuden, oikeuden ja kohtuuden periaatteita. Vankilatoiminnan arvot sisältyvät Rikosseuraamuslaitoksen ja oikeusministeriön strategisiin linjauksiin. (Lindeborg ym., 2012, s. 12.)

Helsingin ja Suomenlinnan vankilat kuuluvat Etelä-Suomen Rikosseuraamusalueeseen. Hypénin ym. (2011, s. 188) mukaan vankilat luokitellaan valvonnan intensiivisyyden ja valvontaresurssien mukaan matalan, kohtalaisen, melko korkean ja korkean valvonnan vankiloihin. Heidän luokittelunsa mukaisesti Suomenlinnan avovankila kuuluu matalan valvonnan ja Helsingin vankila melko korkean valvonnan intensiivisyyden vankiloihin.

Helsingin vankila on suljettu laitos, jossa vangit voivat tehdä työtoimintoja, kuten kilpituotantoa, metallitöitä, kirjapainotyötä sekä suorittaa perus- ja lukioasteen opintoja. Suomenlinnan vankila on päihteen avolaitos, jossa vangit kunnostavat

Suomenlinnan rakennuksia ja hoitavat ulkoalueita. Siellä voi suorittaa työtoiminnan ohessa rakennusalan ammattitutkinnon ja käydä laitoksen ulkopuolella opiskelemassa tai siviilitöissä. Kuntouttavia toimintoja molemmissa vankiloissa ovat muun muassa päihde- ja Omaehtoisen muutoksen ohjelmat (Cognitive Self change). (Rise-a; Rise-b; Rise-c.)

Pitkäaikaisvankeutta ei ole määritelty Suomen laissa, mutta vankeinhoidossa käsite tarkoittaa vankeja, joiden rangaistusaika on vähintään neljä vuotta. Lisäksi vanki voidaan eristää pakkolaitokseen vähintään kahdeksi vuodeksi, jos hänet on tuomittu väkivaltarikoksista ja hän on syyllistynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana törkeää väkivaltaisuutta tai erityistä vaarallisuutta koskevaan rikokseen ja häntä pidetään erittäin vaarallisena toisen hengelle sekä terveydelle. Avolaitokseen ei voida sijoittaa suoraan yli kahden vuoden tuomion saanutta vankia, sillä sijoitus tehdään vasta vangin suoritettua osan rangaistuksestaan suljetussa laitoksessa. (Grönholm, 2002, s. 153, s. 156.)

Suomessa kaikki avolaitokset ovat päihdeettömiä ja sinne sijoitetulta vangilta edellytetään sitoutumista päihdeettömyyteen, jota voidaan kontrolloida virtsatessteillä ja puhallutuksilla. Vanki voidaan sijoittaa avolaitokseen, jos hänen katsotaan soveltuvan vapaampiin oloihin tai hänen tuomionsa on loppuvaiheessa, jolloin avolaitoksen tarkoituksena on valmentaa vapauteen. (Richter, 2002, s. 85.)

5.2 Kriminaalihuollon tukisäätiö

Kriminaalihuollon tukisäätiö perustettiin vuonna 2001 silloin lakkautetun Kriminaalihuoltoyhdistyksen tilalle. Säätiön juuret ulottuvat kauas 1800-luvun loppupuolelle, jolloin vankien ihmisoikeuksien toteutumiseen ja rikoksettoman elämäntavan tukemiseen alettiin kiinnittää huomiota. Vuonna 2020 Kriminaalihuollon tukisäätiön perustehtävänä oli rikostaustaisten ja heidän läheistensä tukeminen. Säätiö on yhteiskunnallinen vaikuttaja, joka tavoittelee kuntoutuspainotteisempaa kriminaalipolitiikkaa edistämällä vapautuvan henkilön sopeutumista yhteiskuntaan ja vähentämällä rikosseuraamuksista aiheutuvia haittoja. (Krits-a.)

Kriminaalihuollon tukisäätiön arvoja ovat esimerkiksi vahva ammatillisuus, avoimuus, osallisuus ja ihmisarvo. Säätiö tarjoaa rikostaustaisille ja heidän läheisilleen neuvontaa etuuksista, palveluista, valitusmahdollisuuksista ja muista oikeusturvakeinoista. Säätiön hankkeita rahoittavat esimerkiksi STEA (Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus) ja Rikosseuraamuslaitos. (Krits-a.) Kriminaalihuollon tukisäätiö tarjoaa rikostaustaisille tukiasumispalveluita Helsingissä. Palveluun kuuluu tapaamisia henkilökohtaisen asumisohjaajan kanssa, ohjausta hyvään arkeen sekä ryhmämuotoista kuntoutusta. (Krits.) Asumisohjaajat auttavat vankeja löytämään paikkansa ja elämisen mahdollisuudet yhteiskunnassa (Grangfelt, 2007, s. 28).

Vertaistuki Redis on matalan kynnyksen päihteen kohtaamispaikka rikos- ja päihdetaustaisille. Se tukee asiakkaita ammatillisesti kohti päihteenäköä ja rikoksetonta elämää. Asiakkaiden edellytykset suoriutua arjesta ja sosiaalisista tilanteista voivat olla kehittämisen tarpeessa. Vertaistuki toteutuu toipumiseen sitoutuneiden asiakkaiden esimerkistä ja työntekijöillä on ammatillisen koulutuksen lisäksi vertaistausta. Rediksessä työskentelee rikostaustaisia henkilöitä työkokeiluissa, tukityöllistettyinä ja tuntipalkkasopimuksilla. (Krits-a.) Vertaistuki perustuu arvostavalle ja hyväksyvälle vuorovaikutukselle, jolloin jokainen ryhmään kuuluva tuntee itsensä tervetulleeksi (Holm, 2010, s. 51).

Vertaistuki Redis on avoinna arkipäivisin ja sen tärkeintä toimintaa ovat yhteisöllinen toiminta sekä ammatillinen palveluohjaus esimerkiksi yksilöllisten keskustelujen avulla. Viikko-ohjelmaan kuuluvat aamupala, kahvittelu, bingo, biljardin pelu, erilaiset ryhmät ja mahdollisuudet osallistua liikunnallisiin toimintoihin. Sisältöä Redikseen tuottavat esimerkiksi Martat ja miessakit. (Krits-a.)

6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli kartoittaa vankilan ja vapautumisen solmukohtia Helsingissä. Vankien vapautumista ja siihen liittyviä haasteita ei ole aikaisemmin kartoitettu Helsingissä. Tutkimukseen etsittiin haastateltavia kahdesta Helsingissä sijaitsevasta vankilasta.

Opinnäytetyön tavoitteena oli edistää vapautuville vangeille tarjottavaa tukea heidän tarpeitaan vastaavammiksi, esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen (Rise) vapautumisprosessissa tai Kriminaalihuollon tukisäätiön (Krits) palveluissa. Opinnäytetyö tavoittelee vankien hyvinvoinnin edistämistä riittävällä sekä oikein kohdennetulla tuen tarjoamisella vankilasta vapautumisen elämän käännteessä. Vangeille suunnatun tuen jatkuminen katkeamatta on tärkeää, kun rikoksista tuomitut henkilöt vapautuvat (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2006).

Opinnäytetyö toteutettiin empiirisenä tutkimuksena ja se pyrki vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaista sosiaalista tukea vangit saavat vapautumiseen vankilassa ollessa?
2. Minkälaisia sosiaaliset tukiverkostot vapautuvilla vangeilla ovat?
3. Minkälaisia kokemuksia vangeilla on vapautumisprosessista?

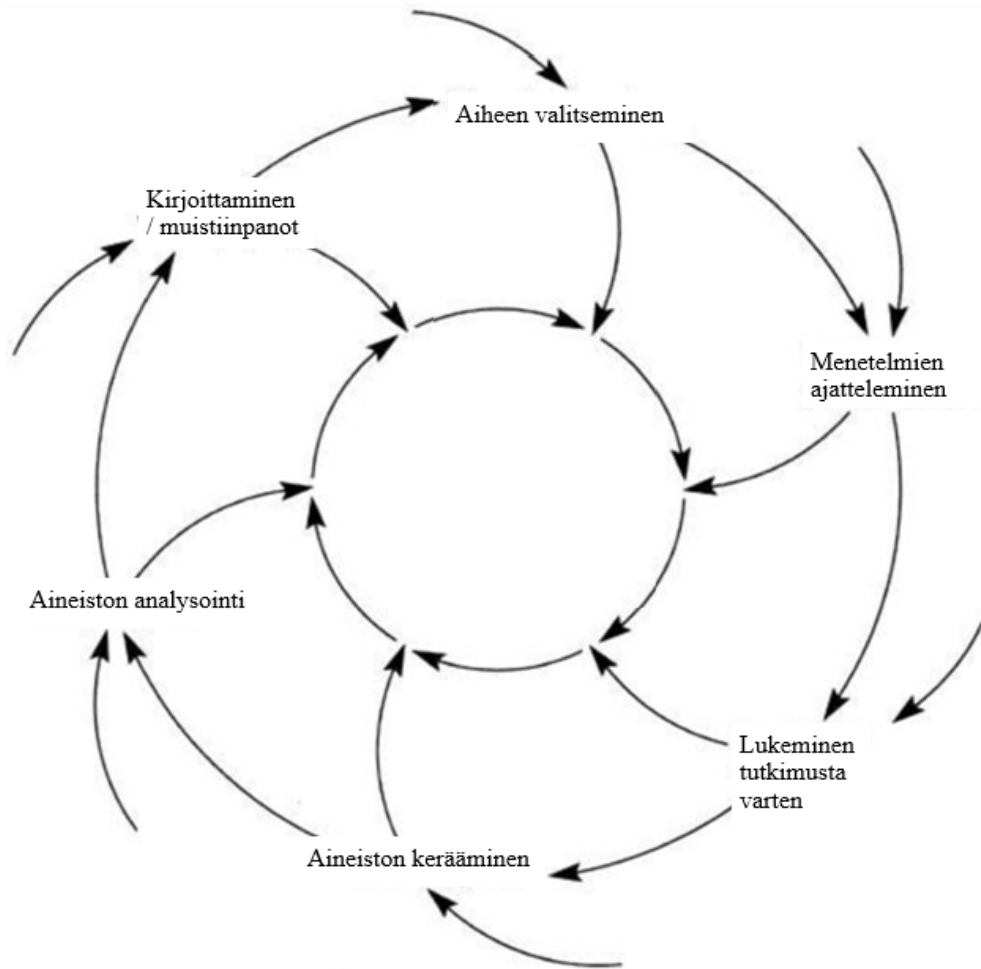
7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus, jota varten haastattelin neljää Helsingin suljetussa vankilassa ja viittä Suomenlinnan avovankilassa tuomiotaan suorittavaa pidempiaikaista miesvankia. Aineiston keruu tapahtui kahdessa osassa yksilöhaastatteluina ennen vankilasta vapautumista ja vapautumisen jälkeen. Haastatteluja varten sain tutkimusluvan Rikosseuraamuslaitokselta. Lopussa on aineiston keruuseen liittyvät liitteet, jotka ovat suostumuslomake (Liite 1), selkokielineen haastattelupyynnö (Liite 2) ja teemahaastattelurunko (Liite 3). Haastattelupyynnö tehtiin selkokielineenä, jotta se tavoittaisi mahdollisimman suuren osan vangeista kieli- ja lukutaidoista riippumatta.

Kuviossa 1 tutkimuksen kulkua kuvaava spiraali on syklinen. Tutkimusspiraali on jatkuva prosessi, jossa kaikki prosessin vaiheet vaikuttavat toisiinsa. Spiraali kuvastaa tutkijan palautumista prosessin eri vaiheisiin. (Blaxter ym., 2010, s. 6–10.) Kokonaisuudessaan opinnäytetyöprosessia kuvaa parhaiten Kuvion 1 spiraalimainen oppimisen sykli, sillä aineistoa analysoitiin monessa eri vaiheessa. Teoriaan palattiin useita kertoja. Lisäksi tulososiota kirjoitettiin monessa eri osassa.

Tutkimuksen kulkua voidaan kuvata lineaarisesti ja se voidaan jakaa kahteen eri vaiheeseen. Tutkimus alkaa pre-empiirisestä vaiheesta, johon kuuluvat tutkimuksen teoria, kirjallisuus ja tutkimuskysymysten asettelu. Pre-empiiristä vaihetta seuraa empiirinen vaihe, eli aineiston keruun suunnittelu, keruu, itse aineisto ja sen analysointi. (Blaxter ym., 2010, s. 6–10.)

Opinnäytetyön aikataulua on sopiva kuvata lineaarisesti, jolloin tutkimuksen pre-empiirinen vaihe sijoittui pääasiassa ajanjaksolle 12/2019–9/2020 ja empiirinen vaihe 10/2020–1/2021 väliselle ajalle. Opinnäytetyön tutkimuslupa-anomus jätettiin Rikosseuraamusvirastoon 24.3.2020 ja myönteinen vastaus tuli 2.9.2020, joka aiheutti prosessiin pienen viiveen. Ensimmäiset haastattelut tein loka-marraskuussa 2020 ja toiset tammikuussa 2021. Tämän jälkeen odotin, mutta haastateltavia ei enää vapautunut vankilasta helmikuun 2021 loppuun mennessä.

Kuvio 1. Tutkimusspiraali (Blaxter ym., 2010, s. 9)

7.1 Laadullinen menetelmä

Tieteellinen tieto on perusteltua ja sen tarkoituksena on kuvata, selittää ja ymmärtää todellisuutta. Luonnon- ja ihmistieteiden todellisuuskäsitykset ovat keskenään erilaisia. Ihmistieteessä tutkijan tehtävänä on kertoa hänen näkemyksensä siitä, miten jokin ilmiö tai asia on olemassa. (Puusa & Juuti, 2020, s. 25–28.) Luonnontiede on usein määrällistä. Se tutkii fyysisiä esineitä, jotka ovat olemassa luonnollisina objektiivine ilman ihmistäkin. Laadullinen tutkimus tutkii kohdetta luonnollisissa olosuhteissa ja saatu tieto perustuu subjektiivisiin kokemuksiin, mutta tavoitteena voi olla esimerkiksi uuden tiedon hankinta tai ilmiön tulkitseminen. (Puusa & Juuti, 2020, s. 73–76; Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 25–32.)

Opinnäytetyöni tutkimus pyrkii ymmärtämään vankien näkökulmaa vankilasta vapautumisessa. Hirsjärven & Hurmeen (2008, s. 22) mukaan laadullinen tutkimus pyrkii kontekstuaalisuuteen, tulkintaan ja toimijoiden näkökulman ymmärtämiseen. Puusa ja Juuti (2020, s. 33–37) toteavat tiedon ja ymmärryksen olevan ihmistieteissä aina suhteellisia, sillä niitä määräävät toiminta ja sen aikomus. Heidän mukaansa merkittävää tietoa saadaan, kun tutkimusmateriaali riittää aineiston sisäiseen vertailuun. Laadullisessa tutkimuksessa toimijoita ovat esimerkiksi haastateltavat ja tutkija. Puusan ym. (2020, s. 33–37) mukaan tieto on kulttuurisidonnaista, sillä tutkija ei voi astua ulos omasta kulttuuristaan ja hänen on pyrittävä päästä sisälle tutkittavaan maailmaan sekä huomioitava siellä samassa tilanteessa olevien erilaisuutta sekä se, että tutkimuksen kohteena olevat eivät aina voi vaikuttaa omaan elämäntilanteeseensa. He korostavat, että tutkijalta vaaditaan erilaisuutta arvostavaa ja ihmisarvoa kunnioittavaa ihmiskäsitystä.

Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmänä oli teemahaastattelu, jonka etuja muihin menetelmiin verrattuna ovat Hirsjärven ja Hurmeen (2008, s. 35, s. 46) mukaan ihmisen subjektiivisuuden korostuminen, aihepiirin tietouden lisääminen ja syventäminen sekä menetelmän helppous, kun aihepiiristä ei ole vielä ennestään tietoa. Teemahaastattelu valitaan, kun kaikki haastateltavat ovat kokeneet tai käyneet läpi saman prosessin (Puusa, 2020, s. 107–108). Pehdyin ennalta aihepiirin teoriaan ja valitsin menetelmäksi strukturoitua haastattelua joustavamman teemahaastattelun.

Teemahaastattelun metodologiaan kuuluu kysymysten teemojen ennalta päättäminen, vaikka menetelmä on vapaamuotoinen. Teemahaastattelussa tutkija voi ohjata keskustelua haastateltavien kanssa teemojen avulla ja pohjata sitä tutkimuksen taustalla olevaan teoriaan. (Puusa ym., 2020, s. 107–108.) Muotoilin haastattelukysymykset osittain teoriaan pohjautuviksi. Teemahaastattelu mahdollisti sen, että kaikilta haastateltavilta kysyttiin samat kysymykset ja lisäksi vapaita kysymyksiä liittyen heidän henkilökohtaisiin kokemuksiinsa vapautumisesta. Teemahaastattelu sopii emotionaalisesti arkojen aiheiden tutkimiseen (Hirsjärvi & Hurme, 1995, s. 15–35).

Haastattelututkimus pohjautuu hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen. Tuomi ja Sarajärvi (2018, s. 28–32) kertovat hermeneuttisuuden tarkoittavan filosofiassa ihmistieteen metodologiaa, joka tutkii maailman ja ilmiöiden merkitystä ihmisille. Hermeneuttinen filosofia sisältyy laadullisen tutkimuksen kaikkiin vaiheisiin, joita ovat haastattelututkimuksen teoria, itse haastattelut ja aineiston analyysi, kun tutkimus noudattaa hermeneuttista kehää. Hermeneuttisuus perustuu tutkimuksen elämismaailmaan, jota ei voi ymmärtää vain ulkopuolisella tarkastelulla, vaan huomion kiinnittämisellä sekä kokonaisuksiin että yksityiskohtiin. Hermeneuttinen tutkimusprosessi alkaa teoretisoinnilla, jonka avulla tutkija tutustuu tutkimaansa kohteeseen ja päivittää tietoa uudella teoretisoinnilla koko prosessin ajan. Tutkimus etenee logiikalla, jossa liikutaan edestakaisin tutkimuksen eri vaiheiden välillä jatkuvasti syventäen tietoa ja ymmärrystä tutkittavasta aiheesta. Hermeneutiikka terminä tarkoittaa kielen tulkintaa, sillä ihminen välittää tietoaan maailmasta kielen avulla. Tutkija tulkitsee haastateltavien kertomia kokemuksia ja käsityksiä heistä itsestään oman käsitysmaailmansa sekä ennalta valitun teoreettisen viitekehyksen kautta. Haastattelu sopiikin abstraktien asioiden tutkimiseen, sillä siinä havainnoidaan myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen osana kuuluvaa ei-kielellistä viestintää. (Puusa, 2020, s. 103–107; Puusa & Juuti, 2020, s. 69–72, s. 78–82.)

7.2 Aineiston keruu

Aineistoa kerättiin Helsingin suljetusta vankilasta ja Suomenlinnan avovankilasta. Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa tarkoituksenani oli rajata aineistoa pitkäaikaisvankeihin, joille olisi tehty vapautumissuunnitelmat. Helsingin vankiloista oli vaikea löytää vankiloiden yhteyshenkilöiden ja Vertaistuki Rediksen kautta haastateltaviksi riittävästi pelkästään lähitulevaisuudessa vapautuvia pitkäaikaisvankeja. Otin avoimesti vastaan ne haastateltavat, jotka minulle tarjoutuivat. Heillä kaikilla oli vähintään vuoden mittainen vankeustuomio. Ruusuvuori ym. (2010, s. 10–12) kehottavat laittamaan analyyttisen näkökulman syrjään ja keskittymään tutkimuskysymyksiin, joihin perustuen on järkevää tehdä mahdollisimman johdonmukainen raja-aineistolle. Haastatteleamalla vankeja, jotka halusivat vapaa-

ehtoisesti kertoa kokemuksiaan, vastasin parhaiten tämän opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin koskien vankilasta vapautumista, sosiaalista tukiverkostoa ja vankien kokemuksia näihin liittyen. Puusa ja Juuti (2020, s. 80) toteavat, että laadullisen tutkimuksen luonteeseen kuuluvat avoimuus ja muotoutuvuus koko tutkimusprosessin ajan.

Haastattelin ennen vankilasta vapautumista yhteensä yhdeksää vankia. Tutkittavat osallistuivat haastatteluun joko vankilan yhteyshenkilöiden kautta tai ilmoitautuivat vapaaehtoisiksi käydessäni Vertaistuki Rediksessä. Haastattelin osan vangeista heidän ollessaan vankilassa Skypea kautta ja osan Rediksen tiloissa heidän ollessaan vankilasta sovituilla päivävapailla tai koevapaudessa. Tein muutaman haastattelun myös puhelimitse, sillä Vertaistuki Redis suljettiin koronapandemian vuoksi marraskuussa 2020. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin haastateltavien suostumuksella. Vankilasta vapautumisen jälkeisiä haastatteluja tein yhteensä kolme, sillä kaikki haastateltavat eivät olleet tavoitettavissa toista kertaa opinnäytetyöhön varatun ajan puitteissa. Yksi haastateltavista oli esimerkiksi keskeyttänyt luvatta koevapautensa ja yhdelle oli kertynyt lisää tuomiota, jolloin hänen vapautumisensa siirtyi. Opinnäytetyöhön kertyi materiaalia riittävästi, eikä kaikkien haastateltavien vapautumisen odottaminen olisi tuonut siihen enää merkittävästi lisää tietoa.

7.3 Haastattelujen kulku

Teemahaastattelujen kysymykset on esitetty Liitteessä 3. Haastattelujen ensimmäisessä osiossa kävimme läpi haastateltavien kanssa taustatiedot ja teeman yksi kysymykset koskien vapautumisen suunnittelua sekä vankien saamaa sosiaalista tukea heidän ollessaan vankilassa. Toisessa haastattelussa käytiin läpi Liitteen 3 teemat kaksi ja kolme, jotka liittyivät vapautumiseen. Osa haastateltavista vastasi kysymyksiin lyhyesti ja osa todella pitkästi. Haastattelut kestivät keskimäärin 14 minuuttia ja niiden vaihteluväli oli 6–25 minuuttia.

Haastateltavat suhtautuivat haastatteluihin avoimesti, sillä he kertoivat mielellään vankeudesta ja vapautumisesta, jotka aiheina olivat minulle haastattelijana en-tuudestaan tuntemattomampia. Haastattelut alkoivat aina henkilöesittelyillä ja aluksi vaihdettiin muutama sana kuluneesta päivästä tai muodollisuuksista, jolloin kiittelin haastateltavia jo etukäteen osallistumisesta. Ruusuvuori ja Tiittula (2005, s. 23) toteavat, että haastattelu voi olla spontaani keskustelu, mutta tilanteesta tekee institutionaalisen nauhoittaminen ja tutkijan päämäärä saada vastaukset kaikkiin ennalta määrättyihin kysymyksiin. Varmistin haastateltavilta vielä ennen haastatteluiden aloittamista, että sain nauhoittaa keskustelut. Muutoin pyrin pitä-mään haastattelut spontaaneina, sillä ajattelin, että pelkillä ennalta muotoilluilla kysymyksillä ei saisi riittävän pitkiä vastauksia. Lisäkysymysten esittäminen vas-tausten jäädessä lyhyiksi ei haitannut vuorovaikutusta haastatteluissa. Haastat-telukysymysten testaamiseksi ja tilanteen ennakoimiseksi tein ennen varsinaisia haastatteluita kaksi pilottihaastattelua entisille vangeille Vantaan A-Killassa ja Kriminaalihuollon tukisäätiöllä.

Ruusuvuori (2010-a, s. 228) kuvailee institutionaalista tutkimushaastattelua vuo-rovaikutusprosessiksi, joka sisältää leimallisesti kysymys-vastaus-kuittaus-tyyp-pisen keskustelun rakenteen. Tekemäni teemahaastattelut noudattivat institutio-naalista vuorovaikutuksen kaavaa vain vähän ja enimmäkseen haastattelut olivat teemoilla johdateltuja vuorovaikutteisia keskusteluja. Esimerkiksi kun kysymys haastateltaville koskien heidän elämänuraansa ei heti auennut, niin korjasin sitä kertomalla tarkoittavani vankilakertaisuutta.

Ruusuvuoren ja Tiittulan (2005, s. 40–51) mukaan haastattelun vuorovaikutus muodostuu neutraaliudesta pyrkimyksenä ja luottamuksesta, joka perustuu haas-tateltavan anonymiteetin varjelemiseen sekä empatian osoittamiseen häntä koh-taan. Kerroin jokaiselle haastateltavalle, että hävitän nauhoitukset ja litteroinnit tutkimukseni päätyttyä sekä säilytän anonymiteetin tuloksissa. Empatian osoitta-minen oli tärkeää työskennellessäni marginaaliryhmän kanssa ja keskustelles-sani niinkin arkaluontoisesta aiheesta kuin vankeus ihmisen elämässä. Pyrin em-paattisuuden vuorovaikutuksessa osoittamalla aktiivista kuuntelua koko haastat-telujen ajan ja osoitin kiinnostustani haastateltavien elämäntarinoita kohtaan esit-

tämällä lisäkysymyksiä. Neutraalisuus tuli esille jo ensimmäisen teemahaastattelun kohdalla, jossa kysyin näin: ”Millainen elämäntilanteesi on nyt?”. Kysymys aiheutti joidenkin haastateltavien kohdalla hilpeyttä, sillä vankilassa oleminen ei yleisesti ottaen ole elämäntilanteena hyvä. Korjasin kysymykseni mahdollisimman neutraalisti näin: ”Millainen elämäntilanteesi on olosuhteisiin nähden?”. Onneksi haastateltavat joko vastasivat kysymykseen tai suhtautuivat siihen hieman humoristisesti tai positiivisesti mikäli olivat jo koevapaudessa ja heidän elämänsä oli parantunut merkittävästi verrattuna vankilan laitosesuhteisiin.

Ruusuvuoren (2010-a, s. 237–247) mukaan kontrolli ja valta ovat aina läsnä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, sillä kontrolli on keskustelun suunnan ohjaimista ja valta tietoon perustuvaa auktoriteettia. Haastatteluissani oli niin sanottuja pakollisia kysymyksiä, jotka tarvitsin taulukointia varten, esimerkiksi päärikos tai tuomioiden kesto. Joskus perustelin kysymyksiäni aiheesta oppimallani tiedolla tai kannustin haastateltavia, kun he olivat oivaltaneet jonkin asian esimerkiksi sosiaaliseen verkostoon liittyen, jonka tiesin edistävän yhteiskuntaan sopeutumista. Kaiken kaikkiaan koin saaneeni luottamuksen haastateltaviin, sillä sain hyvin tietoa tutkimastani aiheesta.

7.4 Aineiston analyysi

Litteroin nauhoitetut haastattelut. Ruusuvuori (2010, s. 428) toteaa, että isompien kokonaisuuksien hahmottaminen pelkästään puheen avulla on miltei mahdotonta. Lisäksi hänen mukaansa yksityiskohtainen litterointi ei ole tarpeellista, kun ollaan kiinnostuneita asiasisällöstä. Nikanderin (2010, s. 432) mukaan tutkija tekee ratkaisut litteroinnin tarkkuuden suhteen, mutta on muistettava litteroinnin olevan osa analyysiprosessia. Haastatteluista litteroitua tekstiä kertyi Times New Roman -fontilla 12 ja rivivälillä 1 yhteensä 28 sivua.

Litteroidessa keskityin asiasisältöön ja jätin osan omasta puheestani kirjoittamatta auki, sillä tutkimuksen kannalta tärkeää materiaalia olivat vain haastateltavien vastaukset kysymyksiin. Haastateltavien repliikit kirjoitin sanatarkasti, jotta oli mahdollista siteerata ja ankkuroida heidän kommenttejaan osaksi tutkimusta.

Puheentaukoja, huokauksia tai lyhyitä välikommentteja, joilla osoitettiin aktiivista kuuntelemista en kirjannut ylös, sillä tarkoituksenani ei esimerkiksi ollut tutkia puheen rytmiä. Haastattelut sisälsivät rivien välistä luettavaa non-verbaalista viestintää, kuten naurua tai pitkiä hiljaisuuksia. Rivien välistä luettavaa tietoa olivat esimerkiksi lyhyet vastaukset, jotka osoittivat, ettei aihe ollut haastateltavalle mieluisa tai ajankohtainen. Nikander (2010, s. 432) toteaa litteroinnin olevan osa validiteettia, joten on tärkeää, että kaikki haastateltavien puheen sisältö kirjoitetaan auki. Litterointi ei ole koskaan täydellinen vastine puhutulle kielelle haastattelutilanteessa, joka sisältää sekä non-verbaalista että verbaalista viestintää, vaan se on tutkijan epätäydellinen havainto tilanteesta (Nikander, 2010, s. 363–364; Ruusuvoori, 2010, s. 356–357).

Opinnäytetyön aineiston analyysi on kokonaisuudessaan teorialähtöinen, aineistolähtöinen ja teoriaohjaava. Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 80–84, s. 95–97) mukaan deduktiivisessa, eli yleisestä yksityiseen etenevässä sisällönanalyysissä aineistoa ohjaa aikaisempi tietoteoria. Taulukko 5 pohjautuu Tuomen ja Sarajärven (2018) teorialähtöiseen sisällönanalyysiin, jossa teoreettisiksi yläluokiksi on merkitty rikollisuudesta irtautumista edistävät tekijät ja vapautumisen tuki. Rikollisuudesta irtautumista edistäviä teoriaan perustuvia tekijöitä ovat esimerkiksi yhteisössä saatu sosiaalinen tuki (Colvin ym., 2002; Timonen, 2009), vankien osallisuuden lisääminen osallistamalla erilaisiin hankkeisiin (Järvelä, 2011) ja päih-teistä erossa pysyminen (Belenko, 2006; Sarpavaara, 2015). Taulukon 5 alaluokat muodostuvat ilmaisuista ja perustuvat haastateltavien kertomiin kokemuksiin.

Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineiston ehdoilla kuten aineistolähtöinenkin analyysi, mutta teoriaohjaavassa menetelmässä aineistosta nousseet käsitteet yhdistetään teoriaan vasta, kun ne on valittu analyysitaulukkoon (Tuomi ja Sarajärvi, 2018, 95–99). Vankilasta vapautumisen haasteet ja onnistumiset on tiivistetty Taulukkoon 6 ja Liitteessä 4 on nähtävissä koko analyysin ketju. Esimerkiksi sosiaalista tukea eräs haastateltava kuvasi näin: ”perhe täyttää tyhjiötä ja tukee rikoksettomuutta sekä päih-teettömyyttä”. Timosen (2009) mukaan sosiaalinen verkosto muodostuu itselle tärkeistä ihmisistä ja edistää yhteiskuntaan kiinnittymistä.

Aineistolähtöisessä analyysissä aineistosta poimitaan oleelliset käsitteet ja niistä muodostetaan synteessin avulla uusia johtopäätöksiä. Abstrahoinnin avulla tutkimuksesta saatu tieto järjestetään uudelleen, jotta siitä tehdyt johtopäätökset voidaan irrottaa tietyistä henkilöistä koskemaan yleisiä käsitteitä ja teorioita. Aineistolle tehdään sisällönanalyysi yhdistettynä kontekstianalyysiin, jolloin tarkistetaan asioiden esiintymistiheys ja konteksti, joissa asiat esiintyvät. (Grönfors, 1985, s. 145, s. 160–161; Tuomi ja Sarajarvi, 2018, s. 91–95.)

Teemahaastattelu pohjautui teemoihin, mutta antoi myös tilaa kysyä, miten haastateltavien mielestä vapautumisprosessia voitaisiin kehittää. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi vastasi parhaiten kysymyksiin, minkälaisia kokemuksia haastateltavilla oli vapautumisprosessista. Aineistosta nousseet kokemukset ja vapautumisprosessin kehitysideat on tiivistetty Taulukkoon 3 ja Liitteessä 5 on nähtävissä koko päättelyketjun analyysi. Liitteen 5 alaluokat ovat pelkistettyjä ilmaisuja, jotka perustuvat haastateltujen litteroituihin kertomuksiin. Abstrahoinnin tuloksena muodostuneita Tuomen ja Sarajarven (2018, s. 91–93) esimerkin mukaisia pääluokkia, eli empiirisestä aineistosta johdettuja käsitteitä on tuloksissa useita. Yksi niistä on psyykinen hyvinvointi ja Taulukossa 3 on esitetty siihen johtanut päättelyketju.

Taulukko 3. Abstrahointi vapautumisesta esimerkkinä psyykinen hyvinvointi

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
<ul style="list-style-type: none"> • Henkisestä hyvinvoinnista ei keskustella vankilassa • Identiteetti • Kohdennettu henkinen tuki • Käsittelemättömiä tunteita • Psykologin apu tarpeellista 	Henkinen tuki	Psyykinen hyvinvointi
<ul style="list-style-type: none"> • Rikollinen ajattelutapa ei poistu pelkästään vankilassa tai lyhyessä ajassa vapautumisen jälkeen 	Desistanssi	
<ul style="list-style-type: none"> • Laitostuminen vankilassa • Vankila-aika on henkisesti raskasta • Vankilan vaikutukset mielialaan 	Vankilan vaikutukset	

8 VAPAUTUMISEN TUKI

Opinnäytetyön haastattelujen tuloksia ovat haastateltavien taustatiedot ja sosiaalinen tukiverkosto ennen vankilasta vapautumista sekä sen jälkeen siviilissä. Kaikki haastateltavat olivat miehiä ja suorittivat tuomiotaan Helsingin vankiloissa. Tulosten taulukoissa tai suorissa sitaateissa ei mainita, kummassa Helsingin vankilassa haastateltavat suorittivat tuomiotaan, jotta haastateltavat eivät olisi tunnistettavissa.

8.1 Taustatiedot

Aineisto koostui yhdeksästä 24–47-vuotiaasta haastateltavasta miehestä, joista kaikki yhtä lukuun ottamatta olivat suorittaneet peruskoulun ja kaksi lisäksi ammattitutkinnon. Haastateltavat vangit suorittivat tuomioitaan Helsingin vankiloissa. Taulukossa 4 on eritelty haastateltavien tuomioiden pituudet, vankilaker-taisuus ja tuomioihin johtaneet päärikokset. Heidän keski-ikänsä oli 33,6 vuotta eli vähän vähemmän kuin Suomen vankeusvankien keski-ikä (37,2 vuotta) Risen vuoden 2019 tilaston mukaan. Haastateltavien vankeuteen johtaneet päärikokset vastasivat Risen tilastoja, joissa väkivalta, huumausaine- ja omaisuusrikokset oli-vat vankeusvankien kolme suurinta päärikoslajia. Suurimmalla osalla haastatel-tavista oli päärikoksena huumausaineisiin liittyvä rikos, liittyen joko huumausai-nekauppaan tai niiden käyttämiseen. Haastateltavien muita vankeustuomioon johtaneita rikoksia olivat pahoinpitelyt, petos ja rattijuopumus.

Taulukossa 4 ensikertalaisia haastateltavista oli 4/9 (44 %). Risen vuoden 2019 tilastossa vastaava luku oli 38 %. Samana vuonna vajaa kolmannes vankeusvan-geista oli vankilassa kolmatta–seitsemättä kertaa, mutta tässä tutkimuksessa vastaava lukumäärä oli 5/9 (56 %) eli vähän yli puolet. Haastateltavien keskimää-räinen tuomion pituus oli yli kaksi vuotta, ja ensikertalaiset kertoivat suorittavansa tuomiotaan suljetussa vankilassa noin puolet koko tuomiosta. Tuomioiden pituus vaihteli puolesta vuodesta yli viiteen vuoteen. Risen (2019) tilastoissa vankeus-

vankien yleisin (27 %) ennakoitu laitos aika oli yksi–kaksi vuotta. Kaikki haastateltavat eivät muistaneet tarkasti vankilakertaisuuttaan eivätkä vuosia vankilassa yhteensä.

Taulukko 4. Haastateltavien miesten taustatiedot rikoksista, tuomioiden pituuksista, vankilakertaisuudesta ja vuosista (=v) vankilassa yhteensä

Tuomio nyt (v)	Vankilakertaisuus	Vankilassa yhteensä (v)	Päärikos/-rikokset
1	8.–9.	10–13	Huumausaine- ja väkivaltarikos
1	1.	1	Rattijuopumus
Yli 1	1.	1	Pahoinpitely, petos
1,5	5.	5	Törkeä huumausainerikos
Alle 2	7.	Noin 7	Törkeä maksuvälinepetos, huumausainerikos
Yli 2	1.	1,6	Törkeä huumausainerikos
3	8.	-	Törkeä huumausainerikos
Yli 4	1.	0,6	Törkeä pahoinpitely
Yli 5	4.	Yli 3	Huumausainerikokset, törkeä pahoinpitely

Yli puolet haastatteleistani vangeista oli suorittamassa neljättä tai jopa kahdeksatta vankilatuomiotaan. Osa oli viettänyt vankilassa noin kolmasosan elämästään. Rikoskierteen lisäksi haastateltavien elämäntarinoissa ilmeni nuoruuden päihdekokeilut, päihteiden käytön hallitsemattomuus, rikollisen elämän ihannointi ja oman yhteiskunnallisen aseman etsiminen. Haastattelemini vankien elämäntarinat näyttäytyvät kirjallisuudessa samanlaisina. Kirjallisuudessa todetaan, että vankilaan palaamista ennustavia tekijöitä ovat vankilakertaisuus, huono-osaisuus ja rikosmyönteinen asenne (Tyni, 2015, s. 46, s. 64). Lisäksi melko pysyvästi persoonallisuuden piirteinä pidetty itsekontrollin puute muodostaa riskin rikolliselle käyttäytymiselle (Kivivuori ym., 2018, s. 144–155).

Haastateltavien vankien elämäkertomuksista välittyi marginalisaatioryhmään kuulumisen. Haastateltavien työ- ja opintourat ennen vankilatuomioita olivat katkonaisia. Useat kertoivat ajautuneensa ongelmiin ja tekemään vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen. Haastateltavien kertomuksissa heidän aikaisempaan elämäänsä kuului usein huono-osaisuuteen liittyvät vaikeudet, samalla tavoin kuin Kyngäs (2000) kertoo väitöskirjassaan vankien huono-osaisuudesta, jota varjosti vankilatausta, päihdeongelmaisuus ja taloudelliset vaikeudet. Huono-osaisuudesta kertoi jo itsessään haastattelemieni vankien vankilakertaisuus ja kiinnittymättömyys yhteiskuntaan. Kaikki haastateltavat eivät muistaneet tarkalleen, kuinka suuren osan elämästään he olivat olleet vankilassa ja kuvailivat vankilakertaisuutta esimerkiksi näin: ”Muutama tämmönen pitempi tuomio, et onhan näitä vuosia, ei oo jaksanu enää laskee.” Tai näin: ”Nyt en muista voi olla että 8. tai 9. en muista kumpi.”

Useilla haastateltavista päihteet olivat vaikuttaneet suoranaisesti vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tekemiseen. Haastateltavat kertoivat käyttäneensä pidemmän aikaa päihteitä, ja heille oli ajan kuluessa kasautunut ongelmia, esimerkiksi parisuhteessa. Aikaisemmissa tutkimuksissa vangeista yli 80 %:lla oli todettu elämän aikana jokin päihderiippuvuus (Joukamaa 2010; Kaskela & Pitkänen 2018). Alla on erään haastateltavan rehellinen ja suora kuvaus päihdeidenkäytön osuudesta vankilatuomioon:

Mulle ei toi väkevä viina sovi. Siitä viinasta ihan puhtaasti sekoili ja teki ihan syyttömillekin väkivaltaa. Mut jos mä oisin jättänyt ottamatta sen viinan, niin mä en olis tässä, et se oli laukaiseva tekijä siihen elämäntilanteeseen.

Kaikille haastattelemilleni vangeille itse päihdeiden käyttö ei ollut ongelma, vaan ennemminkin huumausainekauppa ja siitä saatava raha sekä sosiaalinen tunnusrikollispiireissä. Moni haastateltavista kertoi aloittaneensa päihdeiden käytön jo nuorena ja heille oli myöhemmin kehittynyt päihderiippuvuus. Muutamat huumekauppoja tehneistä vangeista kuvailivat elämänuriansa näin:

Jo alaikäisenä se alkoi, et ei niinkään se päihdeiden käyttö, vaan enemmän niiden myynti oli isoin ongelma. Kai se oma identiteetti osittain pohjautui kans siihen maailmaan, et jännityksen hakuu ja sitä oman identiteetin tukemista.

Enneku täytin 17 mä ammuin itteeni kirjaimellisesti polveen sillä päätöksellä, että mä lopetan koulut kesken ja keskityn huumeiden myymiseen, ajattelin etten enää ikinä tuu elää rehellisin keinoin, oikeestaan vaan pimeillä töillä ja tällee, sillee et varkauksii ja rikoksia tekemällä elättää itteni.

Eräs haastateltavista kertoi hänen vanhempiansa tehneen huumausainerikoksia ja hänen pitäneen heitä sekä myöhemmin vankilassa muita vankeja esikuvinaan. Päihteiden käyttö ja huumausaineiden myyminen liittyvät rikollista käyttäytymistä selittäviin teorioihin ja huono-osaisuuteen. Haastateltavien rikollinen käyttäytyminen oli selitettävissä heidän lapsuutensa kasvuoloilla tai korostuneena halukkuutena hakeutua päihteitä ja rikollisuutta ihannoivaan kaveripiiriin. Kriminologiasta kertovan kirjallisuuden mukaan laiminlyövä kasvatus, impulssiherkkyys tai antisosiaalisuutta ihannoivasta seurasta johtuva huono itsekontrolli ovat riskejä rikollisuuteen ajautumiselle (Kivivuori ym., 2018). Aikaisemmassa tutkimuksessa analysoitiin huono-osaisuuteen johtavia elämänpolkuja ja haastateltiin haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, jolloin haastateltavien tarinoissa tuli usein esille päihdekokeilut nuoruudessa sekä pahimmillaan siihen nivoutunut rikoskierre (Kyngäs, 2020, s. 77, s. 112, s. 203).

8.2 Vankeusaika

Teorialähtöinen sisällönanalyysi osoitti sen, että haastateltavat saivat tukea vapautumiseen useilta eri tahoilta, mutta läheiset ystävät ja perhe olivat heille tärkeitä. Myös aikaisemmassa tutkimuksessa sosiaalinen tukiverkosto muodostui henkilöistä, jotka koettiin itselle tärkeiksi (Timonen, 2009). Läheisten ihmisten tarjoaman sosiaalisen tukiverkoston lisäksi haastateltavien vankien kiinnittymistä arkeen tuettiin erilaisilla vankien osallisuutta lisäävillä hankkeilla ja kuntoutusmuodoilla. Ne toivat selvästi sisältöä heidän elämäänsä. Kirjallisuudessa todetaan, että on tärkeää lisätä vankien mahdollisuuksia vaikuttaa heidän elämäänsä (Järvelä, 2011, s. 239). Rikosseuraamuslaitoksen mukaan vankilassa ollessaan vangit voivat osallistua vankilassa järjestettäviin kuntouttaviin päihde- ja rikospurusteisiin ohjelmiin sekä lisäksi ulkopuolisten toimijoiden, kuten Kriminaalihuollon tukisäätiö, järjestämiin toimintoihin tai palveluihin (Rise-d).

Taulukossa 5 on listattu erilaisia rikollisuudesta irtautumista edistäviä tekijöitä, joita haastateltavat mainitsivat, kun he vastasivat kysymyksiin, minkälaista tukea he saivat vapautumiseen vankilan ulkopuolelta ja vankilasta. Taulukossa 5 vankilan ulkopuolinen tuki tarkoittaa toimintoa, joka tapahtuu konkreettisesti muualla kuin vankilassa ja joihin vangit voivat osallistua avovankilasta myönnettyillä päivävapailla. Sosiaalista tukea vangit saivat usein esimerkiksi tietyltä perheen jäseneltä tai parisuhteen toiselta osapuolelta. Vain kolmella haastateltavalla oli puoliso vankilan ulkopuolella. Useampi haastateltavista mainitsi ystävät tuenantajina, mutta eivät ainakaan selvästi kertoneet ystävien esimerkiksi käyvän vankilassa heitä tapaamassa useinkaan tuomioiden aikana. Erikseen mainittiin sisko ja raitis ystävä, jotka soittivat haastateltaville vankilaan, kävivät tapaamassa heitä ja toivat esimerkiksi vaatteita. Perheen ja ystävien antamaksi tueksi mainittiin yhteydenpito ja haastateltavan tilanteen ymmärtäminen. Toisaalta yksi haastateltavista kertoi väleistään ystäviin näin:

Mulla on suurin osa ystäväistä päihteitä käyttäviä, jouduin katkaista ne suhteet ennen tätä tuomioa, et sen takiahan mä täällä Rediksessä käyn, että tutustun näihin päihteettömiin ihmisiin.

Haastateltavat kuvailivat heidän vankilaan joutumisensa olleen perheelle rankkaa ja vankilan ulkopuolella heidän perheillään oli myös oma ydinperhe huolehdittavanaan tai muita murheita elämässä. Eräs haastateltava kertoi perheestään näin:

Mullahan lähti pikkuveli melkein samaan aikaan vähän pidemmälle vankilareissulle kuin mä, että tää on nyt perheelle, varsinkin äidille tosi vaikeeta.

Haastateltavat olivat löytäneet erityisesti Vertaistuki Rediksestä ja NA-ryhmistä päihteettömiä ystäviä. Yksi haastateltavista oli löytänyt NA-ryhmiin vanhempiensa esimerkkiä noudattaen ja muutama muu joko omatoimisesti tai ystävien kautta. Vertaistuki koettiin tärkeäksi päihteettömyyden ja rikoksettomuuden tukijana. Eräs päihteistä eroon päässyt kertoi, että mitkään hoidot eivät olleet pitäneet raittiina niin hyvin kuin vertaistuki. NA-ryhmät mainittiin myös aikaisemman Rantasen ja Lindqvistin (2018) tutkimuksen haastatteluissa koevapaudessa olevien henkilöiden päihteettömyyttä edistäväksi kuntoutusmuodoksi. Haastateltavien kertomuksissa Vertaistuki Rediksessä käyvien keskuudessa vaikutti olevan hyvä yhteishenki. Haastateltavista kaksi olivat löytäneet porukan, jonka kanssa

kävivät säännöllisesti urheilemassa. Yksi haastateltavista oli aloittanut vapaudessa ollessaan urheiluharrastuksen omatoimisesti eli ilman erityistä vertaistukea. Urheileminen, perhe ja kuntouttava työtoiminta tukivat haastateltavien sopeutumista siviiliin tuoden heille hyvinvointia vahvistavaa sisältöä arkeen ja uusia rikollisuudesta irtaannuttavia ihmissuhteita.

Haastateltavat mainitsivat tuen antajiksi useissa haastatteluissa vankilan työntekijöitä, esimerkiksi sosiaalityöntekijä ja erityisohjaaja. Eräskin haastateltava kutsui vankilan ihmisistä osaa oikeasti välittäviksi ja lempeästi kohteleviksi. Vain kaksi haastateltavista mainitsi, että heillä ei ollut vankilassa ketään tukemassa, mutta he olivat saaneet tukea Kalliola konsernin päihdeettömyyteen ja rikoksettomuuteen tähtäävästä Vahvasti tukien -hankkeesta sekä Porttiteatterista. Suomenlinnan avovankilan päivävapailta Porttiteatteriin osallistuva haastateltava oli saanut sieltä kaiken tarvitsemansa sosiaalisen tuen. Hän kuvaili teatteriharrastuksen antamaa tukea näin:

Siinä on vähän niinku fiiliskierrosta alussa ja lopussa, sitten on sitä porttiteatteria, ja vähän sellaista vertaistukea, että kaikki on entisiä rikoksen tekijöitä, kyllä siellä on tietoa ja taitoa.

Rikosseuraamuslaitoksen akkreditoituja toimintoja vankien kuntoutukseen liittyen haastateltavat mainitsivat verrattain vähän. Muutama sanoi, että osa toiminnoista oli lakkautettu koronapandemian vuoksi, mutta heidän mielestään vankiloissa ei yleisesti järjestetä ryhmiä tai kuntoutusta, ellei jätä toivomuslappua ilmoitustaululle ja toivo sitä erikseen. Useampi vanki kyllä kertoi osallistuneensa yksilökuntoutukseen omasta toivomuksestaan. Vankiloissa järjestettäviä kuntoutuksia ja ryhmiä kuvailtiin näin:

Ei meil oo ollu ohjelmaa täällä ollenkaan viiden kuukauden aikana. Oli mulla tänään yksilöpäihdetyö, siinä pohditaan eri kanteilta päihdeiden käytön haittoja ja hyötyjä, huomasiin ettei hyötyjä oo kovin montaa.

Jos ei mee päihdeettömälle osastolle, nii sit ei oo mitään.

Siivousryhmä, se vankilatyöpaikka oli aika kova, pääsi pois siitä höhöjen piiristä.

Kävin Sörkän päihdekuntoutusta 6 kk:ta ja siirryin siitä Sörkkäyhteisöön 10 kk:ksi.

Taulukko 5. Rikollisuudesta irtautumista edistävä vapautumisen tuki vankilassaoloaikana

Rikollisuudesta irtautumista edistävät tekijät				
Vapautumisen tuki	Kiinnittyminen arkeen	Kuntoutus	Päihteettömyys	Sosiaalinen tuki
Vankilassa	<ul style="list-style-type: none"> • Avovankila • Päivävapaat 	<ul style="list-style-type: none"> • Marttaryhmä • Siivousryhmä • Sörkkäyhteisö 	<ul style="list-style-type: none"> • Sörkän päihdekuntoutus • Päihteetön osasto • Yksilöpäihdetyö 	<ul style="list-style-type: none"> • Erityisohjaaja, • Sosiaalityöntekijä • Päihdetyöntekijä • Psykologi
Vankilan ulkopuolella	<ul style="list-style-type: none"> • Opiskelu/oppisopimus, • Tukiasunto • Huudikoutsu-valmennus • Keijo-hanke 	<ul style="list-style-type: none"> • Kotihoito • Ratatupa ry • Vahvasti tukien • Kuntouttava vankityö • K-tie • Porttiteatteri 	<ul style="list-style-type: none"> • NA-ryhmät • Irti huumeista ry 	<ul style="list-style-type: none"> • Lapset • Avo-/aviopuoliso • Perheenjäsenet • Ystävät • Vertaistuki Redis

Yksi haastateltavista oli päässyt suorittamaan tuomiotaan muutaman kuukauden vankilassa olon jälkeen suoraan koevapauteen. Hän oli mennyt ensimmäistä kertaa elämässään selvin päin vankilaan vapaaehtoisesti, sillä oli saanut päihteettömyyteen vertaistukea NA-ryhmistä ja halusi nyt itse kouluttautua vertaistyöntekijäksi. Koevapautta hänellä oli jäljellä puoli vuotta ja hän ajatteli tulevaisuudestaan näin:

Mulla ois haaveena päästä siihen irtihuumeista katutyöhön omien pariin. Joulukuussa alkaa se huudikoutsu-koulutus.

Aikaisemmassa tutkimuksessa vapautumiseen liittyi epävarmuustekijöitä, esimerkiksi ulkopuolisuuden tunne ja lyhytjännitteiden vastuu omasta elämästä (Kääriäinen, 1994, s. 178–213). Vaikka tässä tutkimuksessa haastateltavilla oli elämässään näitä epävarmuustekijöitä, heidän saamansa vapautumisen tuki lisäsi heidän uskoaan sopeutua siviiliin vaikeuksista huolimatta. Vapautumisen tuki auttoi haastateltavia aloittamaan ja jatkamaan uutta päihteetöntä sekä rikoksetonta elämää. Kirjallisuudessa todetaan, että huono-osaisuus voi sisältää myönteisiä siirtymiä (Saari ym., 2020, s. 13–19).

8.3 Vapautuminen

Haastateltavien vapautumisen suunnittelu aloitettiin tarkoituksellisesti jo vankilassa. Kirjallisuuslähteen mukaan Suomessa vankeusrangaistuksen tehtävänä on edistää yhteiskuntaan integroitumista vankeusrangaistuksen jälkeen (Suonpää ym., 2021, s. 199). Monen tämän opinnäytetyön tutkimuksen haastateltavan vapautumissuunnitelmaan oli kirjattu asunnon saaminen, mahdollinen koevapaus ja opiskelua tai työtä edistävät arjen toiminnot. Vapautumissuunnitelma oli tehty viidelle vangille. Yksi haastateltavista odotti päätöstä valvottuun koevapauteen pääsemisestä ja hänen oli tarkoitus siirtyä tukiasuntolaan kotihoitoon. Yhden haastateltavan kohdalla vapautumissuunnitelma oli vielä tekemättä ja hän odotti siirtoa Helsingin suljetusta vankilasta Suomenlinnan avovankilaan. Jos tuomio oli lyhyt, vapautumissuunnitelmaa ei tehty, mutta rangaistusajan suunnitelmaan oli merkitty tavoitteita, esimerkiksi päihteettömyys ja motivoituminen rikoksettomaan elämään. Osalle vapautumissuunnitelma tarkoitti vapautumista koevapauden

kautta. Vapautumissuunnitelmaa ei tehdä, jos vankeustuomio on esimerkiksi vain vuoden mittainen.

Haastateltavat kertoivat, mikä oli vapautumisessa haastavaa ja mikä edisti siviiliin sopeutumista. Taulukossa 6 on esitetty tiivistelmä teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä, haastateltavien vankien kertomuksista ja kokemuksista vapautumiseen liittyen. Haastattelussa nousi esille kolme yhteiskuntaan kiinnittymiseen vaikuttavaa teoriaa, jotka olivat sosiaalinen tuki, desistanssi ja rikollinen käyttäytyminen.

Haastattelut vapautumisen jälkeen tehtiin joko vangin heti vapauduttua tai yhden vielä ollessa koevapaudessa. Näin lyhyen seurannan perusteella on vaikea arvioida haastateltavien rikollisuudesta irtautumisen hetkeä. Moni vapautuneista haastateltavista kuvaili yhteiskuntaan sopeutumista edistävän yleisesti pähteettömät ystävät, joiden kanssa heillä oli yhteisiä asioita, kuten toipuminen vertais-tuen avulla, urheileminen tai rakentavat keskustelut normaalielämästä. Haastateltavat saivat tukea erityisesti saman taustaisilta ystäviltaan, sillä esimerkiksi aikaisemmat vankeusrangaistukset tai aikaisempi päihteisiin sekä rikollisuuteen liittyvä elämäntapa olivat heitä yhdistäviä tekijöitä ja saman taustaisten ystävien seurassa heidän oli helppo olla avoimia omasta taustastaan. Kirjallisuudessa todetaan, että pitkäaikainen laitostuminen muuttaa persoonallisuutta eivätkä laitoksessa opitut selviytymismallit ole toimivia normaalielämässä (Laine, 2014, 100). Toisaalta opitut antisosiaalisen käyttäytymisen mallit ovat voineet olla laitokseen joutumisen taustalla (Kivivuori ym., 2018).

Haastateltavien kertomuksista oli löydettävissä desistanssin käännekohtia. Kirjallisuudessa todetaan, että desistanssin niin sanottu käännekohta tapahtuu, kun henkilö löytää itselleen mieluisia sosiaalisia tukirakenteita, joiden avulla hän tulee valmiiksi luopumaan rikollisesta elämäntavasta (Suonpää ym., 2021, s. 200). Haastateltavien desistanssin käännekohtia vaikuttivat haastattelussa olleen esimerkiksi vankilaan joutuminen, kuntoutukseen osallistuminen, kiinnittyminen perheeseen tai opiskelun aloittaminen. Haastateltavat kuvailivat muutosta elämäänsä näin:

Taulukko 6. Vankilasta vapautumisen haasteet ja onnistunut yhteiskuntaan kiinnittyminen

Vankilasta vapautuminen	Desistanssi	Rikollinen käyttäytyminen	Sosiaalinen tuki
Haasteet vapautumisessa	<ul style="list-style-type: none"> • Henkisen hyvinvoinnin huomiomattomuus vankilassa • Vankeuden vaikutukset, esimerkiksi laitostuminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Itsekontrollin kehittäminen • Rikollisen ajattelutavan muokkaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Sopeutuminen siviiliin • Asioiden järjesteleminen
Sopeutumista edistävät	<ul style="list-style-type: none"> • Pitempi koevapaus • Uusien päivärutiinien luominen • Sosiaalisesti hyväksyttävään toimintaan osallistuminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Vertaistuki • Yhteisöllisyys • Kuntoutus 	<ul style="list-style-type: none"> • Päihteettömyyttä tukevat läheiset • Sosiaalisen tuen saaminen uuteen elämäntilanteeseen

Yhteisössä olen saanut hyvää tukea ja kannustusta. Täällä ei paljasta tai naurata samat jutut kuin vankilassa. Ärsyttävää, mutta on opittava käyttäytymään eri tavalla.

Isoin asia on se, että saa arjen pyörimään ja luotua ne rakenteet sekä rutiinit itse, mitkä aiemmin tuli laitostumisen myötä.

Jos on yli 10–15 vuotta toiminu tietyllä tavalla, niin muutoksen tapahtuminen ottaa aikansa.

Kirjallisuuslähteen perusteella vertaistoiminta perustuu ihmisten tarpeeseen olla vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, sillä sosiaalinen ihminen tarvitsee yhteisöjä ympärilleen. Vertaistuen merkitys korostuu erityisen vaikeissa elämäntilanteissa, sillä vertaistuki lisää yhteyksiä virallisen auttamisen piiriin ja kartuttaa yksilön sosiaalista pääomaa. (Laimio, 2010, s. 9–10.) Haastatteluissa vertaistuki toi selvästi sisältöä haastateltavien elämään ja korvasi heidän sosiaalisissa piireissään aikaisemmin rikollisuuteen kytkeytyneitä sosiaalisia kontakteja. Vertaistuki tuli haastateltavien kertomuksissa esiin yhteisenä tekemisenä, vaikka haastateltavat eivät käyttäneet kertomuksissaan käsitettä vertaistuki.

Aikaisemmassa tutkimuksessa todettiin, että vankeudesta vapautuneet selviytyvät elämässään hyvin, kun heillä on elämässään tiheä sosiaalinen verkosto, johon kuuluvat vanhemmat ja sisarukset (Kyngäs, 2000, 202–207). Haastattelemani vangit kertoivat vapauduttuaan viettävänsä aikaa erilaisten ihmisten kanssa. Eräs haastateltava kertoi juhlivansa vapautumistaan juomalla vähän alkoholia. Hänen kaveripiirinsä oli säilynyt osittain samanlaisena kuin ennen vankilatuomiota. Osalle päihitteettömyys ja rikoksettomuus tarkoitti kokonaan kaveripiirin vaihtamista. Antisosiaalinen seura oli monelle riski ajautua uudestaan rikoskierteeseen. Kirjallisuudessa todetaan, että sosiaalisen verkoston ollessa puutteellinen tai antisosiaalinen se voi olla riski rikolliselle käyttäytymiselle ja taas parhaimmillaan se voi tukea rikollisuudesta irti pysymistä sekä vankeuden jälkeen sopeutumista yhteiskuntaan (Colvin ym., 2002; Saari ym., 2020; Timonen, 2009). Kolmannen sektorin järjestämä toiminta ja kuntoutus täydensivät haastattelemini vankien puutteellisia sosiaalisia tukiverkostoja. Yksilön sosiaalinen pääoma, esimerkiksi verkostot, yhteenkuuluvuuden tunne ja pystyvyys, luovat sosiaalisen kontrollin olla osallistumatta rikolliseen toimintaan (Hearn, 2010; lisäksi, 2004).

Haastateltavat olivat kiinnittyneet yhteiskuntaan sosiaalisen tuen avulla vapautumisensa jälkeen eri tavoin. Osalle kiinnittymistä kuvasti läheisyys ihmisiin, uuden opiskelun aloittaminen tai uuden arjen rakentuminen. Perhe toi haastateltaville merkitystä elämään. Haastateltavat kertoivat vapaudessaan saamastaan sosiaalisesta tuesta näin:

Täältä yhteisöstä saa jopa läheisyyden tunnettakin.
 Oon saanut semmosen onnistumisen tunteen, että pystyn kantaamaan itsestä vastuuta.
 Kaikki ihmiset ympärillä on aikalailta päihteettömiä ja entisiä käyttäjiä, eli saman taustaisia.
 Kun on noi vaimo ja lapset, ne täyttävät sen kaman käytön ja rikosten jättämän tyhjiön ja vähän päällekkäin.
 Mä haluaisin ton automaatioasentajakoulun aloittaa.

9 KOKEMUKSET VAPAUTUMISESTA

Abstrahoinnin päättelyketjun tuloksena aineistosta nousi esille teemoja, joihin haastateltavat toivoivat kehitystä, jotta heidän vapautumisestaan voitaisiin tukea paremmin. Osa teemoista nousi esille myös teoriaohjaavassa tai teorialähtöisessä sisällönanalyyysissä.

9.1 Vapautumisen suunnittelu

Vapautumissuunnitelma tehdään pitempiaikaisille vangeille. Osalle vangeista vapautumissuunnitelman ajankohta oli epäselvä. Lyhyemmissä tuomioissa vangit vapautuivat rangaistussuunnitelman mukaan. Yhdelle pitkäaikaiselle vangille vapautumissuunnitelmaa ei tehty ollenkaan ja hänen tuomionsa kokonaispituuksessa suhde suljetun laitoksen ja avolaitoksen välissä oli epäsuhtainen. Hän kertoi rangaistusajan suunnitelman puutteellisesta päivittämisestä näin:

Kun mä aikoinaan hain Helsingin vankilasta avolaitokseen sijottelua Suomenlinnaan, mä olin osallistunut ensin päihdekuntoutukseen päihteettömällä osastolla ja sen jälkeen läpikäynyt sörkkäyhteisön. Mutta kertaakaan mun rangaistusajan suunnitelmaa ei oltu päivitetty.

Sitten se se mun avolaitoshakemus hylättiin, koska vaikutti ettei mun rangaistusajan suunnitelma ollut edennyt.

Kirjallisuudessa kerrotaan, että koevapauden valmistelu vaatii palveluohjausta ja koordinoitua. Parhaiten valmistelu onnistuisi, jos vangeilla olisi vankiloissa siihen perehtynyt työntekijä. Koevapaus on kuntoutumisprosessi, jonka tarkoituksena on tukea vangin kokonaisvaltaista kuntoutumista ja siviiliin paluuta mukaan lukien päihdekuntoutuksen. (Rantanen & Lindqvist, 2018, s. 16.) Opinnäytetyön haastattelujen perusteella vapautumisen suunnittelua tukisi parhaiten yksilötyö. Vapautumisen suunnittelun puutteellisuus lisäsi selvästi epätietoisuutta vangeissa. Toki yksittäisissä kertomuksissa voi olla kyse erehdyksistä, mutta vankien vapautumista voitaisiin tukea parhaiten, jos vapautumisen prosessit olisivat selkeitä.

Haastateltavat toivat esille toiveitaan pidemmästä koevapaudesta ennen vapautumista. Se oli asia, millä heidän mielestään voitaisiin parhaiten tukea vapautumista, sillä koevapaus edistää totuttelemista siviilielämään. Eräs haastateltavista koki koevapauden ihmisen itsemääräämisoikeutta rajoittavaksi tekijäksi, sillä kello yhdeksän illalla kotiintuloaika tuntui rajoittavan arkielämää ja esimerkiksi parisuhteen aloittaminen tuntui mahdottomalta.

Kirjallisuuden perusteella asteittaiseen vapautumiseen tai koevapauteen liittyy haasteita. Valvottu koevapaus perustuu asteittaisen vapautumisen periaatteelle. Sen tarkoituksena on esimerkiksi vähentää vankilukua, sopeuttaa vankeja yhteiskuntaan ja toimia vapautumisen suunnittelun apuna. Kuntoutus on valvotun koevapauden lähtökohta. Koevapauksien suunnittelun haasteena ovat sen toteutumisen epätasa-arvoisuus eri vankiloiden ja yksilöiden kesken. Sähköinen valvonta asettaa haasteita yksilön vapaudelle, sillä valvontalaitteita on mahdoton piilottaa täysin vaatteiden alle ja arki rakentuu valvonnassa sovituista kellonajoista. (Rantanen & Lindqvist, 2018, s. 3–6, s. 12–13, s. 16–17.)

Haastatteluissa tuli esille, että asteittaista vapautumista voitaisiin suunnitella vankeusrangaistuksissa esimerkiksi kokemusasiantuntijoiden avulla, jotta prosessissa huomioitaisiin mahdollisimman hyvin siviiliin ja uuteen arkeen totuttelemisen. Eräs haastateltavista kertoi arjen tukemisesta näin:

Olisi hyvä, jos vankilasta käsin ois mahdollista päästä uimaan tai tekemään jotain muutakin, kun kuntosalille tai juoksemaan. Nyt pääsee torstaisin, mutta kyllä sitä vois olla useamman kerran viikossa, et helpommalla luvalla pääsis vaikka uimahalliin.

Haastateltavat kuvailivat paljon ulkoista kontrollia, joka tuntui heistä liioitellulta tai todelliselta esteeltä siviiliin sopeutumisessa. Ulkoinen kontrolli ja siihen sitoutuminen ovat myös aikaisemman Granfeltin (2003, s. 65) tutkimuksen mukaan vankineuhoidon ongelma. Granfelt (2003) ehdottaakin vapautumisen välivaiheeksi niin sanottua puolimatkan kotia, jossa asumisen suunnitelma ja siihen sisältyvä hoitoideologia laadittaisiin jokaiselle yksilöllisesti. Hänen mukaansa siellä yksilöllä olisi mahdollisuus itsemääräämiseen ja ulkoinen kontrolli toimisi ensin rajojen asettajana sekä voitaisiin sisäistää vähitellen sisäiseksi kontrolliksi. Tämän opinnäytetyön tutkimuksen haastateltavista useat vangit vapautuivat perheen luokse asumaan tai omaan asuntoon, mutta puolimatkan koti voisi toimia ideana, joka samalla varmistaisi epävarmaa asumista vankilasta vapautuessa.

9.2 Kuntouttava toiminta

Rikosseuraamuslaitos järjestää tuomiotaan suorittaville vangeille kuntouttavaa toimintaa (Rise-d). Haastattelemistani yhdeksästä vangista yksi kertoi, että hänellä ei ollut tarvetta kuntouttavalle toiminnalle. Yksi haastattelemistani vangeista oli ollut Helsingin vankilassa päihdeettömällä osastolla (Rikosseuraamuslaitoksen toimintamuoto) ja toinen oli osallistunut yksilöpäihdetyöhön. Muita mainittuja toimintoja olivat Marttaryhmä, Siivousryhmä ja Sörkkäyhteisö sekä vankilan ulkopuoliset kuntoutusmahdollisuudet, kuten Vahvat, Keijo, KUVA ja Kriminaalihuollon tukisäätiö. Muilta osin haastateltavat kertoivat, ettei vankilassa järjestetty toimintaa viiteen kuukauteen. Yhtenä selkeänä syynä olivat koronapandemian aiheuttamat rajoitukset. Eivätkä kaikki haastateltavat, jotka eivät olleet osallistuneet kuntouttavaan toimintaan, toisaalta niitä kaivannetkaan. Yksi haastateltavista kertoi rangaistusajan suunnitelmastaan näin:

Mun kohdalla rangaistusajan suunnitelma tehtiin kahden tapaamisen perusteella, jonka jälkeen mun puolesta päätettiin, että mihin asioihin mun pitäis keskittyä ja siinä oli mm. päihdeettömyyden ylläpito, arjen askareiden opettelu ja rahan käytön hallinta.

Kuulostaa paperilla hyvältä, mutta muuhun kuin siihen päihteettömyyteen en saanut minkäänäköstä apua eikä niihin asioihin palattu ikinä tän mun tuomion aikana.

Kirjallisuudessa todetaan, että vankilan rakenteet laitostavat vankeja (Lindeborg ym., 2012). Lisäksi aikaisemman tutkimuksen mukaan vangit eivät ole usein saaneet harjoitella tavallista arkea vankilassa, sillä päinvastoin vankilassa taidot ”ruostuvat” (Kyngäs, 2000). Opinnäytetyöni tutkimuksen haastateltavat kertoivat, että vapauduttuaan he alkoivat rakentaa arjen rutiineja uudestaan. Kuntouttavaan toimintaan osallistuminen haastateltujen keskuudessa oli vähäistä eikä ole varmaa, lisäisikö se vankien arkielämän valmiuksia. Vankien osallistuminen ohjelmatoimintaan oli vähäistä myös aikaisemmassa Saaren ja Grönlundin (2021, s. 178, s. 183) tutkimuksessa, mutta ohjelmatoiminnalla oli myönteisiä vaikutuksia rikoksettomaan elämään ja yleisesti ajatteluun. Heidän mukaansa kuntouttava toiminta edellyttää vastavuoroisuutta ja pitkäjänteistä sitoutumista sekä vangilta että toiminnan järjestäjältä, jotta toiminnalla olisi käyttäytymistä muokkaavia ja toimintakykyä lisääviä vaikutuksia.

Vankilan tehtävänä on lisätä vankien valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan ja samalla säilyttää rikoksen tehneitä henkilöitä paikassa, jossa heidän on noudatettava sääntöjä ja normeja. Säännösten lisäksi vankilan arki ja rakenteet koostuvat rutiineista. Vangin roolin omaksumisesta tulee ihmiselle vankilassa väistämätön ja se muuttaa ihmisen identiteettiä. (Saari & Kainulainen, 2021, s. 11, s. 26–32.) Vankilassaoloaika haurastuttaa entisestään huono-osaisten vankien osallisuutta jo sillä, että vankilassaoloaika on eristäytymistä muusta yhteiskunnasta (Saari & Grönlund, 2021). Vankilan vaikutukset kuuluivat haastateltavien kertomuksissa kirjallisuuden tavoin. Eräs haastateltavista kertoi avoimesti vankilan laitostavista vaikutuksista hänen elämässään. Hänellä oli koevapaudessa viikon oltuaan tapaaminen vankilan psykologin kanssa ja aikomuksena pyytää keskusteluapua psyykkisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Hän koki katkeroitumista koevapauteen päästyään ja kertoi siitä näin:

Siitä henkisestä puolesta ei pahemmin puhuta, et on se fyysinen puoli ja ehkä se sosiaalinen puoli, mut sitä henkistä ei niinku työntekijät tai vartijat välttämättä tiedosta tai tunnista. Sitä niinku ihminen laitostuu aika lailla tuolla, se on oikeesti aikamoinen mökkihöperyys mikä siellä tulee.

Kirjallisuudessa todetaan, että rikosseuraamusten täytäntöönpanossa tulisi lisätä tuomittujen rikoksettoman elämäntavan valmiuksia, joita voidaan lisätä ymmärtämällä sosiaalisia tekijöitä. Vangin elämän muutokseen vaikuttavat yksilön taidot, motivaatio ja tarjolla olevat resurssit. Vankilassa ollessaan vangit tarvitsevat huolenpitoa, joka konkreettisesti voi tarkoittaa vuorovaikutusta työntekijöiden ja vankien välillä. (Lavikkala, 2011). Useat haastateltavat kuvailivat vapautumisen henkiseksi haasteeksi rikollisesta ajattelutavasta pois oppimisen ja henkisen hyvinvoinnin edistämisen. Haastateltavat eivät maininneet, että he olisivat saaneet näihin vapautumisen haasteisiin tukea vankilassa olon aikana, paitsi vankilan ulkopuolisissa kuntoutuksissa Vahvoissa ja KUVAssa.

Vankeinhoidon terveydenhuolto vastaa pääasiassa päivystysluontoisesta ja kii-reellisestä hoidosta. Vankeustuomioiden aikana olisi mahdollista tehdä laajempia terveydentilan, työkyvyn ja kuntoutuksen arviointeja kuin nyt tehdään. Vankien psyykkiset ja somaattiset sairaudet sekä päihdeongelmat kuormittavat tällä hetkellä terveydenhuoltoa sekä kuntoutustoimintaa. (Kaurala & Kylämarttila, 2010, s. 44.) Vankilan psykologi- ja päihdepalveluihin liittyy rajapintaongelmia, sillä psykologi toimii terveydenhuollon ulkopuolella ja päihdetyöntekijöiden kirjaamisen käytännöissä on suuria vaihteluita. Psykologit tekevät vankiloissa kirjauksia potilaskirjauksina Effica-järjestelmään esimerkiksi kuntoutuksesta, rangaistusajan suunnitelmista ja ohjauksesta, mutta kirjaukset eivät näy vankilan muille työntekijöille, edes lähiesimiehille. (Suistomaa 2014, s. 27.) Kirjallisuuslähteiden mukaan vankiloiden psyykkisessä hoidossa on haasteita samalla tavoin kuin puute tuli ilmi tämän opinnäytetyön haastatteluissa. Järjestelmien rajapintaongelmaa voisi helpottaa yhtenäisempi tietojärjestelmä. Apotti.fi-sivustolla kerrotaan, että Effica-järjestelmän tulee korvaamaan vuonna 2021 Apotti, jonka tarkoituksena on yhtenäistää sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistä tieto- ja toiminnanohjausjärjestelmää.

Rikoksentekijän ja työntekijän välisen suhteen vuorovaikutus on keskeinen tekijä rikoksentekijän kuntoutusprosessin etenemisessä. Asiakas-työntekijäsuhteen tulee olla dialoginen, jotta siitä voi muodostua asiakkaan identiteetin uudelleenrakentamista tukeva voima. Kaikki koevapaudessa olevat eivät löydä itselleen tarkeää työntekijää. (Rantanen & Lindqvist, 2018, s. 9–10.) Luottamuksellinen ja

onnistunut vuorovaikutussuhde vankilassa jokaisen asiakkaan ja työntekijän välillä voisi edistää vankien henkistä hyvinvointia. Onnistunut kuntouttava työ vankilassa voi vaatia nykyistä yksilöllisempää vankityötä.

Sosiaalisen tuen muodot olivat tärkeitä haastateltaville, sillä sosiaalisissa suhteissa he pääsivät purkamaan tuntemuksiaan ja sanoittamaan kokemuksiaan. Vertaisten parissa oli mahdollista olla rehellinen myös omasta taustasta, mutta muutoin haastateltavat kokivat yhteiskuntaan sopeutumisen vievän aikaa, sillä he joutuisivat pitämään taustansa piilossa leimautumisen pelossa. Sosiaalista tukea haastateltavat saivat järjestöistä, kuntoutuksista ja perheeltä. Saari ja Grönlund (2021, s. 181) luokittelevat sosiaalisen tuen viralliseen työntekijöiden antamaan ja epäviralliseen läheisten antamaan tukeen. Eräs haastateltavista löysi Kalliolan Kuvernöörintielle yhteisöasumiseen nähtyään siitä ilmoituksen vankilan ilmoitustaululla. Hänellä oli siellä jo ennestään sosiaalista tukiverkostoa vertaistukiryhmistä.

Vankiloissa sosiaalisista suhteista kysyttäessä haastateltavat mainitsivat vankilan rikollisuutta ihannoivan kulttuurin. Heidän oli vaikea saada vankilassa tunnustusta tavallisista arkipäiväisistä asioista. Sosiaalisen tukiverkoston tärkeys painottui tavallisen arjen onnistumisissa. Eräs haastateltavista kertoi joutuneensa vankilaan huumausaineiden myymisen takia ja koki itsensä ulkopuoliseksi, kun muut vangit kertoivat tarinoita päihteiden käytöstä. Sosiaalinen tuki vankilassa voisi tarkoittaa tukea tietyn rikosnimikkeen käsittelyyn tai tukea henkilöiltä, jotka ovat jo päässet eroon päihteistä tai rikollisuutta ihannoivasta ajattelutavasta. Vankilassa tarvitaan tukea tarjoavia rakenteita. Sosiaalista tukea voidaan saada toisilta vangeilta, mutta vangit voivat myös löytää toisistaan kumppanuuden käyttäen päihteitä tai tehdä uusia rikoksia vankilassa olon aikana.

9.3 Päihteettömyys ja asuminen

Päihteettömyys ja sen edistäminen merkitään vankien vapautumissuunnitelman. Päihteiden käyttöön liittyvät kysymykset toivat haastateltujen kertomuksissa

esille eri näkökulmia päihteettömyyteen. Toisaalta vankilassa olo eli ulkoinen tekijä oli katkaissut heidän päihteiden käyttönsä, mutta osalle ei ollut syntynyt sisäistä motivaatiota päihteettömyyteen tai he eivät osanneet sitä sanoittaa. Eräällä haastateltavalla oli jo hyvissä ajoin ennen vapautumista suunnitelma päihteettömyyden ylläpitämiseen. Hänellä oli ajatuksena muuttaa toiseen kaupunkiin, jossa hänellä oli sosiaalista tukiverkostoa ystävän ja päihteetöntä vertaistukea tarjoavan järjestön kautta. Haastateltava ei ollut vielä varma, tukisiko rikosseuraamuslaitos hänen suunnitelmaansa.

Useampi haastateltavista kertoi, etteivät he olleet saaneet vankilasta tai muista kuntoutusmuodoista tukea päihteettömyyteen, mutta olivat löytäneet NA-ryhmiin omatoimisesti. Vankiloissa ei kokoontunut NA-ryhmiä haastattelujen aikana. Yksi haastateltavista kertoi kokeneensa raskaaksi kulkea Suomenlinnan avovankilasta kuntouttavan työpäivän jälkeen toiselle puolelle Helsinkiä NA-ryhmiin. Päihteistä irti pysymistä edistivät uudet päihteettömät ihmissuhteet ja vertaisten kanssa yhdessä tekeminen, esimerkiksi harrastukset. Aikaisemmassa tutkimuksessa päihteettömyyttä tuki NA-ryhmiin kiinnittyminen, sillä uuden päihteettömän elämäntavan myötä koevapaudessa olevat saivat myönteisiä onnistumisia esimerkiksi opiskeluissa ja ystävyysuhteissa (Rantanen & Lindqvist, 2018, s. 7–9).

Päihteiden käytön lisäksi huumeiden myyminen mainittiin päihteisiin liittyväksi haasteeksi. Huumeiden myymiseen liittyivät vahvasti rikollinen identiteetti ja tunnustuksen saaminen. Haastateltavat eivät ainakaan maininneet, että vankila olisi järjestänyt tukea uuden identiteetin rakentamiseen tai siihen, että haastateltavat olisivat osanneet arvioida riskejään ajautua takaisin päihdemaailmaan. Vaikka päihdehakuisuus ei tuntunut akuutilta, se oli selvästi riski ajautua uudelleen rikolliselle elämäntielle.

Useampaa haastateltavaa mietityttivät asumiseen liittyvät seikat, sillä moni heistä kuvaili itseään asunnottomaksi heidän ollessaan vankilassa. Haastattelemani vangit muuttivat vapautuessaan omatoimisesti hakemaansa Y-säätiön asuntoon, puolison luokse, yhteisökuntoutukseen tai yhdellä oli suunnitelmissa päästä tuettuun asumiseen. Asumisen saaminen oli tärkeää, koska vanki ei voi vapautua il-

man asuntoa ja asuminen kirjataan rangaistusajan tai vapautumisen suunnitelmiin. Asumisen tilanne vaikutti kohtuulliselta, sillä tutkimukseni aikana haastatelluista yksikään ei vapautunut ilman asuntoa, mutta sen saaminen tuntui heistä epävarmalta.

Aikaisemmassa Granfeltin (2003) tutkimuksessa vankilasta vapautuneet asunnottomat olivat sosiaalisesti kuormittuneita heidän kuuluessaan yhteiskunnasta syrjäytyneeseen marginaaliryhmään. Lisäksi hänen mukaansa asuminen on muun kuntoutumisen perusedellytys, sillä asumisesta haaveillaan jo vankilassa olon aikana ja sen varaan rakennetaan oma päivittäinen arki. Vapautuvien vankien asunnottomuuden ehkäisemiseksi on kehitetty Vapautumisen asumisen tuen -verkosto (VAT), jossa kehitetään rikostaustaisten asumisen tukea, tehdään yhteistyötä eri toimijoiden, kuten järjestöt, kunnat ja Rikosseuraamuslaitos, välillä sekä järjestetään koulutuksia (Krits-d).

9.4 Taloudelliset ja työllistymisen haasteet

Kaikki haastatteleman vangit siirtyivät vapauduttuaan joko palkka- tai muun taloudellisen tuen piiriin. Muutaman haastateltavan puheista tuli ilmi, että toimeentulotuki ja yleensäkin taloudellinen tuki koettiin negatiivisena asiana. Heidän oli vaikea vastaanottaa apua ja he kuvasivat sosiaalisen tuen saamista ”käsi ojossa” olemiseksi. Suurin osa koki kunnallisen taloudellisen tuen luonnollisena asiana ja ajattelivat vielä jonain päivänä olevansa kokonaan palkkatyössä. He kertoivat rahan riittävän välttämättömyyksiin, mutta saivat tukea elämässään muilta osa-alueilta, kuten muiden päihteiden käyttäjien auttamisesta, perheestä tai porukassa urheilemisesta. Toisaalta heidän elämässään työmarkkina- tai muut tuet olivat ainoita toimeentulon lähteitä.

Osalle tuomituista oli kertynyt velkoja. Yksi haastateltavista kertoi olevansa kiperässä tilanteessa vapauduttuaan, sillä hänellä oli maksettavanaan suuri määrä rikosoikeudellisia velkoja. Hänellä oli suunnitelma kouluttautumisesta palkkatuen avulla ja sen jälkeen työllistymisestä, mutta osa kuukausituloista menisi velkojen

maksuun. Hänen ehdoton käsityksensä oli, että velkasaneeraukseen oli todella vaikeaa, ellei mahdotonta päästä. Haastateltava kuvaili tilannettaan näin:

Ei se työssäkäyminen vaan oo enää kannattavaa, jos jää 200 euroo kuukaudessa kaikkien vuokrien sun muitten jälkeen ja ulosotto tulee väliin, nii se ei vaan kannata enää. Kun porukka lähtee kelatuolle, jää sitä luppoaikaa ja ne lähtee taas sit vetää ja sekoilee.

Velkatilanteen selvittäminen on osa rangaistusajan suunnitelmaa, mutta se ei toteudu käytännössä riittävästi resurssipulan vuoksi. Maksu- ja velkaongelmiin on tarjolla maksutonta velkaneuvontaa, mutta jonotusajat ovat pitkiä ja rikosperusteiset velat voivat vaikeuttaa tai olla este palveluihin pääsemiselle. Velkojen järjestely aloitetaan usein vasta vankeuden jälkeen. (Kauranen & Kylämarttila, 2010, s. 46–47.) Vapautumista voisi helpottaa, jos velkaantumiseen liittyvien asioiden järjestely aloitettaisiin osittain jo ennen siviiliin siirtymistä.

Suomessa laki yksityisen henkilön velkajärjestelyistä (L 57/1993) velvoittaa tuomioistuinta vahvistamaan yksilöille velkajärjestelyn, jossa huomioidaan hänen yksilöllinen maksukykyensä. Velkajärjestelyssä selvitetään ensin kaikki varallisuus, jonka jälkeen järjestelyyn pääseminen voidaan lain mukaan evätä riippuen velkaan johtaneesta rangaistuksesta tai esimerkiksi sopimattomasta käytöksestä velkojaa kohtaan. Velkaneuvoja Jaana Vartian (henkilökohtainen tiedonanto 16.2.2021) mukaan rikosperusteisissa veloissa velkajärjestelyyn pääsemiselle on iso kynnyks, jos henkilö on esimerkiksi välittänyt huumeita. Hänen mukaansa lain yksityishenkilön velkajärjestelystä (L 57/1993) pykälän 10 mukaan velkajärjestelyyn voi päästä painavilla syillä esteistä huolimatta, jolloin harkitaan esimerkiksi olosuhteita, hyötyjä, velkojen vanhuutta ja sitä, kuinka paljon henkilö on jo velkoja maksanut.

Rikoskäyttäytyminen voi liittyä pakotteisiin ja turhautumiseen. Ihminen voi valikoida tekemään rikoksia, jos hän ei löydä muuta ratkaisua helpottaakseen kiperää tilannetta ja hän kokee oman elämäntilanteensa turhauttavaksi verratessaan sitä ympärillä olevien ihmisten toimeentuloihin. Tällöin ihmisellä pitäisi olla hyvä käyttäytymistä ohjaava itsekontrolli. (Kivivuori ym., 2018.) Suuret velat voivat aiheuttaa turhautumista omaa elämäntilanteeseen ja ajautumista uudelleen rikoskierteeseen.

Kunnan maksaman toimeentulotuen suojaosuus eli perusosa pysyy samana, vaikka henkilöllä olisi maksettavana velkoja. Velkajärjestelyn maksuvaraksi voidaan vahvistaa 0 euroa, jolloin toimeentulotuen hakija ei lyhennä velkojaan ollenkaan. Velkoja tai vapaaehtoista ulosottoa ei huomioida toimeentulotuessa menoina, mutta ne eivät myöskään vaikuta perusosaan vähentävästi. Lisäksi Kansaneläkelaitos voi myöntää ylivelkaantuneelle ehkäisevää toimeentulotukea. (Kansaneläkelaitos, 2021, s. 119–120.) Rikosoikeudellisista veloista huolimatta velalliselle henkilölle kuuluu saman toimeentulotuen suojaosuus kuin kaikille muillekin. Toki kaikki ylimääräinen tienattava tulo menee velan maksuun, elleivät kuukausitulot ole todella suuret. Helsingin kaupunki (2020) ilmoittaa internet-sivuillaan siitä, että toimeentulotuen perusosan ollessa riittämätön henkilö voi haakea täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea. Eräs haastateltava koki tämän epävarmana, jos käy työssä. Hänen mielestään nekin tulot, jotka menevät velkojen maksuun lasketaan tuloiksi, ja hän koki taloudellisen tilanteensa suunnittelun epätoivoiseksi.

Haastateltavat olivat realisoineet elämäntilanteensa ja hyväksyneet työttömyyden, mutta heille ei välttämättä kerrottu kaikista mahdollisuuksista, joita heillä voisi olla tulevaisuudessa esimerkiksi kouluttautumisen tai työllistymisen suhteen. Osa kuvaili tilannettaan erityiseksi, sillä rikostaustaisen työllistymismahdollisuudet eivät ole samat kuin muilla. Aikaisemman tutkimuksen mukaan epäsopiavuus työntekijäksi tarkoittaa valitettavan usein merkintää rikosrekisterissä ja merkinnän olemassaolo on leimaava tekijä yhteiskuntaan integroitumisessa (Kyngäs, 2000, s. 174–176).

Kiinnittyminen työhön voi yhtenä tekijänä vahvistaa desistanssia. Vankien työllisyys on usein heikkoa jo ennen vankeustuomiota ja suurin osa vangeista kuuluu ryhmään työttömät tai muut työvoiman ulkopuolella olevat. Näissä ryhmissä uusintarikollisuus on yleisempää kuin työssä olevilla. Vankien työkykyä ja elämänhallinnan edistämistä voitaisiin tehdä ennaltaehkäisevästi jo vankeustuomion aikana. (Suonpää ym., 2021.) Vankilassa olon aikana sekä työ että opiskelu ovat suosituimpia toimintoja (Saari & Grönlund, 2021, s. 185–187). Tekemieni haastatteluiden perusteella vapautuvilla vangeilla oli suunnitelmia työllistymisestä ja

opiskeluista. Osalla suunnitelmat olivat keskeneräisiä eivätkä he olleet saaneet kaikkea tarvitsemaansa tukea.

9.5 Yhteenveto

Sisältölähtöinen analyysi eli abstrahointi nosti esiin monia epäkohtia vankien vapautumisen tuessa, mutta myös onnistumisen kokemuksia. Taulukon 7 vasemmassa sarakkeessa on lueteltu haastateltavien kertomuksista esiin nousseet pääteemat, jotka on muodostettu kertomusten perusteella, esimerkiksi oikeassa sarakkeessa olevista kuvauksista, mitä asioita vapautumisessa tuli esiin. Vankilan resurssit ovat Taulukon 7 viimeinen vasemmanpuoleinen sarake. Resurssit tuntuivat sopivan hyvin esitettäväksi tämän opinnäytetyön tulosten yhteenveto kappaleessa. Vankien vapautumisen tukeminen kaipaisi eniten yksilöllisempää, vuorovaikutteisempää ja vankien tilannetta ymmärtävämpää vankityötä.

Vankilan puutteelliset resurssit tulivat ilmi useiden haastateltavien kertomuksissa. Muutama haastateltava, joille omien asioiden hoitaminen ei ollut haastavaa koki, ettei heihin kohdistettu resursseja heidän oman kyvykkyytensä vuoksi. He kertoivat ymmärtävänsä vankilassa olevan heitä kyvyttömämpiä henkilöitä hoitamaan omia asioita ja olivat saaneet omatoimisesti asunto-, sosiaaliturva- ja muut tuki-asiat hoidettua. Vaikka heidän tuen tarpeensa eivät olleet yhtä konkreettisella tasolla kuin vankilassa ollessa voisivat olla, he olisivat voineet hyötyä tuen saamisesta esimerkiksi opiskelujensa suunnittelussa, työn hakemisessa tai millä tahansa hyvinvointia edistävällä muulla elämän osa-alueella.

Yksilöllisen päihdekuntoutuksen saaminen tuli esiin yhden haastateltavan kertomuksissa. Muutkin haastateltavat kertoivat tapaavansa yksilöllisesti vankilassa ohjaajaa tai sosiaalityöntekijää, joka sekin lasketaan yksilöllisen tuen piiriin. Vankiloissa riitti resursseja yksilölliselle kuntoutukselle jossain määrin. Haastateltavista harva oli osallistunut vankilassa järjestettäviin kuntoutus- tai toimintamuotoihin, joka voisi viitata puutteellisiin resursseihin.

Taulukko 7. Sisältölähtöisen analyysin eli abstrahoinnin tulokset koskien vankien kokemuksia vapautumisesta

Kokemukset vapautumisesta	
Kuntouttava toiminta	<ul style="list-style-type: none"> • Koronapandemian aiheuttamat rajoitukset vähentäneet toimintaa • Vankilassa voisi saada enemmän tukea henkiseen hyvinvointiin
Sosiaalinen tuki	<ul style="list-style-type: none"> • Vertaistuki auttoi pärjäämään arjessa • Järjestöt ja läheiset tärkeitä sosiaalisen tuen antajia
Vapautumisen suunnittelu	<ul style="list-style-type: none"> • Asteittaisen koevapauden aikaistaminen • Vapautumissuunnitelman yksilöllistäminen
Asuminen ja päihteettömyys	<ul style="list-style-type: none"> • Vanki on vankilassa ollessaan asunnoton • Uuden päihteettömän elämäntavan omaksuminen
Taloudelliset ja työllistymisen haasteet	<ul style="list-style-type: none"> • Velkojen maksussa voisi olla karenssi vapautumisen jälkeen • Työuran kartoitus jo vankilassa
Vankilan resurssit	<ul style="list-style-type: none"> • Tukea saivat sitä eniten tarvitsevat • Toimintoja ei ollut kaikille

Rikosseuraamusalan resurssien niukkuudesta kerrottiin myös kirjallisuudessa. Rikosseuraamusalan resurssit ovat niukkoja eikä kaikille halukkaille vangeille voida järjestää heidän tarpeidensa mukaisia toimintamuotoja, esimerkiksi päihdeohjelma, koulutus tai vankityö. Esimerkiksi lyhytaikaisia vankeja ei voida sijoittaa toimintoihin. Suomessa vankeinhoito on ollut osallisena valtion säästöohjelmissa. Resurssien niukkuus on estänyt esimerkiksi uusintarikollisuutta vähentävän hyvään teoriaan perustuvien toimintojen siirtämistä käytännön kenttätöihin. Esimerkiksi uusintarikollisuutta vähennetään sosiaalisen oppimisen teoriaan perustuvalla mallilla, jonka perusajatuksena on rikollisesta käyttäytymisestä pois

oppiminen ja niiden korvaaminen uudella käyttäytymisellä. Muutos toteutetaan interventiona, jonka hyödylliset vaikutukset voivat kadota, jos niiden edellyttämät resurssit ovat puutteellisesti järjestettyjä. (Tyni, 2015, s. 31, s. 57–59, s. 68, s. 96, s. 104.)

Vapautumiseen ja sen järjestelyyn liittyi haastateltavien kertomuksissa monia erityisesti käytäntöön liittyviä epäkohtia. Esimerkiksi koevapaudessa olevan valvonnan vähentäminen tai itsemääräämisoikeuden lisääminen tuntui rikosentekijästä oikealta vaihtoehdolta kehittää vapautumista, mutta Rikosseuraamuslaitoksen näkökulmasta katsottuna muita keinoja ei varmastikaan ollut käytettävissä.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Sosiaalinen tuki vaikutti edistävästi vankien sosiaaliseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. Sosiaalisen tuen lähteitä oli erilaisia, mutta ne kaikki vahvistivat vankien sopeutumista yhteiskuntaan. Vertaistuen merkitys oli suuri vankien saamassa sosiaalisessa tuessa, vaikka vangit saivat tukea myös vankiloiden työntekijöiltä. Ne haastateltavista, joilla oli perhe, kuvailivat sitä voimakkaaksi sosiaalista tukea tuovaksi lähteeksi. Kirjallisuudessa todetaan, että sosiaalisen tuen lähteet, kuten ystävät, perhe ja sukulaiset kytkeytyvät vahvasti toisiinsa, mutta niillä on yhteyksiä myös epävirallisiin sosiaalisen tuen lähteisiin (Saari & Grönlund, 2021).

Vankeudessa vangit olivat eristettyinä yhteiskunnasta, mutta he pääsivät tietyn edellytyksin päivävapaille. Vankilan yhtenä tarkoituksena oli kuntouttaa vankeja. Tulosten perusteella vankilassa ei joko ollut kuntouttavia ryhmiä tai haastateltavat eivät olleet saaneet niistä tietoa tai eivät olleet halunneet niihin osallistua. Aikaisemmassa Saaren ja Grönlundin (2021, s. 186) tutkimuksessa todettiin, että esimerkiksi päihdeongelman hoitoon tarkoitettut oma-aputoiminnot eivät ole vankien keskuudessa suosittuja, sillä ne eivät hyödytä etujen saamisessa tai vangeilla voi olla luottamuspulaa toiminnassa mukana oleviin. Heidän mukaansa on myös

mahdollista, että vangit eivät aina ole tietoisia kaikesta tarjolla olevasta toiminnasta. Tekemissäni haastatteluissa oma-aputoiminnoista mainittiin NA-ryhmät.

Rikosseuraamuslaitoksella on suunnitelma vankien toiminnoista (Rise-d). Haastatteluissa pyysin vankeja kuvaamaan vankilaa toimintaympäristönä ja kertomaan, miten siellä tuetaan heidän vapautumistaan. Vankilan kuntouttava merkitys näyttäytyi haastateltavien kertomuksissa yksilöllisenä tukena, jota he saivat vankilan työntekijöiltä, mutta muulta osin henkisen hyvinvoinnin ja desistanssia edistävän ajattelutavan työskentelyä edistävä toiminta kuulosti jääneen vähäiseksi tai se ei tullut haastatteluissa ilmi. Sörkkäyhteisön ja päihteettömän osaston lisäksi haastateltavien mainitsemat kuntoutusmuodot keskittyivät järjestöjen tai hankkeiden tuottamiin toimintoihin.

Vankilasta vapautuville tehdään usein vapautumissuunnitelma, jolla voidaan esimerkiksi vähentää uusintarikollisuuden haasteita. Vapautumisen suunnittelemisen toteutui useiden haastattemieni vankien kohdalla, mutta prosessi näyttäytyi usealle haastateltavalle sekavana. Vankilan byrokraattisiin rakenteisiin sijoittunut vapautumisen suunnittelu ja prosessi saivat laitospäiväkirjan leiman haastateltavien kertomuksissa. Kaikkien kohdalla suunnitelmaa ei päivitetty, vaikka tavoitteita oli jo saavutettu vankilassa olemisen aikana. Haastateltavien kertomuksista kävi ilmi, että he kokivat sekä rangaistusajan että vapautumisen suunnitelmiin kirjoitetut kohdat muodollisiksi seikoiksi eikä todellisiksi sisäistetyiksi rakenteiksi, joista tulisi osa heidän arkeaan vapautuessa.

Vankien psyykinen hyvinvointi ja arjen taitojen opettelu nousivat selkeästi esiin haastateltavien kertomuksissa. Heidät kohdattiin vankilassa vankeina ja heidän tuli noudattaa sääntöjä. Haastateltavat eivät kertoneet huonosta kohtelusta, mutta heidän alisteinen asemansa työntekijöihin verrattuna oli selkeä. Esimerkiksi selliin voitiin tehdä yllätystarkastus ilmoittamatta keskellä yötä. Toisaalta toisten vankien kanssa toimeen tuleminen oli edellytys vankilan arjessa pärjäämiselle. Eräs haastateltavista kertoi, että toimintoihin mukaan pääseminen oli helppoa, jotta pääsi vaihtamaan seuraa vähäksi aikaa.

Lain rikosseuraamuslaitoksesta (L 953/2009) mukaan vankilan tehtävänä on vähentää rikollisuutta ja kontrolloida sekä kuntouttaa rikoksista tuomittuja henkilöitä. Haastateltavien omatoiminen asioiden hoitaminen tuntui heistä resurssien puutteelta, mutta oli käsittääkseni myös heitä itseään elämässä eteenpäin vievä voima. Toisaalta jos asunnon etsiminen tai kolmannen sektorin avun piiriin löytäminen oli osalle haastateltavista helppoa, he olisivat tarvinneet tukea yhteiskuntaan integroitumiseen henkisellä tasolla. Vankila kohtasi vankeja yksilöllisesti, sillä jokaisella haastateltavista oli oma työntekijä, mutta varsinaista yksilöllistä kuntoutusta oli vain yhdellä vangilla. Tulokset eivät vahvistaneet, että vankilassa olisi edistetty vankien omaa henkistä valmiutta elämän muutokseen. Vangit saivat kuitenkin tukea rikollisen käyttäytymisen muuttamiseen hankkeista ja järjestöistä.

Vapautuvia vankeja kohdattiin heidän saamissaan sosiaalisissa palveluissa työntekijän ja asiakkaan välisissä suhteissa eettisesti, arvostavasti ja vuorovaikutteisesti. Haastateltavien kertomuksissa epävirallisia sosiaalisen tuen muotoja esiintyi useita erilaisia. Heidän kertomuksistaan ilmeni useita eri asiakastyön kenttiä, kuten esimerkiksi työkuntoutus, yhteisökuntoutus ja teatteritoiminta. Vankilatuomioiden aikainen ja jälkeinen kuntoutus olivat osan haastateltavien kohdalla onnistuneita jatkumia, mutta kuntoutus ja henkisen hyvinvoinnin huomioiminen vankien vapautumisessa näkyivät enimmäkseen vankiloiden toiminnoissa vain teorian tasolla. Vankiloiden kuntoutuskäytännöt voivat vaihdella, sillä Lindeborgin ym. (2012, s. 17) mukaan vankiloiden kuntoutus ja koevapauskäytännöt vaihtelevat vankien aktiivisuuden ja työntekijöiden kiireiden mukaan.

Tulokset nostivat esiin kehitysideoita, lähinnä käytännön vankityöhön liittyviä seikkoja, joiden avulla Helsingissä vapautuvia vankeja voitaisiin tukea paremmin. Vapautuvien vankien taloudellinen tilanne on usein huono, sillä he ovat työttömiä ja tuomioista on voinut kertyä velkoja. Toimeentulon varmistamiseksi eräässä haastattelussa nousi esiin idea, että vapautumisen jälkeen kuntoutuksessa olevalle myönnettäisiin karenssi velkojen maksuun. Karenssi antaisi vapautuvalle aikaa rakentaa uutta elämäänsä, sillä esimerkiksi ehkäisevän tai harkinnanvaraisen toimeentulotuen saaminen perusosuuden lisäksi voi olla epävarmaa.

Toinen taloudelliseen tilanteeseen vaikuttava kehitysidea liittyy työllistymiseen. Vaikka ainakin neljä haastateltavista oli päässyt opiskelemaan ammattiaan jo vankilassa olon aikana tai haastateltavat aloittivat opiskelun vapauduttuaan, he tarvitsisivat tukea ja neuvontaa työllistymisessä. Vapautuvan vangin tuen piirissä olisi tärkeää tehdä selvitys aloista, joihin voi hakea rikosmerkinnästä huolimatta. Vapautuvat vangit osallistuivat kuntouttaviin hankkeisiin, joiden kautta olivat löytäneet opiskelujenkin piiriin. Hankkeiden olemassaolo oli heille tärkeää ja he saavat siellä toivottavasti myös tulevaisuudessa äänensä kuuluviin työllistymisen haaveistaan sekä tukea työllistymiseen. Aikaisemmassa tutkimuksessa on todettu, että vankien työllisyys on usein yhtä huono vapautumisen jälkeen kuin ennen vankeustuomiota (Suonpää, 2021, s. 207–210).

Teemahaastattelussa kartoitin vankilan toimintoja, joita vaikutti olevan vähän. On mahdollista, että koronapandemia oli sekoittanut vankiloiden arkea. Joka tapauksessa on tärkeää nostaa esiin tiedottamisen tärkeys vankiloissa. Yksi haastateltava oli löytänyt yhteisökuntoutuksen piiriin vankilan ilmoitustaululla olleen ilmoituksen perusteella. Sosiaalisen tuen muodoista olisi tärkeää tiedottaa vankiloissa enemmänkin.

Helsingin vankiloissa vankien vapautumisen prosessia voitaisiin kehittää heidän tarpeitaan vastaavammaksi nykyistä yksilöllisemmällä vankityöskentelyllä. Se tukisi vankien huono-osaisuuden vähentämistä ja henkistä hyvinvointia. Kirjallisuudessa todetaan vankien olevan jo vankilaan tullessaan yhteiskunnasta syrjäytynyt ryhmä (Saari & Kainulainen, 2021). Erityisen ryhmän ja vankilan rakenteiden ymmärtäminen vankilan kuntouttavassa työssä voi vaatia erityistä osaamista. Vankiloiden kuntoutusta voitaisiin kehittää kokemusasiantuntijoiden avulla. Lisäksi vapautumista voitaisiin tukea paremmin aloittamalla asteittainen vapautuminen jo varhaisemmassa vaiheessa. Yksilöllisempää vankityötä voisivat olla myös kuntoutusmuotojen tai vankilan henkilökunnan resurssien lisääminen.

Vankilan hoitavasta teoriasta on paljon kirjallisuutta, ja esimerkiksi Lavikkala (2011) toteaa, että teoria ja käytäntö eivät aina kulje niin sanotusti käsi kädessä. Vankilassa olon aikana arjen taitojen opetteluun olisi tärkeää kiinnittää huomiota.

Yhden haastattelun perusteella kehitysideana olisi, että esimerkiksi apua masennukseen voisi olla tarjolla muutoinkin kuin erikseen pyydettyä. Psykkisen hyvinvoinnin huomioiseksi vankilan rakenteissa ja toiminnoissa voitaisiin hyödyntää kokemusasiantuntijoiden apua, esimerkiksi kehittämällä kohtaamisia vankien ja työntekijöiden välillä vuorovaikutteisimmaksi.

11 EETTISET NÄKÖKOHDAT JA LUOTETTAVUUS

Tutkimuksen tekemisessä noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkimus suunnitellaan, toteutetaan ja raportoidaan aina yksityiskohtaisesti tieteelliselle tiedon edellyttämällä tavalla. Työn tekemisessä noudatetaan rehellisyyttä, tarkkuutta ja huolellisuutta tulosten tallentamisessa, esittämisessä sekä arvioinnissa. (Ronkainen ym., 2014, s. 152.)

Laadullisessa tutkimuksessa on kysymys ymmärryksestä ja tutkimusraportin sisällöstä, jotta se olisi luotettava. Ymmärtämistä voidaan lähestyä joko fundamentalistisen tai elektisen tutkimusperinteen mukaisesti. Fundamentalismi keskittyy tutkimuksen ongelmiin ontologisesta näkökulmasta, eli toisen ymmärtäminen on mahdollisuus tai mahdottomuus periaatteellisena kysymyksenä. Elektisessä perinteessä on kyse ainoastaan metodologisista käytännöistä ja niiden teknisestä toistettavuudesta. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 56–58.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuus liittyy läheisesti totuuden ja objektiivisuuden kysymyksiin. Totuusteorioita on useita ja laadullisen tutkimuksen kannalta niistä oleellisia ovat seuraavat: konsensus-, pragmaattinen- ja koherenssiteoria. Laadullinen tutkimus on totta, kun ihmiset luovat yhdessä konsensuksen mukaisen totuuden, josta on hyötyä käytännön pragmaattisessa mielessä. Koherenssiteoriaa tarvitaan laadullisen tutkimuksen teorianmuodostuksessa, sillä se todistaa väitteen todeksi, jos se on johdonmukainen muiden väitteiden kanssa. Objektiiv-

suus viittaa laadullisen tutkimuksen havaintojen luotettavuuteen ja puolueettomuuteen. Tutkija on aina laadullisen tutkimuksen tulkitsija, mutta hänen tulee ymmärtää haastateltavia itsenään, eikä suodattaa kertomuksia oman maailmankatsomuksensa läpi. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole mielekäästä käyttää määrällisen aineiston luotettavuuden arviointiin soveltuvia reliabiliteetin ja validiteetin käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 118–120.)

Yhdessä teemakysymysten, haastattelijan vuorovaikutuksen ja haastateltavien kertomusten perusteella loimme mielestäni totuuden vankilan ja vapauden solmukohdista, joka hyödyttää rikosseuraamusalaa vankien vapautumisen tuen kehittämässä. Opinnäytetyössä luotu totuus on yhtenevä siinä esitetyn teorian kanssa. Haastattelijana pyrin puolueettomuuteen haastateltavien ymmärtämisessä. Puolueettomuutta lisäsi haastattelujen uudelleen kuunteleminen, litterointi ja niiden läpikäyminen moneen kertaan haastateltavien kertomuksia kertaillen. Aineiston analysointi tapahtui ennalta määrätyn laadullisen menetelmän avulla.

Laadullista tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena sekä painotetaan tutkimuksen sisäistä johdonmukaisuutta. Tutkimuksen kokonaisuuden arviointiin kuuluvat esimerkiksi aineiston keruutapa, tutkimuksen tiedonantajat, tutkimuksen kesto, sen raportointi ja tutkija-tiedonantaja-suhde. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 122–123.)

Opinnäytetyön aineiston keruu suunniteltiin etukäteen ja tehtiin johdonmukaisesti. Haastattelut nauhoitettiin ja ne tehtiin kahden kesken haastateltavien kanssa. Jokaiselta haastateltavalta kysyttiin samat kysymykset. Haastateltavat tavoitettiin vankiloiden yhteyshenkilöiden kautta ja Vertaistuki Rediksessä henkilökohtaisesti kysymällä henkilöitä mukaan haastatteluihin.

Suurin osa haastatteluista kesti pitkään. Ilman pisimpiä haastatteluista aineistoni olisi jäänyt liian lyhyeksi. Motivoitumattomuus keskustella aiheesta muutaman haastateltavan kohdalla näkyi lyhyinä vastauksina. On mahdollista, että haastateltaviksi valikoitui sellaisia vankeja, joilla oli halua keskustella vapautumisesta. Mielestäni se ei vaikuttanut tuloksiin. Kaikki haastateltavat esimerkiksi tulivat hyvin toimeen virallisten auttajien kanssa, sillä muutoin heitä olisi ollut vaikea tavoitella haastateltaviksi. Haastateltavat ovat voineet suojata yksityisyyttään ja jättää

joitain asioita kertomatta haastattelutilanteessa. Haastateltavilla ei ollut päihteiden käyttöä haastatteluhetkellä tai he eivät siitä avoimesti kertoneet. Eikä yksikään haastateltavista kertonut avoimesta haluavansa jatkaa rikollista toimintaa vapauduttuaan. Heillä kaikilla oli halu pysyä erossa rikollisuudesta ja kertomuksissa esiintyi rehellisiä kuvauksia uhista joutua takaisin rikolliselle tielle. Osalla haastateltavista oli kokemusta useista vankilatuomioista ja haastattelutilanteessa juuri sen hetkinen vapautuminen tuntui olevan heille rikollisuudesta irtautumisen hetki. Opinnäytetyön tutkimuksen aiheena oli vapautumisen tuki ja tutkimuskysymyksiä tukivat kertomukset halukkuudesta päästä irti rikollisuudesta. Esimerkiksi kaikki haastateltavat kuvailivat sosiaalista tukeaan hyväksi rikoksettomuuden ja päihteettömyyden kannalta. Tuloksissa ei esiintynyt suuria uhkia uusintarikollisuudelle.

Tutkija-tiedonantaja-suhteeseen vaikuttavien tekijöiden arvioiminen on monimutkaista. Sain haastateltavia helposti Vertaistuki Rediksestä, koska siellä töissä olevat henkilöt olivat minulle entuudestaan tuttuja aikaisemmasta työharjoittelustani. Haastateltavat kertoivat mielellään kavereista, joita olivat vertaistuen avulla löytäneet. Noin puolet haastateltavista eivät käyneet Vertaistuki Rediksessä ja kertoivat silti avoimesti vapautumiseen liittyvästä tukiverkostostaan. Hyödyin siitä, että tunsin Vertaistuki Rediksen opinnäytetyön toimintaympäristönä entuudestaan. Sain sieltä helposti haastateltavia. Vankiloista haastateltavien saaminen osoittautui vaikeammaksi.

Aineiston raportointi noudattaa Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyön raportoinnin virallista ohjetta. Raportti alkaa teoreettisella osuudella ja sisältää kuvauksen ilmiöstä sekä siitä, miten tutkimus on toteutettu. Tutkimuksen menetelmäksi valitun teemahaastattelun tuottama aineisto analysoitiin Tuomen ja Sarajärven (2018) sisällönanalyysin metodeja noudattaen. Analyysimenetelmän valinta oli perustelu. Aineistoa kertyi riittävästi, sillä tutkimuskysymysten kannalta oleelliset seikat tulivat ilmi tehdyissä haastatteluissa ja aineistossa esiintyi jonkin verran toistoa.

Vangit ovat haastateltavina haavoittuva ryhmä, joka määräytyy riippuvuuden, valta-aseman alisteisuuden ja ulkoapäin tulevan tai hallinnollisen oikeusmäärittelyn mukaan. Vangit ovat marginaaliryhmänä huono-osaisia ja lainrikkokijia, joista jälkimmäinen kenties oman valintansa tuloksena, mutta he voivat olla myös haavoittuvassa asemassa elämäkokemustensa takia. Haastattelussa on tärkeää huomioida kohtaaminen, kuunteleminen, aito läsnäolo ja turvallisen puheympäristön luominen. (Granfelt, 2017; Luomanen & Nikander, 2017.) Vankilassa vangin asema voi määräytyä esimerkiksi asun mukaan. Tutkimuksessa toteutui arvostava kohtaaminen ja se oli osa tutkimuksen eettisyyttä.

Ihmisiin kohdistuva tutkimus on eettinen, kun ihmisoikeudet huomioidaan. Tutkittavien tulee tietää tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät. Heidän tulee suostua tutkimukseen vapaaehtoisesti ja heillä tulee olla tieto siitä, että he saavat keskeyttää osallistumisensa heti niin halutessaan. Tutkimustietojen tulee olla luottamuksellisia ja osallistujat jäävät nimettömiksi, elleivät he ole antaneet erikseen lupaa identiteettinsä paljastamiseen. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 115.)

Opinnäytetyön haastattelututkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja jokaiselta haastateltavalta pyydettiin Liitteen 1 mukainen kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta. Haastattelun nauhoitteiden tallenteita ja suostumuslomakkeita säilytettiin lukkojen takana haastattelijan kotona. Haastattelijoiden ei tarvinnut esiintyä haastatteluissa omalla nimellä. Tallenteet ja suostumuslomakkeet hävitetään heti, kun opinnäytetyö on valmis.

12 POHDINTA

Lopuksi voin todeta opinnäytetyön toteutuneen suunnitellusti. Haastateltavat kertoivat saamastaan sosiaalisesta tuesta vapautumiseen, vankilatuomioistaan ja vapautumisen suunnittelusta. Haastateltavien määrä vastasi tutkimuksen tavoitetta ja oli odotettavaakin, ettei kaikkia haastateltavia ollut opinnäytetyön tekemiseen varatun ajan ja resurssien puitteissa mahdollista haastatella toista kertaa. Haastateltavien tavoitettavuus toista haastattelua varten oli tutkimuksen suunnittelussa ennakoitu haaste. Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 73) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on tärkeintä etsiä henkilöitä, jotka tietävät ja omaavat kokemusta tutkitusta asiasta mahdollisimman paljon.

Kirjallisuudessa todetaan, että vankilan sisällä sosiaalista pääomaa ovat vankien hyvinvointi sekä työntekijöihin valta-asetelmien ja ulkopuolisiin ihmisiin kontrollin perusteella muodostuvat suhteet (Lafferty ym., 2015). Kirjallisuuden kuvauksien perusteella vankila instituutiona kiehtoo minua sosiaalialan opiskelijana ja olisin mielelläni mennyt paikan päälle tekemään haastatteluja sekä kokemaan henkilökohtaisesti, joskin ulkopuolisena vierailijana, millaisena sosiaalinen pääoma vankilassa näyttäytyy. Haastateltavien kertomuksien perusteella vankilan laitospaikkaiset rakenteet vaikuttivat heihin vielä vapautumisen jälkeenkin. Heidän mukaansa vankilan henkilökunta koettiin positiivisena, mutta rakenteet, toiminnot ja vapautumisen suunnittelu saivat haastateltavien kertomuksissa jäykänomaisen leiman. Vaikka vapautumista koskevia asiakirjoja tehtiin vain institutionaalisten edellytysten vuoksi, pääosin haastateltavat suuntautuivat vapautuessaan niissä mainittuihin toimintoihin, joita olivat päihdeettömyyden tukeminen, asunnon saaminen ja kuntouttavat toiminnot, kuten työ tai opiskelu. Haastattelut olivat koskettavia ja jokaisessa niissä oli toivoa tulevaisuuden suhteen.

Haastatteluissa useat vankilatuomioita suorittavat vangit kertoivat irtautuneensa päihdeiden ongelmakäytöstä vertaistuen avulla. Muutamat haastateltavat kertoivat, että esimerkiksi muista päihdekuntoutusmuodoista kuin NA-ryhmistä ei ollut heille hyötyä tai että he olivat löytäneet kolmannen sektorin avun piiriin so-

siaalisten henkilöyhteyksien kautta. Näissä tapauksissa vertaistuki ja kolmas sektori saavat suuren kiitoksen tarjoamastaan avusta. Muut tukimuodot ovat mielestäni yhtä tärkeitä, sillä henkilön omalla motivaatiolla ja saatavilla olevan avun oikea-aikaisuudella on luultavasti tärkeä rooli, kun on kyse rikollisuudesta tai päihteiden käytöstä irtautumisesta, joka mahdollistuu parhaiten henkilön itsensä ollessa siihen valmis. Myös kirjallisuus tukee ajatusta, että rikollisuudesta irtautuminen voi tapahtua tietyinä hetkenä, kun henkilö löytää elämälleen uuden suunnan ja merkityksen. Kirjallisuudessa todetaan, että rikollisuudesta irtautuminen voi tapahtua joko yksittäisenä hetkenä tai pidemmän aikavälin prosessina (Kivivuori ym., 2018, s. 204–205; Viikki-Ripatti, 2011, s. 199–203). Hochstetlerin ym. (2010) ja Kivivuoren ym. (2018) mukaan rikollisuudesta irtautumista tukevia tekijöitä ovat esimerkiksi sosiaaliset instituutiot, kuten työ, opiskelu tai sosiaaliset palvelut, liittyminen ja vahva kiinnittyminen yhteisöihin.

Haastattelijana oleminen oli mielestäni sekä kiehtovaa että haastavaa ja koin itseni etuoikeutetuksi saadessani haastateltavilta ainutlaatuista käytännön tietoa ja hiljaista tietoa, jota on mahdoton oppia vain teoriaa lukemalla. Haastattelut kasvattivat minua ihmisenä ja koin, että osaamiseni tutkimushaastattelijana ja kuuntelijana kehittyivät koko tutkimusprosessin ajan. Myös vuorovaikutuksessani oli havaittavissa muutoksia, sillä ensimmäisissä haastatteluissa jännitin minulle ennestään tuntemattomia haastattelutilanteita. Lopuksi jo odotin innolla ajankoh-tia, joihin olin sopinut haastatteluita. Olisin tehnyt niitä mielelläni enemmänkin. Jos voisin vielä lisätä opinnäytetyöni tutkimukseen jotain, kysyisin vankilan työntekijöiltä mielipiteitä esimerkiksi vankilassa järjestettävien toimintojen ja resurs-sien puutteisiin liittyen. Heidän mielipiteidensä puuttuminen ei mielestäni huononna tämän laadullisen opinnäytetyön analyysin laatua, sillä tarkoituksena oli alun perinkin selvittää vankien näkökulma ja heidän kokemuksensa tutkittavasta aiheesta.

Blaxterin ym. (2010, s. 9–10) kuvailevat tutkimusta loppumattomaksi prosessiksi. Yhdyn heidän näkemykseensä täysin. Opinnäytetyöni aihe on ajankohtainen ja se tarvitsee mielestäni lisätutkimusta. Opinnäytetyön prosessissa yhdistyi kaikki sosionomikoulutuksessa oppimani asiat, sillä sain tarkastella vankien vapautu-

mista sosiaalialan monesta eri näkökulmasta, kuten arvostava kohtaaminen asiakastyössä, sosiaalialan palvelujärjestelmän tunteminen ja tutkimuksellinen kehittämisosaaminen. Erityisesti yhteistyö eri tahojen kanssa, haastateltavien kohtaaminen ja vuorovaikutus haastatteluiden aikana kehittivät ammatillista osaamistani. Opinnäytetyön tekeminen edellytti myös yhteydenpitoa yhteistyökumppaneiden kanssa. Olen kiitollinen, että pääsin tutustumaan rikosseuraamusalaan. Olen kiitollinen vankilan yhteyshenkilöille siitä, että he järjestivät minulle haastatteluita ja Vertaistuki Rediksen henkilökunnalle kannustuksesta sekä yhteistyöstä koko prosessin ajan.

Opinnäytetyöprosessi opetti minulle pitkän prosessin läpikäymisen edellyttänyttä pitkäjänteisyyttä ja halukkuutta etsiä tietoa. Oma oppimiseni opiskelijana ja tutkijana jatkuu opinnäytetyöprosessin jälkeen. Oppimisesta, ammatillisuuden kehittämisestä ja tiedon lisäämisestä on tullut osa ammatillista identiteettiäni sosiaalialan työssä. Tulevaisuudessa jatkan henkilökohtaisen oppimisen kasvuani työväni sosiaalialan kentällä ja opinnoissani Tampereen yliopistossa elinikäisen kasvatuksen ja koulutuksen maisteriohjelmassa.

LÄHTEET

- Alston, H., Harley, D., & Lenhoff, K. (1995). Hirschi's Social Control Theory: A Sociological Perspective on Drug Abuse Among Persons with Disabilities. *The Journal of Rehabilitation*, 61(4), 31–35.
- Belenko, S. (2006). Assessing released inmates for substance-abuse-related service needs. *Crime & Delinquency* 52(1), 94–113.
- Blaxter, L., Hughes, C., & Tight, M. (2010). *How to Research*. Open University Press.
- Borschmann, R., Thomas, E., Moran, P., Carroll, M., Heffernan, E., Spittal, M. J., & Kinner, S. A. (2017). Self-harm following release from prison: A prospective data linkage study. *Aust N Z J Psychiatry* 51(3), 250–259.
- Colvin, M., Cullen, F.T., & Ven, T.V. (2002). Coercion, social support, and crime: An emerging theoretical consensus. *Criminology* 40(1), 19–42.
- Cullen, B., & Pretes, M. (2000). The meaning of marginality: Interpretations and perceptions in social sciences. *The social science journal* 37(2), 215–229.
- Danielsson, P. (toim.) (2019). *Rikollisuustilanne 2018. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa*. (Katsauksia / Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Helsingin yliopisto, 36/2019).
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0667-4>
- Fisher, W. H., Hartwell, S. W., Deng, X., Pinals, D. A., Fulwiler, C., & Roy-Bujnowski, K. (2014). Recidivism among released state prison inmates who received mental health treatment while incarcerated. *Crime & Delinquency* 60(6), 811–832.
- Gottfredson, M., & Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford University Press.
- Granfelt, R. (2003). *Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta*. Ympäristöministeriö. Edita Prima Oy.

- Granfelt, R. (2007). *Tuettua polkua vapauteen. Selvitys Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluista ammatillisen tuen näkökulmasta*. (Raportteja 1/2007). Kriminaalihuollon tukisäätiö.
- Granfelt, R. (2017). Vankeuden värittäjä haastattelu. Teoksessa: Hyvärinen, M., Nikander, P., & Ruusuvaari, J. *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 378–397). Vastapaino.
- Grönfors, M. (1985). *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. WSOY:n graafiset laitokset.
- Grönholm, A-K. (2002). Pitkäaikaisvangit. Teoksessa: Salminen, M., & Toivonen, K. *Vankeinhoidon perusteet* (s. 153–164). Tietosanoma.
- Hearn, N. (2010). Theory of desistance. *Internet Journal of Criminology*.
http://www.antoniocasella.eu/nume/Hearn_2010.pdf
- Helsingin kaupunki (24.11.2020). Sosiaali- ja terveystalvet. Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki. <https://www.hel.fi/helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/toimeentulotuki/toimeentulotuki/>
- Hirsjärvi, S., & Hurme, H. (1995). *Teemahaastattelu*. Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Yliopistokustannus Oy.
- Hochstetler, A., DeLisi, M., & Pratt, T. C. (2010). Social support and feelings of hostility among released inmates. *Crime & Delinquency* 56(4), 588–607.
- Holm, J. (2010). Ihmisen kohtaaminen ja arvostava vuorovaikutus -vertaisryhmätoiminnan kulmakivi. Teoksessa: Laatikainen, T. (toim.). *Vertais-toiminta kannattaa* (s. 51–60). Asumispalvelusäätiö ASPA.
https://a-kiltojenliitto.fi/akilta/wp-content/uploads/2015/02/Vertaistoiminta_kannattaa.pdf
- Hypén, K. (2004). *Vankilasta vuosina 1993–2001 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet*. (Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004).
https://rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisutrisenjulkaisusarja/n39KxWVtv/1-2004_Vankeusrang.uusiminen.pdf
- Hypén, K., Keinänen, A. & Laulumaa, S. (2011). Vankiloiden turvallisuuden mittaaminen; Tarpeet, teoria ja käytäntö. Teoksessa: Lavikkala, R.

- (toim.) & Linderborg, H. *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä* (s. 175–196). Rikosseuraamusalan koulutuskeskus (Acta Poenologica 2/2011).
- lisakka, L. (29.9.2004). *Sosiaalinen pääoma suomalaisissa haastattelu- ja kyselyaineistoissa vuoden 1990 jälkeen*. http://www.stat.fi/org/tut/dthemes/papers/sospaaoma_sospaa.html
- Järvelä, S. (2011). Yhteisö ja integraatio. Teoksessa: Lavikka, T., & Lindeborg, H. (toim.). *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä* (s. 234–240). (Acta Poenologica 2/2011). Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Joukamaa, M., Aarnio, J., Gruenewaldt, V., Hakamäki, S., Hypén, K., Lauerma, H., Lintonen, T., Mattila, A., Tyni, S., Vartiainen, H, Viitanen, P., & Wuolijoki, T. (2010). *Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Perustulosraportti*. (Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2010). <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankoh-taista/julkaisut/risenjulkaisusarja/rikosseuraamusasiakkaidenterveystyokykyjahoidontarve.html>
- Kansaneläkelaitos (23.3.2021). Toimeentulotuki. <https://www.kela.fi/documents/10192/3464829/Toimeentulotuki.pdf>
- Kaskela, T., & Pitkänen, T. (2018). The effects of gender and previous prison sentence on the risk of committing crime among a substance-abusing population. *Crime & Delinquency* 64 (6) 703–722.
- Kaurala, M., & Kylämarttila, V. (2010). *Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema*. (Raportteja 2/2010, Kriminaalihuollon tukisäätiö). <https://www.krits.fi/wp-content/uploads/2018/04/asiamiesselvitys.pdf>
- Keijo. *Kokemusasiatuntijuus edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta*. Saatavilla 25.3.2021 <https://keijo0.webnode.fi/>
- Kivivuori, J. (2011). Discovery of Hidden Crime: Self-Report Delinquency Surveys in Criminal Policy Context. *In Discovery of Hidden Crime*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199639199.001.0001>
- Kivivuori, J. (2013). *Rikollisuuden syyt*. (2. uud. p.). Hansaprint.

- Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., Suonpää, K., & Danielsson, P. (2018). *Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa maailmassa*. Gaudemus Oy.
- Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits). Palvelut ja toiminnat. Tukiasumispalvelut. Saatavilla 23.1.2021 <https://www.krits.fi/saatio/palvelumme/tukiasumispalvelut/>
- Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits-a). Perehdytyskansio (päivitetty 23.4.2020). Vertaistuki Redis.
- Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits-b). Tietoa. Tuomio tulossa? Mikä on ransu ja miksi se on tärkeä? Saatavilla 17.1.2020 <https://www.krits.fi/tieto/tuomio-tulossa/mika-on-ransu-ja-miksi-se-on-tarkea/>
- Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits-c). Vapautuminen. Saatavilla 17.1.2020 <https://www.krits.fi/tieto/vapautuminen/>
- Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits-d). Verkostot. Saatavilla 6.2.2021 <https://www.krits.fi/saatio/verkostot/vat-verkosto/>
- Kyngäs, M. (2000). *Vankeus miehen elämänsä: Tutkimus nuorena rikosentekijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä* [Väitöskirja, Lapin yliopisto]. (Acta Universitatis Lapponiensis 36, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta). Lapin yliopistopaino.
- Kääriäinen, J. (1994). *Seikkailijasta pummiksi: Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista* [Väitöskirja, Tampereen yliopisto]. (Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1994). Painatuskeskus Oy.
- L 57/1993. Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä 25.1.1993/57. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930057>
- L 629/2013. Laki valvotusta koevapaudesta 23.8.2013/629. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20130629>
- L 767/2005. Vankeuslaki 23.9.2005/767. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>
- L 953/2009. Laki rikosseuraamuslaitoksesta 27.11.2009/953. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090953>
- Lafferty, L., Chambers, G. M., Guthrie, J., & Butler, T. (2015). Indicators of social capital in prison: A systematic review. *Health & Justice*, 3(1), 7. doi:10.1186/s40352-015-0020-8

- Laimio, A. (2010). Vertaistoiminta – kokemuksellista vuorovaikutusta. Teoksessa: Laatikainen, T. (toim.). *Vertaistoiminta kannattaa* (s. 9–20). Asumispalvelusäätiö ASPA.
- Laine, M. (2011). Rankaisu ja kuntoutus. Teoksessa: Lavikkala, R., & Lindborg, H. *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä*. (Rikosseuraamusalan koulutuskeskus). Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Laine, M. (2014). *Kriminologia ja rankaisun sosiologia*. (Rikosseuraamusalan koulutuskeskus). Tietosanoma.
- Lavikkala, R. (2011). Vaikuttavan rikosseuraamustyön kysymyksiä. Teoksessa: Teoksessa: Lavikkala, R. (toim.) & Linderborg, H. *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä* (s. 93–140). (Acta Poenologica 2/2011). Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Lin, N. (2000). Inequality in social capital. *Contemporary Sociology* 29(6), 785–795.
- Lindborg, H., Blomster, P., Tyni, S., & Muiluvuori, M-L. (2012). *Laatuaikaa vankilassa? Tutkimus vankilaelämän laatuun vaikuttavista tekijöistä*. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2021. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6Cf08G4co/1_12_Laatuaikaa_vankilassala.pdf
- Lintonen, T., & Joukamaa, M. (2013). Suomalaisten vankien sairastavuus ja terveyspalvelujen käyttö. Teoksessa: Niemelä, M., & Saari, J. (toim.). *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa* (s. 62–80). Juvenes Print.
- Luomanen, J., & Nikander, P. (2017). Haavoittuvat haastateltavat? Teoksessa: Hyvärinen, M., Nikander, P., & Ruusuvuori, J. *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 287–296). Vastapaino.
- Mäki, J. (2002). Päihdestrategiat. Teoksessa: Teoksessa: Salminen, M. (toim.) & Toivonen, K. (toim.). *Vankeinhoidon perusteet* (s. 239–249). Tietosanoma Oy.
- Neal, D. (2011). Social Capital and Urban Crime. *Social Capital and Urban Crime*. LFB Scholarly Publishing LLC.
- Nikander, P. (2010). Laadullisen aineiston litterointi, kääntäminen ja valideetti. Teoksessa: Ruusuvuori, J., Nikander, P., & Hyvärinen, M. *Haastattelun analyysi* (s. 432–445). Vastapaino.

- Ostermann, M. (2011). Parole? Nope, not for me: Voluntarily maxing out of prison. *Crime & Delinquency* 57(5), 686–708.
- Puusa, A. (2020). Haastattelutyypit ja niiden metodologiset ominaisuudet. Teoksessa: Puusa, A. (toim.), & Juuti, P. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (103–117). Gaudeamus Oy.
- Puusa, A., & Juuti, P. (2020). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy.
- Rantanen, T., & Lindqvist, M. (2018). Valvottu koevapaus ja siihen liittyvä päihdekuntoutus rikosentekijöiden kuntoutuksessa. *Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 26(1), 3–20.
- Richter, M. (2002). Vankeinhoidon käytännöt. Teoksessa: Salminen, M. (toim.) & Toivonen, K. (toim.). *Vankeinhoidon perusteet* (s. 79–98). Tietosanoma Oy.
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2019. Saatavilla 30.1.2021 https://www rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/pjx6k2qbp/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2019_ISSN_2242-6957_verkkojulkaisu.pdf
- Rikosseuraamuslaitos (28.2.2019). *Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2018*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2019. <https://www rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/toimintajatalous/suunnittelunjaseurannanasiakirjat.html>
- Rikosseuraamuslaitos (28.2.2020). *Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2019*. https://www rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/L2T4u6HIV/Rikosseuraamuslaitoksen_tilinpäätös_ja_toimintakertomus_2019.pdf
- Rikosseuraamuslaitos (Rise) (3.7.2019). Päihdetyö Helsingin vankilassa -power point esitys. <https://docplayer.fi/157319385-Paihdeyto-helsingin-vankilassa-hev-paihdeyto.html>
- Rikosseuraamuslaitos (Rise-a). Toimipaikat. Vankilat. Helsingin vankila. Saatavilla 21.2.2020 <https://www rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikat-jayhteystiedot/vankilat/helsinginvankila.html>
- Rikosseuraamuslaitos (Rise-b). Toimipaikat. Vankilat. Suomenlinnan vankila. Saatavilla 21.2.2020 <https://www rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/suomenlinnanvankila.html>

- Rikosseuraamuslaitos (Rise-c). Täytäntöönpano. Yhteydet ulkopuolelle. Tapaa-
miset. Suomenlinnan vankila, tapaajan opas. Saatavilla 21.2.2020
[https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/yhteydetul-
kopuolelle/tapaamiset/tapaajanopassuomenlinnanvankila.html](https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/yhteydetul-
kopuolelle/tapaamiset/tapaajanopassuomenlinnanvankila.html)
- Rikosseuraamuslaitos (Rise-d). Täytäntöönpano. Toiminnot. Saatavilla
17.1.2020 [https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytanton-
pano/toiminnot.html](https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytanton-
pano/toiminnot.html)
- Rikosseuraamuslaitos (Rise-e). Täytäntöönpano. Vankeusrangaistukseen tuo-
mittujen sijoittelu ja siirtäminen. Saatavilla 17.1.2020 [https://www.ri-
kosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vankeusrangaistukseen-
tuomittujensijoittelujasiirtaminen.html](https://www.ri-
kosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vankeusrangaistukseen-
tuomittujensijoittelujasiirtaminen.html)
- Rikosseuraamuslaitos (Rise-f). Täytäntöönpano. Vapautuminen. Saatavilla
17.1.2020 [https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytanton-
pano/vapautuminen.html](https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytanton-
pano/vapautuminen.html)
- Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Yläne, S., & Paavilainen, E. (2014).
Tutkimuksen voimasanat. Sanoma Pro Oy.
- Ruusuvuori, J. (2010). Litteroijan muistilista. Teoksessa: Ruusuvuori, J., Nikan-
der, P., & Hyvärinen, M. *Haastattelun analyysi* (s. 424–431). Vasta-
paino.
- Ruusuvuori, J. (2010-a). Vuorovaikutus ja valta haastattelussa – keskusteluana-
lyyttinen näkökulma. Teoksessa: Ruusuvuori, J., Nikander, P., &
Hyvärinen, M. *Haastattelun analyysi* (s. 228–252). Vastapaino.
- Ruusuvuori, J., & Tiittula, L. (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Te-
oksessa: Ruusuvuori, J., & Tiittula, L. (toim.) *Haastattelu, tutkimus,
tilanteet ja vuorovaikutus* (22–56). Gummerus Kirjapaino Oy.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P., & Hyvärinen, M. (2010). *Haastattelun analyysi*.
Vastapaino.
- Saari, J. & Grönlund, H. (2021). Vankien osallisuus ja sosiaalinen tuki. Teok-
sessa: Kainulainen, S., & Saari, J. (toim.) *Suomalainen vanki. Arjen
rakenteet ja elämänlaatu vankilassa* (177–196). Vastapaino.
- Saari, J. & Kainulainen, S. (2021). Johdanto: Vankila sosiaalisena kenttänä. Te-
oksessa: Kainulainen, S., & Saari, J. (toim.) *Suomalainen vanki. Ar-
jen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa* (11–37). Vastapaino.

- Saari, J. (2021). Suomalaisen vangin tulevaisuus. Teoksessa: Kainulainen, S., & Saari, J. (toim.) *Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa* (263–286). Vastapaino.
- Saari, J. (2021-a). Vankien kokema turvallisuus. Teoksessa: Kainulainen, S., & Saari, J. (toim.) *Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa* (149–175). Vastapaino.
- Saari, J., Eskelinen, N., & Björklund, L. (2020). *Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa*. Gaudeamus Oy.
- Sarpavaara, H. (2015). Significant others in substance abusers' change talk during motivational interviewing sessions in the Finnish Probation Service. *Nordic studies on alcohol and drugs* 32, 91–103.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2006). *Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle*. (Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti). <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/72835>
- Suistomaa, M. (2014). *Selvitys vankiterveydenhuollosta*. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:12). Sosiaali- ja terveysministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70290/URN_ISBN_978-952-00-3510-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Suomen Lääkäriliitto (2021). *Lääkärin etiikka*. <https://www.laakariliitto.fi/site/assets/files/29259/laakaran-etiikka-2021.pdf>
- Suomen virallinen tilasto (SVT-a): Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset [verkojulkaisu]. ISSN=17986680. 2015, 2. Uusintarikkolisuus. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 26.1.2020]. http://www.stat.fi/til/syyttr/2015/syyttr_2015_2016-09-30_kat_002_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT-b): Viranomaisten tietoon tulleet rikokset [verkojulkaisu]. Rikoslakirikokset poliisilaitoksittain [viitattu 1.2.2020]. https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_oik_rpk_tiet/statfin_rpk_pxt_11ce.px/table/table-ViewLayout1/.
- Suonpää, K., Ellonen, N., Aaltonen, M. & Tyni, S. (2021). Teoksessa: Kainulainen, S., & Saari, J. (toim.) *Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa* (199–218). Vastapaino.

- Timonen, H. (2009). *Omin sanoin: Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapautteen* [Väitöskirja, Joensuun yliopisto]. (Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja nro 133). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-219-221-9>
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos). Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tyni, S. (2015). *Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita?* [Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]. (Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015). https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/l1CTvAnMd/RISE_1_2015_Vankeinhoidon_vaikuttavuus_-_Onko_kuntoutukselle_tilastollisia_perusteita_Sasu_Tyni_vaitoskirja_net.pdf
- Valtiontalouden tarkastusvirasto (2016). Tuloksellisuustarkastuskertomus. Uusintarikollisuuden vähentäminen rangaistusaikana ja sen jälkeen. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/06/15081354/uusintarikollisuuden-vahentaminen-rangaistusaikana-ja-sen-jalkeen-18-2016.pdf>
- Viikki-Ripatti, S. (2011). Rikollisuudesta irrottautuminen subjektiivisena kokemuksena. Teoksessa: Lavikkala, R. (toim.) & Linderborg, H. *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä* (s. 197–226). (Acta Poenologica 2/2011). Rikosseuraamusalan koulutuskeskus
- Virtanen, R. (2007). *Vankien jälkihuollon järjestäminen Vammalassa*. Rikosseuraamusviraston monisteita 6/2007. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/flk-wbGsYh/6-2007_Vankien_jalkihuollon_jarj.pdf

LIITE 1. Suostumuslomake

SUOSTUMUSLOMAKE

Kirjallinen suostumus opintokokonaisuuteen kuuluvan tehtävän hyödyntämisestä tutkimus- ja kehittämistoiminnassa.

Opintokokonaisuuden ja tehtävän nimi: Vankilan ja vapauden solmukohtia – Sosiaalinen tukiverkosto vankilasta vapautuessa

Vastuuhenkilö: Anna-Kaisa Nieminen

Tulokset tullaan julkaisemaan kehittämisraportissa/ tutkimuksellisessa artikkelissa/ hankkeen jatkokehittämistyössä.

Minulle on selvitetty yllä mainitun tehtävän tarkoitus ja se, että kirjallista materiaalia tullaan käyttämään Diakin tutkimus- ja kehittämistyössä. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että henkilöllisyyteni jää vain tutkijan tietoon.

Päiväys ja allekirjoitus

LIITE 2. Haastattelupyyntö

HAASTATTELUPYYNTÖ

Oletko pitkäaikaisvanki? Ja vapaudut kevään tai kesän 2020 aikana? Sinulla on tärkeää tietoa vapautumisen suunnittelusta ja toteutumisesta. Tule mukaan ammattikorkeakoulun opinnäytetyöhön haastateltavaksi!

Aiheena on vankilan ja vapauden solmukohdat. Haastattelusi auttaa kehittämään vapautuvien vankien tukea.

- Ensimmäinen haastattelu on vankilassa
- Toinen haastattelu heti vapautumisen jälkeen
- Kesto noin tunti / haastattelu
- Nauhoitan haastattelut luvallasi ja nimettöminä
- Käsittelen tietoja luottamuksellisesti
- Osallistuminen vain vapaaehtoisella suostumuksella

Voit ilmoittautua haastatteluun yhteyshenkilön kautta:

Helsingin vankila Birgitta Ratilainen

Suomenlinnan avovankila Elina Toijanaho

Lämmin kiitos jo etukäteen osallistumisestasi!

Anna-Kaisa Nieminen

LIITE 3. Teemahaastattelurunko

HAASTATTELU ENNEN VAPAUTUMISTA:

Taustatiedot

- Minkä ikäinen olet?
- Millainen perhetilanteesi on nyt?
- Miten kuvailisit elämäntilannettasi?
- Mikä on koulutuksesi?
- Jos sinulla ei ole koulutusta, niin onko sinulla haaveita asian suhteen tulevaisuudessa?
- Kuvailisitko elämänuraasi?
- Kuinka monta kertaa olet ollut vankilassa?
- Kuinka iso osa se on sinun elämästäsi (vankeusrangaistuksen pituus)?
- Päärikos?
- Millainen vapautumissuunnitelma sinulle on tehty?
- Ketä sen tekemiseen osallistui?
- Miten sait rahaa elämiseen?
- Miten arvioit omaa päihteidenkäyttöäsi tällä hetkellä?

Teema 1. Tukea vankilassa vapautumista ennen

- Millaista tukea saat tällä hetkellä ystäviltäsi tai läheisiltäsi vankilan ulkopuolelta?
- Kuvaile samaasi tukea vankilassa tulevaan vapautumiseen liittyen?
- Millaisia kokemuksia sinulla on vankilan järjestämistä ryhmistä?
- Kerro, mistä tai keneltä saat tukea vapautumiseen?
- Mitkä asiat eivät ole mielestäsi edistyneet vapautumiseesi liittyen?

HAASTATTELU VAPAUTUMISEN JÄLKEEN:

Teema 2. Tilanne vapautumisen jälkeen

- Minkälainen on asumistilanteesi?
- Miten kuvailisit opiskelu- tai työtilannettasi?
- Miten arvioit omaa päihteidenkäyttöäsi nyt?
- Jos käytät päihteitä, niin vaikuttaako päihteiden käyttö tuen saamiseen?

Teema 3. Tuki vapautumisen jälkeen

- Millaisia ihmisiä sinulla on ympärilläsi?
- Kerro lähipiirisi sinulle antamaa tukea tällä hetkellä?
- Oletko saanut taloudellista tukea ja/tai neuvontaa sen hakemiseen?
- Millaisia onnistumisen kokemuksia vapautumisessa oli?
- Millaisiin asioihin olisit tarvinnut enemmän tukea vapautumiseen liittyen?
- Miten olet sopeutunut siviiliin?
- Miten löysit avun piiriin, järjestöön tai muuhun vastaavaan?
- Mitä vaikeuksia koet siviilissä olemiseen?
- Miten koet, että sinua oltaisiin voitu valmistaa paremmin vapauteen?

LIITE 4. Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Vankilasta vapautumisen haasteet ja onnistumiset		
<p>“vankeuden aikana olisi tarvinnut enemmän psykologipalveluita, mutta niitä voi kysyä vielä koevapaudessa”</p> <p>”henkistä puolta hyvinvoinnista ei huomioida vankilassaolon aikana”</p>	<p>Vankilassa tuetaan enemmän turvallisuutta ja pyritään aktivoimaan vankeja, ei tueta riittävästi (Lindeborg ym., 2012).</p>	Desistanssi
<p>”valvonta rajoittaa toimintaa”</p>	<p>Henkilökohtaisen elämän tarkkailu jatkuu koevapaudessa (Kääriäinen 1994).</p>	
<p>”arjen rakenteiden luominen uudestaan ja itsenäisesti”</p>	<p>Vankila on passivoiva (Lindeborg ym., 2012).</p>	
<p>”muistot jääneet auktoriteeteista ja ympärivuorokautisesta valvonnasta”</p>	<p>Vaikea mieltää vapautta sellaisena kuin se on muille ihmisille (Timonen, 2009).</p>	
<p>”oltaisiin voitu siirtää jo aikaisemmin avolaitokseen, suhde ei mennyt oikein”</p> <p>”pitempi koevapaus olisi tukenut vapautumista paremmin”</p>	<p>Vankeudessa on vaikea muodostaa muodostaa vuorovaikutussuhteita vankilan ulkopuolelle ja osallisuus Alstonin ym. (1995) ja Hearnin (2010) kuvaamalla tavalla jää vähäiseksi.</p>	
<p>”päiväritiineissa kiinni pysyminen, esim. treenit ja perhe”</p> <p>”onnistumisen kokemus on ollut nyrkkeilytreeneihin pääseminen”</p> <p>”musiikin kuuntelu iltaisin ja oma koti”</p> <p>”päihdeettä pysyminen”</p> <p>”oppisopimuspaikka”</p>	<p>Hyvät perhesuhteet ja ystävät auttavat päihdeistä irti pysymisessä (Sarpavaara, 2015). Sosiaalisesti hyväksyttävä toiminta vähentää rikollisuutta (Alston ym., 1994; Hearn, 2010; Kivivuori ym., 2018).</p>	
<p>”vaikea päästä pois pintyneestä rikollisesta ajattelutavasta, mutta ajan kanssa”</p>	<p>Hyvä itsekontrolli edistää kykyä pysyä irti rikollisuudesta ja sitä voi kehittää aikuisiällä (Kivivuori ym., 2018; Gottfredson & Hirschi, 1990).</p>	Rikollinen käyttäytyminen
<p>”kasvanut ja saanut miehen mallit vankilasta”</p>	<p>Oppimisteorian mukaan yksilö voi altistua kaveriporukassa ajattelemaan rikollisuudesta myönteisesti. Yksilö voi leimautua rikolliseksi yhteiskunnan</p>	

	silmissä. (Kivivuori ym., 2018).	
“ollut kiirettä asioiden järjestelyssä”	Sopeutuminen siviiliin vaatii aktiivista ponnistelua (Kääriäinen, 1994). Takaisin kiinni pääseminen sosiaaliseen verkostoon (Timonen, 2009).	Sosiaalinen tuki
“katkeroitumisen tunne” “pieni vuokra-asunto” “yhteisöasuminen tuntuu kurjalta”	Oman sosiaalisen aseman nostaminen pois marginaalista (Kynge, 2000).	
“kaverit eivät tyrkytä päihteitä”	Vangin hyvä suhde yhteiskuntaan edistää pysymistä antisosiaalisen käyttäytymisen piiristä (Hochstetler ym., 2010).	
“päihteistä erossa pysyminen”	Ystävillä ja perheellä vaikutusta päihteiden käyttöön (Sarpavaara, 2015).	
”itsestä vastuun kantaminen tuntuu pelottavalta”	Sosiaalisen tuen puuttuminen lisää huono-osaisuutta (Saari ym., 2020).	
”perhe täyttää tyhjiötä ja tukee rikoksettomuutta sekä päihteettömyyttä”	Sosiaalinen verkosto muodostuu henkilölle itselleen tärkeistä ihmisistä ja edistää yhteiskuntaan kiinnittymistä (Timonen, 2009).	
”yhteisökuntoutuksessa hyvään muutokseen kannustava ilmapiiri” ”kuntouttavat hankkeet ja redis sekä raittita”	Vankien osallisuutta parannetaan esimerkiksi hankkeilla (Keijo, KUVA jne.) ja yhteisömuotoisilla kuntoutuksilla.	

LIITE 5. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
<ul style="list-style-type: none"> • Ei toimivia ryhmiä vankilassa • Ryhmiä vain omien toiveiden mukaan • Vähän ryhmätoimintoja vankilassa • 12-paikkaa yhteensä sörkkäyhteisössä ja päihteettömällä osastolla 	Ryhmätoiminnot	Arkielämän rakentaminen
<ul style="list-style-type: none"> • Vankien päiväohjelma • Laitostuminen vankilassa olon aikana 	Arkirytmi	
<ul style="list-style-type: none"> • Ei saanut apua rahan käytön hallintaan • Ei saanut apua arjen hallintaan 	Arjen hallinnan kehittäminen	
<ul style="list-style-type: none"> • Koevapaus on esimerkki hyvästä totuttelemisesta siviilielämään • Asteittaisen vapautumisen (koevapaus) alkaminen aikaisin tukisi enemmän vapautumista 	Koevapauden ajankohta	Asteittainen vapautuminen
<ul style="list-style-type: none"> • Elämä rajoittunutta koevapaudessa • Itsemääräämisoikeus rajoitettu • Harjoittelu vapaampaan elämiseen 	Valvonnasta irti pääseminen	
<ul style="list-style-type: none"> • Kokemusasiantuntijuutta voitaisiin hyödyntää vankeusrangaistusten suunnittelussa • Harrastusten vähäinen mahdollisuus 	Vankeusrangaistusten suunnittelu	
<ul style="list-style-type: none"> • Vankilassa oleva lasketaan asunnottomaksi • Asunnon hankkiminen 	Asunnottomuus / keinot saada asunto	Asumiseen liittyvät seikat
<ul style="list-style-type: none"> • Asunnon odottaminen • Tuleva asuinpaikka • Sijoittelu rangaistusajan jälkeen • Asunnon löytyminen ennen vapautumista 	Epätietoisuus asunnosta	
<ul style="list-style-type: none"> • Laitostuminen vankilassa • Vankilan vaikutukset mielialaan • Vankila-aika on henkisesti raskasta 	Vankilan vaikutukset	Psyykkinen hyvinvointi
<ul style="list-style-type: none"> • Rikollinen ajattelutapa ei poistu pelkäämään vankilassa/ lyhyessä ajassa 	Irtautuminen rikollisuudesta	
<ul style="list-style-type: none"> • Kohdennettu henkinen tuki • Psykologin apu tarpeellista • Käsittelemättömiä tunteita • Identiteetti • Henkisestä hyvinvoinnista ei keskustella vankilassa 	Henkinen tuki	

<ul style="list-style-type: none"> • Tuomio estää päihteidenkäytön • Ei saanut apua päihteettömyyteen, mutta löysi NA:han omatoimisesti • Kulkeminen na-ryhmiin raskasta avotulosta 	Päihteettömyys vankilassa	Päihteistä irti pysyminen
<ul style="list-style-type: none"> • Päihteettömät ihmissuhteet • Kaikille päihteiden käyttö ei ole pääongelma, vaan niihin liittyvä identiteetti ja tunnustus, jota ei saa muualta 	Päihdemaailman identiteetti	
<ul style="list-style-type: none"> • Yhteisöllisyys • Sosiaaliset suhteet • Omien kokemusten jakaminen 	Osallisuus	Sosiaalinen tuki
<ul style="list-style-type: none"> • Vapautumissuunnitelman ajankohtaisuus epäselvä • Vapautumissuunnitelmaa ei ole tehty • Vapautumisen tuki vankilan ulkopuolelta k-tiellä 	Vapautumissuunnitelmat	Suunnitelmat vankilassaolon ja vapautumisen tukena
<ul style="list-style-type: none"> • Rangaistusajan suunnitelmaa ei oltu päivitetty • Suhde ehdottoman vankeuden ja koevapauden välissä epäsuhtainen 	Rangaistuksen suunnitelmat	
<ul style="list-style-type: none"> • Velkasaaneraukseen mahdoton päästä • Vapautumissuunnittelussa aukko toimeentulon osalta 	Ulosotto	
<ul style="list-style-type: none"> • Työmarkkinatuki ainoa toimeentulo • Työmarkkinatuen hakeminen 	Työttömyysturva	Taloudellinen turva
<ul style="list-style-type: none"> • Työnteosta ei jää palkkaa riittävästi elämiseen • Raha riittää välttämättömyyksiin • Toimeentulo on riskitekijä rikosten uusimisessa • Toimeentulotuki nähdään negatiivisena 	Etuuksien riittäminen / saaminen	
<ul style="list-style-type: none"> • Apua työnhakuun • Urapolku erityisessä tilanteessa • Rajoitukset tulevan uran ja työn suhteen rikostaustan vuoksi 	Kiinnittyminen yhteiskuntaan	Työllistymisen haasteet
<ul style="list-style-type: none"> • Omatoiminen asioiden hoito • Kokee, että tukea ei kohdistettu häneen • Resurssit kohdennetaan niihin, joilla menee huonosti 	Tuen kohdistaminen	Vankilan resurssit
<ul style="list-style-type: none"> • Olisi voinut tarvita muuta tukea • Vangit eri taustoista huomioonottaminen 	Yksilöllinen tuki	